

Aalto-yliopisto
Kauppakorkeakoulu

”Huh, selvisin!”

Narratiivinen tutkimus nuorten suomalaisnaisten
itsensä vähättelystä

Pro gradu -tutkielma

Anni Laurikka

2017

Management and International Business

Tekijä Anni Laurikka

Työn nimi ”Huh, selvisin!” – Narratiivinen tutkimus nuorten suomalaisnaisten itsensä vähättelystä

Tutkinto Kauppatieteiden maisteri

Koulutusohjelma Management and International Business

Työn ohjaaja Janne Tienari

Hyväksymisvuosi 2017

Sivumäärä 101

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on tunnistaa nuorten, kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneiden suomalaisnaisten itsensä vähättelyn koettuja syitä, tapoja ja seurauksia. Lisäksi pohdin tutkimuksessa vähättelyn yhteyttä sukupuolen tekemiseen, eli tapaan nähdä sukupuoli sosiaalisena konstruktiona, jota aktiivisesti tehdään vuorovaikutuksessa. Tutkimuksen käsitteellinen viitekehys rakentuu sukupuolen tekemisen teorian lisäksi sosiaalisesti rakentuvan pätevyyden tarkastelusta, psykologian alalla tutkitusta huijarisyndrooman käsitteestä ja muista vähättelyn muodoista sekä narratiivisen tutkimusotteen tavasta ymmärtää todellisuus kertomusten kautta rakentuvana. Tutkimuksen filosofinen pohja on sosiaalisessa konstruktionismissa.

Metodologisesti tutkimukseni pohjaa narratiivisuuteen. Aineiston tuotin kahdeksan Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulusta hiljattain valmistuneen tai pian valmistuvan naisen narratiivisissa haastatteluissa. Haastateltavat tunnistivat vähättelevänsä itseään ja henkilökohtaisissa narratiiveissaan kertoivat siihen liittämäänsä syitä, tapoja ja mahdollisia seurauksia. Analysoin aineiston viitekehukseeni tukeutuen ensin teemoittelemalla ja sen jälkeen rakentamalla tunnistamiini teemojen pohjalta eräänlaisen itsensä vähättelijän mallitarinan.

Mallitarina koostuu kolmesta yläotsikosta tutkimuskysymykseeni nojaten: miksi vähätellään, miten vähätellään ja mitä vähättelystä seuraa? Näiden alle olen tunnistanut vähättelyn erilaisia osa-alueita. Vähättelyn syyt jakautuvat epäonnistumisen pelkoon, ”kympin tyttöyteen”, muihin vertailuun sekä ristiriitaisiin odotuksiin. Vähättelyn tavat puolestaan olen ryhmitellyt kuvaamaan varovaisuutta, vaatimattomuutta, vahinkoon ja sattumaan vetoamista sekä sukupuolistereotypioita. Vähättelyn seuraukset jakautuvat uran ja asiantuntijuuden kehitykseen, pätevyyden kokemukseen ja uskottavuuteen liittyviin seurauksiin.

Tutkimuksen tuoman lisäymmärryksen pohjalta väitän, että vähättely rakentuu feminiinisyyden ja pätevyyden välillä koetun dilemman, niin sanotun kaksoissidoksen, ratkaisuyrityksenä. Nainen pyrkii ”tekemään” sukupuoltaan vähättelemällä saavutuksiaan ja toisaalta kokee, että ei sovi pätevyyden maskuliinisena pitämäänsä ”määritelmään”. Vaikka vähättelijän suoritukset ovat korkeatasoisia, aiheutuu vähättelystä eräänlainen huijarikokemus. Vähättely liittyy siis kiinteästi naiseuden stereotypiaan ja tätä kautta sukupuolen tekemiseen.

Avainsanat itsensä vähättely, huijarisyndrooma, sukupuoli, narratiivinen tutkimus

---

Author Anni Laurikka

Title of thesis "Phew, I made it!" – A narrative study on the self-deprecation of young Finnish women

---

Degree Master of Science in Economics and Business Administration

---

Degree programme Management and International Business

Thesis advisor Janne Tienari

Year of approval 2017**Number of pages** 101**Language** Finnish

---

Abstract

The purpose of this master's thesis is to recognize why, how, and with what potential consequences do young Finnish women with an academic business education do self-deprecation, that is, belittle themselves. In addition to this, I try to find the possible ways in which this phenomenon is connected to the 'doing' of gender, which means socially constructing gender through interaction. This study is based on a theoretical framework consisting of the 'doing' perspective on gender, the socially constructed nature of 'competence', the imposter syndrome, mainly studied in the field of psychology, and the narrative approach, which helps to understand how reality is constructed through storytelling. Philosophically the study is based on social constructivism.

The methodological foundation of the study is in the narrative approach, and so I produced the data through narrative interviews with eight female graduates or soon-to-be graduates of the Aalto University School of Business. These women feel that they do self-deprecation, and in their personal narratives they reflect on the reasons, ways and possible outcomes of this habit. I analyzed the data based on my theoretical framework, first through thematic analysis and then by constructing a model story of a self-deprecator.

This model story answers to the three main research questions of my study: why, how, and with what consequences is self-deprecation done? Under these categories, I have identified different aspects of the phenomenon. The reasons are divided into the fear of failure, being a 'straight-A girl', comparing oneself to others and conflicting expectations. The ways are divided into being careful, being modest, allocating reason for success to accident or coincidence, and gender stereotypes. The consequences consist of those related to career and professional development, feeling of competence and challenges with being seen as credible.

Based on the findings of this study I suggest that self-deprecation is built upon trying to resolve the double bind between femininity and competence. A woman might try to 'do' her gender by deprecating her achievements, and at the same time she doesn't feel like she fits to the masculine norm of 'competence'. Regardless of high achievements, an 'imposter experience' is created. Self-deprecation is therefore tightly connected to the stereotype of femininity, and to the 'doing' of gender.

Keywords self-deprecation, imposter syndrome, gender, narrative study

---

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	5
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet.....	7
1.2. Tutkimuksen suoritustapa	8
1.3. Tutkimuksen keskeiset käsitteet.....	10
1.4. Tutkimusraportin rakenne	11
2. SUKUPUOLI, VÄHÄTTELY JA NARRATIIVISUUS	11
2.1. Sukupuolen rakentuminen.....	12
2.1.1. Sukupuolten välinen tasa-arvo ja segregatio Suomessa	12
2.1.2. Sukupuolen tutkimisen merkitys	16
2.1.3. Sukupuolen sosiaalinen rakentaminen ”tekemisenä”	18
2.1.4. Tekemisestä purkamiseen	21
2.2. Pätevyyden rakentuminen	23
2.2.1. Ideaalityöntekijän maskuliininen profiili	25
2.2.2. Homososiaalisuus pätevyyden rakentajana	25
2.2.3. Kaksoissidos pätevyyden ja naiseuden välillä	27
2.3. Itsensä vähättely, epävarmuus ja huijarisyndrooma.....	28
2.3.1. Naisten itsensä vähättely ja epävarmuus työelämässä	28
2.3.2. Huijarisyndrooma.....	29
2.4. Narratiivinen tutkimusote.....	32
2.5. Käsitteellinen viitekehys.....	35
3. TUTKIMUSTA TEKEMÄSSÄ.....	38
3.1. Tutkimuksen filosofinen tausta	39
3.2. Narratiivinen haastattelu	40
3.3. Tutkimuksen aineisto	43
3.4. Analyysin kulku	46
3.5. Tutkimuksen arviointi.....	51
4. HUH, SELVISIN!	54
4.1. Miksi vähätellään?	54
4.2. Miten vähätellään?	62
4.3. Mitä vähättelystä seuraa?	79
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	83
Epilogi.....	96

1. JOHDANTO

Työhaastattelu oli liian helppo, joten annoin varmasti pätevämmän kuvan kuin mitä oikeasti olen.

Tähän asti työt ovat sujuneet, mutta kunhan päästään niihin oikeasti vaativiin hommiin, selviää, etten osaa yhtään mitään.

Jos pysyttelen itselleni helppoissa tehtävissä, koen ja osoitan olevani pätevä, enkä voi epäonnistua.

Yllä olevat ajatukset ovat esimerkkejä lukemattomista vastaavista mietteistä, jotka ovat risteilleet mielessäni jo vuosia. Miten olen saattanut päästä näin pitkälle ilman, että epäpätevyyteni on paljastunut? Kuinka pitkälle voin tätä vielä jatkaa? Milloin tämä tahaton huijaukseni oikein paljastuu?

Olen tätä kirjoittaessani 26-vuotias nainen, ja hyvin pian voin kutsua itseäni kauppatieteiden maisteriksi. Olen työskennellyt opintojeni alkuvaiheista lähtien koulutustani vastaavissa, kiinnostavissa ja kehittävässä työtehtävissä, samalla edistäen opintojani (paikoin ehkä hitaasti, mutta tunnollisen varmasti). Kaikki reaali maailman todisteet viittaavat siis siihen, että olen täysin kykenevä ja pätevä jatkamaan tästedeskin asiantuntemukseni kasvattamista valitsemallani alalla, ja ottamaan pala palalta enemmän vastuuta osaamiseni kehittyessä. Tästä huolimatta huomaa vähätteleväni näitä todisteita ja omaa pätevyttäni jatkuvasti, välillä pienissä vinoutuneissa päättelyketjuissa, joista saan itseni kiinni (joista mallina toimikoon johdannon alun esimerkeistä ensimmäinen), välillä työnhaun keskellä lamaannuttavien itse-epäilysten kuohuissa.

Mistä jatkuva tarpeeni vähätellä itseäni on oikein syntynyt? Ja, katsoakseni asiaa omaa välitöntä elinpiiriäni laajemmin, voiko tämä sama ongelma vaivata myös muita kaltaisiani? Kuuluuko liiallisuusiinkin menevä vaatimattomuus yhteiskunnassamme vallalla olevan käsityksen mukaan jotenkin naiseuteen? Jos näin on, minkälaiset seuraukset tällä voi olla organisaatioille, joissa nuoret itseään vähättelevät naiset työskentelevät?

Kuten tästä kysymysten tulvasta huomaa, asia on mietityttänyt minua jo pitkään: ensin henkilökohtaisella tasolla, sitä kautta yhä kasvavissa määrin organisatorisena ja jopa yhteiskunnallisena haasteena, ja nyt myös tutkimuksen näkökulmasta. Keskustelut muiden

korkeakouluopintojaan viimeistelevien tai jo työelämään siirtyneiden tuttujen nuorten naisten kanssa vahvistivat tunnettani siitä, että kyseessä ei ehkä sittenkään ole vain oma sattumanvaraisesti herännyt epävarmuuteni, vaan kokemus ulottuu laajemmalle nuorten naisten keskuudessa. Samaan viittaisivat myös viime aikoina mediassa esiin nostetut ”huijarisyndroomasta” kertovat esimerkit (esim. HS 2017, Yle 2017, Talouselämä 2017). Yleisradion julkaisemassa artikkelissa huijarisyndroomaa katsotaan myös organisaation ja kulttuurimme kontekstia vasten:

”Suomessa vallitsee jonkinlainen itsensä vähättelyn kulttuuri. Työpaikoillakin helposti ajatellaan, että ”eihän tämä nyt ollut mitään” ja ”joku toinen on varmasti parempi kuin minä”. Lähes kaikki tuntevat ajoittain epävarmuutta osaamisestaan. Huijarisyndroomainen ei kuitenkaan koskaan pääse itsekritiikistään irti. Se voi vaikuttaa koko työyhteisöön.” (Yle 2017)

Toisaalta myös keskustelu työelämään liittyvästä tasa-arvosta käy kiivaana. Liitämme sukupuoleen, pätevyyteen ja johtajuuteen piirteitä, taitoja sekä ominaisuuksia, jotka eivät välttämättä olekaan niin ”luonnollisia”, kuin minä olemme niitä aikojen saatossa oppineet pitämään. Naisten johtajuutta pidetään edelleen eräänlaisena poikkeamana normista, erikoisuutena, verrattuna tavanomaiseen ”ideaalijohtajan” miehiseen hahmoon. Tästä kuvaavana esimerkkinä mainittakoon miespuolisen tuttavani muutama vuosi sitten työhaastattelussa kohtaama kysymys ”Miten suhtaudut työskentelyyn naisjohtajan alaisuudessa?” Hyvää tarkoittavat lausahdukset paljastavat pinnan alla muhivia käsityksiämme sukupuolen, johtajuuden ja pätevyyden välisistä yhteyksistä – että naispuolisiin johtajiin voi, ja ehkä kuuluukin, suhtautua tavanomaisesta poikkeavana erikoistapauksena. Vielä 2010-luvullakaan emme ole löytäneet tapaa erottaa sukupuolta ja pätevyyttä toisistaan, vaan näemme ne suurena vyyhtinä, jossa odotukset, stereotypiat ja persoonat yhdistyvät yhdeksi iloiseksi sekamelskaksi. Tämä sukupuolittunut tapa suhtautua työelämässä odottaviin erilaisiin rooleihin ja tehtäviin on omiaan vaikeuttamaan työelämään siirtyvän nuoren ammattilaisen identiteetin rakentumista.

Nuorten naisten eteneminen työurallaan on tärkeää yksilön lisäksi myös niille organisaatioille, joissa itseään vähättelevät korkean potentiaalin naiset työskentelevät. On kenties syytä olettaa, että oman osaamisensa vähättely sekä liiallinen itsekritiikki voivat vaikuttaa siihen, miten nämä nuoret naiset uskaltavat täyttää tuon koko potentiaalinsa ja tarttua uusiin haasteisiin organisaatioissa. Siispä päätin tarttua aiheeseen pro gradu -tutkielmani kautta. Tässä työssä tärkeä teoreettinen viitekehys löytyi sukupuolen tekemisen

(*doing gender*) näkökulmasta (esim. West & Zimmerman 1987, Deutsch 2007, Tienari & Nentwich 2012), minkä lisäksi tutustuin erityisesti huijarisyndroomaan (esim. Clance & Imes 1978), pätevyteen ja ideaalityöntekijään (esim. Tienari & Nentwich 2012, Acker 1990) sekä itsensä vähättelyyn (esim. Beyer 1990, Kupiainen ym. 2011) liittyvään aiempaan tutkimukseen. Tutkin ilmiötä narratiivisesti ja selvitin, miten nuoret itseään vähättelevät naiset itse kertovat sen ilmenemisen tavoista sekä vähättelyn koetuista syistä ja seurauksista. Lisäksi narratiiveissa käsitellään naiseuden merkitystä vähättelyn tekemisessä.

Pro gradu -tutkielmani kytkeytyy siis suomalaisen työelämän kontekstiin, tarkemmin sanottuna nuorten kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneiden naisten maailmaan. Seuraavaksi esittelen tarkemmin nämä lähtökohdat sekä tutkimukseni tavoitteet ja suoritustavan.

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Naisten asema työelämässä on ollut tutkimuksen kohteena Suomessa jo vuosikymmeniä. Erilaisissa neuvottelukunnissa, konsulttitiimeissä, tutkimusryhmissä ja toimistojen kulmahuoneissa mietitään parhaillaankin, miten naisten osuutta ylimmillä johtoportilla voitaisiin nostaa, ja mistä tasa-arvoisen työelämän esteet tarkemmin muodostuvat. Jossain ehkä kiistellään siitäkin, onko tasa-arvo-ongelmaa edes olemassa. Tässä kohtaa on tärkeää tunnistaa, että sukupuolten välinen tasa-arvo koskee myös miehiä, jotka yhtä lailla voivat kokea sukupuolestaan johtuvaa syrjintää esimerkiksi naisvaltaisella alalla, stereotyyppien aiheuttamaa haittaa arvioinneissaan tai vaikeutta edetä haluamallaan uralla perhesyiden takia. Miesten sukupuolestaan johtuva eriarvoisuuden kokemus on ongelma, johon yhteiskunnan ja työyhteisöjen on yhtä lailla reagoitava. Kuitenkin, koska pro gradu -tutkielmani onnistuminen edellyttää fokuksen valintaa, keskityn tässä työssä käsittelemään nimenomaan akateemisen koulutustaustan omaavien naisten kokemaa itsensä vähättelyä, epävarmuutta pätevydestään sekä suoranaisia huijaritunteita työuransa alkupuolella. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, mistä tällaiset kokemukset kumpuavat, miten ne ilmenevät ja kuinka ne voivat vaikuttaa näiden yksilöiden urasuunnitelmiin ja -näkömiin, sekä tätä kautta organisaatiotasolla.

Pyrin löytämään narratiivisen tutkimusotteen kautta haastattelemini nuorten naisten kertomuksia yhdistäviä toistuvia teemoja sekä rakentamaan näiden teemojen avulla itsensä

vähättelijän mallitarinan, joka kuvastaa niitä koettuja vähättelyn tapoja, syitä ja seurauksia, joista olen tutkielmassani kiinnostunut. Analysoin tuotettua narratiivista aineistoa käsitteellistä viitekehystäni vasten myös ymmärtääkseni, miten itsensä vähättely linkittyy naiseuteen ja siihen liittyviin odotuksiin, ja miten itsensä vähättelijä toisintaa näitä odotuksia ja stereotypioita omalla toiminnallaan.

Tutkimukseni tarkoitus on auttaa näiden eri keskustelujen yhteen kuromisessa ja samalla luoda uutta ymmärrystä tämän monitahoisen ilmiön syistä, esiintymistavoista ja seurauksista. Nuorten suomalaisnaisten itsensä vähättelyä työelämässä ei ole aiemmin tutkittu sosiaaliseen konstruktionismiin pohjautuvasta näkökulmasta, eikä toisaalta sukupuolen tekemiseen ja pätevyyteen liittyviä tieteellisiä keskusteluja ole tässä yhteydessä hyödynnetty. On kuitenkin tärkeää ymmärtää, miten rakenteet, stereotypiat ja uskomukset hidastavat lahjakkaiden nuorten naisten etenemistä työurillaan, jotta tulevaisuuden työelämässä jokainen kokisi omaavansa yhtäläiset mahdollisuudet edetä juuri niin pitkälle, kuin halua riittää – ilman paljon puhuttuja lasikattoja. Samalla toivon sukupuolen, pätevyyden ja näistä rakentuvan ”pätevän naisen” profiilin havahduttavan miehiä ja naisia kyseenalaistamaan tällaiset itsestään selvänä pidetyt käsitykset ja huomioimaan oman toimintansa tuomat mahdollisuudet näistä rooleista irti pyristelyssä.

Näistä lähtökohdista ja tavoitteista käsin tämä tutkielma on siis rakentunut. Pyrin löytämään tutkielmani kautta vastauksia ennen kaikkea kysymykseen:

- Miksi nuoret kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneet naiset vähättelevät itseään uransa alkuvaiheessa?

Tähän monisyiseen kysymykseen vastatakseni hyödynnän seuraavia alakysymyksiä:

- Miten nuoret naiset kertovat vähättelevänsä itseään?
- Miten itsensä vähättely liittyy sukupuolen tekemiseen?
- Millaisia seurauksia nuoret naiset uskovat itsensä vähättelyllä olevan?

1.2. Tutkimuksen suoritustapa

Kuten Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) toteavat, kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus keskittyy ihmisen elämismaailman ja merkitysten tutkimiseen. Koska tutkimukseni pyrkii selittämään inhimillistä ilmiötä (nuorten naisten itsensä vähättelyä) ja antamaan sille

merkityksiä, toteutin tutkielmani laadullisena, narratiivisen tutkimussuuntauksen mukaisesti. Tutkimukseni pohjaa laajaan tieteelliseen tutkimukseen, josta koostin käsitteellisen viitekehýkseni tätä työtä varten. Tuotin aineistoni narratiivisten haastattelujen avulla, ja analysoin syntyneet narratiivit käsitteellisen viitekehýkseni tarjoamasta näkökulmasta, keskittyen niiden antamiin merkityksiin. Tässä työvaiheessa hyödynsin teemoittelua löytääkseni haastattelujen väliltä toistuvia aiheita sekä mahdollisia eroavaisuuksia. Teemoittelun avulla rakensin eräänlaisen itsensä vähättelijän mallitarinan, joka kuvastaa niitä vähättelyn koettuja syitä, tapoja ja seurauksia, joita haastatellut nuoret naiset kertomuksissaan toivat esiin. Avaan metodologisia valintojani tarkemmin kolmannessa luvussa.

Tutkimukseni konteksti määrittyy haastateltavien valinnan kautta. Tutkimus kytkeytyy nuorten, akateemisesti koulutettujen ja uransa alkuvaiheessa olevien suomalaisnaisten maailmaan. Aineisto on tuotettu haastatteleamalla kahdeksaa Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulusta kauppatieteiden maisteriksi jo valmistunutta tai pian valmistuvaa, noin 25–30-vuotiasta naista, jotka työskentelevät koulutustaan vastaavissa tehtävissä osat tai kokoaikaisesti. Jotta pääsen suoraan käsiksi itsensä vähättelyn kokemukseen ja sen mahdollisiin seurauksiin, haastateltavia yhdistää myös se, että he tunnistavat tämän käytösmallin omakseen, eli kokevat vähättelevänsä itseään työelämässä.

Haastateltavat etsin omasta verkostostani. Koska uskon ilmiön olevan ammattikunnasta riippumaton, ja olen jo rajannut tutkittavien koulutustaustan, jätän heidän työroolinsa kriteerien ulkopuolelle – riittää, että tutkittava työskentelee omaan koulutusalaansa liittyvässä tehtävässä. Tutkimukseni kontekstia määrittävät siis haastateltavieni akateeminen koulutustausta, uran alkutaival, ikä sekä sukupuoli.

Olen käyttänyt tässä tutkimusraportissa otteita haastattelemini nuorten naisten henkilökohtaisista narratiiveista, jotka haastattelutilanteessa luotiin. Uskon tämän tarjoavan lukijalle mahdollisimman hyvän tilaisuuden sukeltaa tutkielmani aiheeseen ja eläytyä mallitarinan kuvaamaan vähättelijän maailmaan. Samalla haluan tietysti suojella haastatteluun lupautuneiden henkilöiden anonymiteettiä, minkä vuoksi kaikkien tässä raportissa nähtävien sitaattien yhteydessä oleva nimi on muutettu, eikä haastateltavien profiilista ole tässä mainittua yleistä luonnehdintaa tarkempaa kuvausta.

1.3. Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Sosiaalinen konstruktionismi: Epistemologinen orientaatio, johon narratiivinen tutkimusote pohjautuu (Berger & Luckmann 1967, viitattu Eriksson & Kovalainen 2008, s. 210). Tämän näkemyksen mukaan ei ole olemassa yhtä ainoata todellisuutta, vaan ihmiset rakentavat todellisuutta vuorovaikutuksen kautta sosiaalisissa prosesseissa (Burr 2015).

Narratiivisuus: Metodologinen suuntaus, jossa todellisuutta tarkastellaan kertomusten eli narratiivien kautta rakentuvana (Eriksson & Kovalainen 2008). Narratiivinen tutkimusote pohjaa ajatukseen, jonka mukaan tarinankerronta on ihmisen universaali tarve (Jovchelovitch & Bauer 2000) sekä tapa jäsentää maailmaa ja paikkaansa siinä (Laitinen & Uusitalo 2008).

Narratiivi: Juonellisesti koherentti ja selkeärakenteinen kertomus, joka tapahtuu tietyssä ajassa ja kontekstissa, tietylle yleisölle (Eriksson & Kovalainen 2008).

Sukupuolen tekeminen (doing gender): Sukupuolen ymmärtäminen aktiivisesti vuorovaikutuksen kautta muodostuvana sosiaalisena konstruktiona, dynaamisena toimintana, jota ihmiset uusintavat jatkuvasti (West & Zimmerman 1987; Gherardi 1994).

Kaksoissidos (double bind): Yksilön kokema emotionaalisesti vaativa dilemma, joka muodostuu kahdesta toistensa kanssa ristiriitaisesta odotuksesta. Ihminen kokee, ettei voi voittaa, sillä toteuttamalla toista odotusta hän häviää toisessa. (Bateson ym. 1956) Työelämässä naiset kohtaavat usein feminiinisuuden ja pätevyyden välisen kaksoissidoksen, jolloin ollessaan feminiininen naista ei pidetä pätevänä (Jamieson 1995).

Pätevyys: Vaikeasti kuvailtava sosiaalinen konstruktio, jonka voi ymmärtää tekemisen kohteena (vrt. sukupuolen tekeminen) ja joka pohjaa valtaa nauttivien asettamiin, usein maskuliinisiin pidettyihin kriteereihin (Tienari & Nentwich 2012).

Huijarisyndrooma: Psykologian tutkimuksessa käytetty termi älyllisen huijaruuden kokemukselle (Clance & Imes 1978), jota voi myös kuvata ”illuusioksi henkilökohtaisesta epäpätevyydestä” siitä huolimatta, että ulkoiset standardit olisikin täytetty (Chrisman ym. 1995, s. 456).

1.4. Tutkimusraportin rakenne

Pyrin luomaan tutkielmani lukijalle loogisen ja selkeän polun, jonka avulla tutustua itsensä vähättelyn ja huijarikokemuksen ilmiöön haastattelemieni nuorten naisten kertomusten kautta. Koska ilmiön ilmentymisen tavat, syyt ja seuraukset hahmottuivat myös minulle tutkijana pala palalta, tavoitteeni on avata tätä raportin lukijalle läpinäkyvästi, sallien kokonaiskuvan piirtyä hänelle luku kerrallaan.

Tutkimusraporttini koostuu viidestä luvusta. Seuraavassa luvussa esittelen naisten itsensä vähättelyyn liittyvää kirjallisuutta sekä sosiologisesta että psykologisesta näkökulmasta käsin ja kuvailen narratiivisuutta tutkielmassani käytettynä tutkimusotteena. Päätän kirjallisuuskatsauksen teoreettisen viitekehykseni esittelyyn. Kolmannessa luvussa kuvaan tutkimuksessani tekemiäni metodologisia valintoja, narratiivisissa haastatteluissa syntynyttä aineistoa sekä tämän aineiston analyysin kulkua. Neljäs luku rakentuu pitkälti haastattelemieni nuorten naisten omien kertomusten varaan siitä, miten, miksi ja millaisin seurauksin he kokevat itseään vähättelevänsä. Viimeisessä luvussa vedän yhteen tutkimukseni ja pohdin haastatteluissa kuvastuneen itsensä vähättelijän mallitarinan yhteyttä käsitteelliseen viitekehykseeni. Johtopäätösteni jälkeen esitän vielä tämän tutkimuksen pohjalta heränneitä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2. SUKUPUOLI, VÄHÄTTELY JA NARRATIIVISUUS

Tässä luvussa valotan tutkimukseni taustalla vaikuttavaa tieteellistä keskustelua, joka muodostaa käsitteellisen viitekehyksen työlleni. Koska pro gradu -tutkielmani koskee nuorten naisten oman pätevyytensä vähättelyä työelämässä, olen koostanut tutkimukseni viitekehyksen käyttäen hyödyksi akateemista keskustelua niin sukupuolen tekemiseen, pätevyyteen kuin itseä vähättelevään käytökseenkin liittyen. Lisäksi viitekehyksessä oleellisena rakennuspalana on narratiivinen tutkimusote. Uskon, että ymmärtääksemme yksilöiden kokemuksia työelämässä on välttämätöntä puhua samanaikaisesti kahdesta tasosta. Ensinnäkin aihetta on tärkeää tutkia yhteiskunnallisella ja organisatorisella tasolla, sillä näissä vaikuttaa monenlaisia sosiologisia ilmiöitä ja rakenteita. Lisäksi pidän oleellisena ymmärtää yksilön tasolla vaikuttavia psykologisia tekijöitä. Näin viitekehys kattaa kolikon molemmat puolet, emmekä sorru yksinkertaistamaan tutkittua ilmiötä vain jommastakummasta johtuvaksi. Kiinnostavaa kirjallisuutta voi tämänkaltaisen monitahoisen

tutkimusongelman äärellä löytyä moneltakin eri tieteenalalta (Kangasharju & Majapuro 2005). Edellä mainittuja aiheita on tutkittu sekä johtamisen, sosiologian että psykologian aloilla, joten hyödynnän tutkielmassani tätä tieteidenvälisyyttä tuodakseni uutta näkökulmaa johtamista ja työelämää koskevaan keskusteluun. Koska pohjaan työni sosiaaliselle konstruktionismille, lähestyn myös aiemmin ainoastaan psykologian ilmiönä tunnettua huijarisyndroomaa sosiaalisesti rakentuvana konseptina.

Aloitin käsittelemällä sukupuolta, pätevyyttä ja johtajuutta. Kuvaan lyhyesti suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän nykytilannetta sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen suhteen ja jatkan sukupuolen tutkimisen merkityksellä sekä yleisesti että tämän tutkimuksen näkökulmasta. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksessani merkittävässä roolissa olevan sukupuolen tekemisen teorian ja siihen liittyvän keskustelun. Pätevyys, ajatus ”ideaalijohtajasta” ja homososiaalisuus ovat kaikki käsitteitä, jotka ansaitsevat paikkansa tässä viitekehyksessä, sillä ne kaikki osaltaan vaikuttavat siihen, miten näemme miesten ja naisten osat yhteiskunnassamme ja organisaatioiden sisällä. Tätä kautta ne ovat yhteydessä myös yksilöiden kokemukseen omasta pätevyystään, ja vaikuttavat tähän käsitykseen perustuviin valintoihin.

Sosiaalipsykologian ja psykologian anti tutkielmani viitekehykseen tulee yksilön kokemusten kautta. Jotta voin purkaa aineistoani haastateltavien omia kokemuksia ymmärtäen, on tämä psykologisempi taso välttämätön osa viitekehystäni. Esittelen aiheen kirjallisuutta relevanteilta osin, käsitellen naisten itsensä vähättelyyn, epävarmuuteen ja huijarisyndroomaan liittyviä teemoja. Tämän jälkeen kuvaan vielä narratiivisen tutkimusotteen tuomaa näkökulmaa yksilöiden tavasta jäsentää tarinoiden kautta ympäröivää maailmaa ja paikkaansa siinä. Lopuksi vedän yhteen edellä mainittuihin sosiologiseen, organisatoriseen ja psykologiseen kirjallisuuteen pohjaavan teoreettisen viitekehyseseni ja esittelen näistä rakentuvan synteessin.

2.1. Sukupuolen rakentuminen

2.1.1. Sukupuolten välinen tasa-arvo ja segregatio Suomessa

Naisilla on ollut perheissä ja suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeä rooli läpi historian, mutta naisen asema on käynyt läpi suuria muutoksia päästäkseen nykyiseen tilaansa. Sukupuolten

välistä tasa-arvoa on rakennettu pala palalta, lakimuutos ja käytäntö kerrallaan. (Utrio 2006) Sotien jälkeisenä aikana se on nähty eritoten keinona valjastaa sekä naisten että miesten osaaminen hyödyttämään suomalaista yhteiskuntaa (Raevaara 2005). Nykyään voimme patsastella sukupuolten välisen tasa-arvon luvattuna maana, Maailman talousfoorumin vuosittain julkaiseman sukupuolten välistä kuvaannollista kuilua mittaavan listauksen (Global gender gap report) toisella sijalla. Listauksessa on huomioitu kaikkiaan 144 maata. Tuorein sijoituksemme kokonaisarvioinnissa osuu pohjoismaisten naapureidemme Islannin (1.) ja Norjan (3.) väliin. Lisäksi Suomi sijoittui tarkemmissa listauksissa jaetuille kärkisijoille koulutuksen saatavuuden (1. sija, 100 % kuilusta kurottu umpeen), terveyden (1. sija, 98 %) sekä poliittisen valtuutuksen (2. sija, 60 %) osalta. Naispuolisten ministereidenkin määrässä viemme globaalin voiton (63 % hallituksen jäsenistä naisia 2016). Sen sijaan taloudellisen osallistumisen ja mahdollisuuksien listauksessa putoamme ylimmiltä sijoilta roimasti (16.), mikä on kahdeksan sijaa alhaisempi tulos kuin edellisessä Maailman talousfoorumin vastaavassa raportissa vuodelta 2015, jolloin tulos oli juuri hilautunut peräti 13 sijaa ylemmäs. (WEF 2016)

Nämä erävoitot kertovat kuitenkin vain puoli totuutta tasa-arvon toteutumisesta tämän päivän Suomessa. Naiset ovat miehiä useammin määräaikaissa työsuhteissa jokaisella koulutusasteella (Tilastokeskus 2016), ja tämä työsuhteen tyyppiin liittyvä eriytyminen näkyy myös siinä, että miehet kokevat työpaikkansa laadun (esimerkiksi työsuhteen tarjoamien kouluttautumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien sekä työttömyyden uhan kokemusten kautta mitattuna) keskimäärin naisia korkeampana (Kauhanen 2013). Maassamme vallitsee myös rankka työmarkkinoiden segregatio eli eriytyminen (Kauhanen & Lilja 2014). Segregatio voidaan jakaa vertikaaliseen ja horisontaaliseen tasoon, joista kummallakin on merkittäviä vaikutuksia naisten urakehitykseen: vertikaalinen segregatio merkitsee sitä, että naisten on vaikea saavuttaa organisaatioiden ylempiä positioita, ja horisontaalinen taas sitä, että työmarkkina on jakautunut ”naisten” ja ”miesten töihin” (Kolehmainen 2002).

Vertikaalinen segregatio näkyy selvästi, kun tutkitaan suomalaisten yritysten johtoryhmien ja hallitusten sukupuolijakaumaa. Helsingin pörssiin listattujen yritysten hallitusten kokoonpanoissa 25 % jäsenistä oli naisia vuonna 2016, ja uusista hallitusnimityksistä naisten osuus oli 35 %. (Keskuskauppakamari 2016) Suurten pörssiyhtiöiden hallituspaikkojen osalta Suomi on EU:n huipputasoa (Pietiläinen ym. 2015), vaikkei käytössä ole hallitusten

sukupuolikiintiöitä tai työntekijäedustusta (Keskuskauppakamari 2016). Hallituspaikkojen osalta luvut ovat kasvaneet rohkaisevasti vuosi vuodelta, ja tähän on myös ohjannut vuoden 2010 alussa voimaan tullut pörssiyhtiöille annettu hallinnointikoodi, joka toteaa, että hallituksessa on oltava edustettuna molemmat sukupuolet. Tästä suosituksesta poikkeaminen vaatii julkista perustelua. Tästä näkyvästä kasvusta huolimatta hallitusten puheenjohtajien kohdalla naisten vähyys on edelleen hämmästyttävän suuri: pörssiyhtyritysten hallitusten puheenjohtajista vain kuusi eli 5 % on naisia (Keskuskauppakamari 2016).

Ongelmallisesti myös johtoryhmien kohdalla tilanne on vielä suhteellisen heikko. Vuonna 2016 suomalaisten pörssiyhtiöiden johtoryhmien jäsenistä vain 20 % oli naisia, ja he toimivat usein tukitoimintojen johtajina: siinä missä liiketoimintoja johtaa 90,2 prosenttisesti miehet, on 37,6 % tukitoiminnoista naisten johtamia. Naisten osuus sekä pörssiyhtiöiden johtoryhmissä yleensä että liiketoimintojen johtajina laski edellisvuodesta (johtoryhmissä naisia v. 2015 21,5 %, liiketoimintojen johtajista miehiä 88,8 %). (Keskuskauppakamari 2016). Tämä segregatio tuottaa ongelmia ylimpiin tehtäviin (hallitukseen tai toimitusjohtajaksi) noustaessa, sillä tulosvastuullinen liiketoimintajohtajuus on usein valinnan edellytyksenä, eikä naisille näin kerry vaadittavaa kokemusta, jolla kilpailla mieskandidaatteja vastaan (Pietiläinen ym. 2015; Teräsaho & Kupiainen 2015; Keskuskauppakamari 2016). Pörssiyhtiöistä ainoastaan viidellä (4 %) oli naispuolinen toimitusjohtaja vuonna 2016. Vaikkei osuus itsessään ole lainkaan mairitteleva, on huomionarvoista, että naispuolisten toimitusjohtajien määrä on kasvanut viime vuosien aikana nopeasti: vielä viisi vuotta kaikki pörssiyhtiöiden johtajat olivat miehiä. (Keskuskauppakamari 2016)

Horisontaalinen segregatio, eli työkentän jakautuminen ”naisten” ja ”miesten töihin”, on Suomessa jopa muihin EU-maihin verrattuna hyvin voimakasta (Keski-Petäjä & Katainen 2015). Tämä ilmenee Suomessa työnantajasektoreita tarkasteltaessa selkeimmin julkisen ja yksityisen sektorin välillä nähtävässä sukupuolittuneisuudessa (Heiskanen ym. 2008): vuonna 2014 julkisen sektorin työntekijöistä jopa 71,5 % oli naisia ja 28,5 % miehiä, kun taas yksityisellä sektorilla työvoimasta 40 % oli naisia ja 60 % miehiä. Naisvaltaisia aloja ovat esimerkiksi terveys- ja sosiaalipalvelut (naisia 87 %), majoitus- ja ravitsemistoiminta (naisia 69 %) sekä koulutus (naisia 68 %). (Tilastokeskus 2016) Keski-Petäjän ja Kataisen (2015) mukaan Suomen poikkeuksellisen vahva horisontaalinen segregatio on linkissä yhtä lailla sukupuolittain eriytyneisiin koulutusvalintoihin. Nimenomaan horisontaalinen

segregaatio on olemassa olevan tutkimustiedon mukaan myös keskeinen selittäjä miesten ja naisten välillä vallitsevalle palkkaerolle Suomessa (Korkeamäki & Kyyrä 2006; Kauhanen & Napari 2011). Samaan lopputulokseen on tultu myös muualla maailmassa, ja muun muassa Macpherson ja Hirsch (1995) ovat todenneet, että alan naisvaltaisuudella on suora yhteys sen matalampaan palkkatasoon miesvaltaisiin aloihin verrattuna. Tämä on esimerkki sukupuolihierarkian vaikutuksista: miehiä ja miehisyyttä arvostetaan naisia ja naiseutta enemmän, ja tällä on yhteiskunnan tasolla vaikutusta siihen, miten naiset ja miehet nähdään työmarkkinoilla. (Tienari & Nentwich 2012) Horisontaalinen segregatio näkyy selkeästi siis alojen erilaisessa arvostuksessa sukupuolihierarkian mukaisesti. Huolestuttavasti työtehtävät lähtevät eriytymään heti uran aluksi: Kauhanen ja Napari (2011) huomasivat tutkimuksessaan, että naiset ja miehet päätyvät työuransa alussa eri tehtäviin miesten aloittaessa naisia vaativammissa tehtävissä.

Sirpa Kolehmainen (1999) on tutkinut segregaatian muutosta 1970–1990 ja todennut, että segregaatiolle tyypillistä on yhtäaikainen muutos ja pysyvyys (Heiskanen, Korvajärvi ja Rantalaiho 2008, s. 112): se, että työt voidaan jakaa sukupuolen mukaan, on aina nähtävissä yhteiskunnassa, mutta tämän asetelman sisällä tapahtuu muutosta. Erityisesti naiset kouluttautuvat yhä enemmän entisille ”miesaloille”, mutta toiseen suuntaan tasoittumista, eli miesten siirtymistä naisvaltaisille aloille, ei tapahdu yhtä paljon (Keski-Petäjä & Katainen 2015). Huolestuttavasti juuri nuorten kohdalla ”tasa-ammateissa” (joissa sukupuolten välillä ei ole merkittävää eroa) työskentelyä on vähiten, ja eriytyminen on voimakkainta alle 28-vuotiaiden ammateissa (Mikkeli 2013), kuten osaltaan myös Kauhanen ja Napari (2011) totesivat.

Työelämässä näyttäytyvät tasa-arvon ongelmat heijastelevat yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä. Kussakin yhteiskunnassa on vallalla jonkinlainen historiallisesti rakentunut sukupuolijärjestys (*gender order*), joka määrittää sukupuolten välisen työn- ja vallanjaon. Sukupuolijärjestykseen vaikuttaa muun muassa ajatus siitä, mikä on miehen ja naisen ”paikka” yhteiskunnassa, miten kodin ja työn väliset roolit jaetaan ja miten nämä kaksi suhteutuvat toisiinsa arvostuksen osalta. Näiden käsitysten kautta sukupuolijärjestys vaikuttaa myös organisaatioihin. (Gherardi & Poggio 2001; Tienari ym. 2002) Suomessa miesten ja naisten oletetaan toimivan ja menestyvän yhtäläisesti sekä kotona että työelämässä, ja vallalla on pitkälti niin sanottu kahden ansaitsijan malli, jota tuetaan

yhteiskunnan tasolla muun muassa lasten päivähoiton tarjoamisen kautta (Tienari & Nentwich 2012).

Kuten edellä kuvatuista suomalaisen työelämän ja yhteiskunnan tunnusomaisista piirteistä voi huomata, haasteita tasa-arvon aidolle toteutumiselle riittää edelleen. Suomessa vallitsee kuitenkin vakaa ja syvälle juurtunut usko ja diskurssi siitä, että sukupuolten välinen tasa-arvo on jo saavutettu (Korvajärvi 2002), mikä on ollut omiaan vaikeuttamaan naisia syrjivien rakenteellisten ongelmien havaitsemista (Raevaara 2005). Samalla uskotaan, etteivät yhteiskunnan tai työelämän käytännöt ole riippuvaisia sukupuolesta, vaan muista tekijöistä (Heiskanen ym. 2008). Heiskanen, Korvajärvi ja Rantalaiho (2008) toteavat, että sukupuolen perusteella jakautuneeseen työelämään johtavia sukupuolittuneita käytäntöjä on vaikea havaita, koska ne ovat tavallaan liian lähellä meitä jokaista. Näitä käytäntöjä voidaan kuitenkin tutkia katsomalla kriittisesti vallalla olevia ”itsestäänselvyyksiä” ja olettamuksia myöhemmin avaamani sukupuolen ”tekemisen” näkökulmasta, mihin nojaan myös neljännessä luvussa kuvaamani empiriisen aineiston analyysissä.

2.1.2. Sukupuolen tutkimisen merkitys

Esitin edellisessä kappaleessa, että suomalainen työelämä on voimakkaasti segregoitunut aiheuttaen epätasa-arvoa naisten ja miesten välille. Tätä kontekstia vasten voidaan seuraavaksi pohtia, miksi sukupuolen tutkiminen on tärkeää, ja mikä rooli sukupuolella on juuri tämän tutkielman käsitteellisessä viitekehyksessä. Ymmärrän sukupuolen tässä tutkielmassa sosiaalisena konstruktiona: jonakin, jota ennemminkin *tehdään* kuin *ollaan*. Esittelen näkökulmaa tarkemmin myöhemmin tässä luvussa.

Sukupuolen merkitys vaihtelee tilanteesta toiseen: toisinaan emme edes huomaa sitä, toisinaan iloitsemme siitä, toisinaan taas huomaamme kärsivämme siitä. Sukupuoli vaikuttaa identiteettiimme ja elämäämme suuresti. Elämme jokainen tahdostamme riippumatta osana yhteiskuntaa ja organisaatioita, joissa sukupuolella on väliä, jos ei joka ikisessä, niin ainakin monessa tilanteessa (Tienari ym. 2002). Sukupuolistereotyyppiat ovat hyvä esimerkki siitä, miten syvällisesti olemme sisäistäneet sosiaalisesti tuottamamme käsitykset naisten ja miesten eroavaisuuksista eräänlaisina ”luonnollisuuksina”. Näin on rakentunut hyvin pysyviksi osoittautuneet stereotyyppiset uskomuksemme, jotka liitämme mielessämme jompaankumpaan sukupuoleen: miehet ovat aggressiivisia, voimakkaita ja itsenäisiä

päätöksentekijöitä, naiset taas lempeitä avuliaita ja empaattisia huolenpitäjiä (Heilman 2001). Naiseuteen ja feminiinisyyteen liitetään myös esimerkiksi tunteellisuuden, hoivaavuuden, kiintymyksen ja yhteistyökyvykkyyden piirteitä (Grant 1988). Kun jokainen meistä tulee sijoitetuksi toiseen kahdesta yleisesti tunnustetusta sukupuolikategoriasta, ja kumpaankin kategoriaan liitetään stereotyyppisesti tiettyjä ominaisuuksia, taitoja ja piirteitä, on sivutuotoksena valitettavan usein epätasa-arvoisuutta. Tämä mustavalkoinen jako ”miesten” ja ”naisten piirteisiin” johtaa myös virheelliseen poissulkevuuden ajatukseen, jonka mukaan toiselle sukupuolelle mielletyt piirteet ikään kuin puuttuisivat toiselta (Heilman 2001).

Organisaatioissa stereotyyppinen ajattelu sukupuolten eroista näkyy esimerkiksi siinä, miten niin sanotun ideaalilyöntekijän ja -johtajan piirteiksi liitetään erityisesti maskuliinisena pidettyjä piirteitä, kuten kovuus ja kunnianhimoisuus (Acker 1990). Miehisuus yhdistyy symboliikaltaan julkiseen elämään, tuottamiseen, käskynjakoon ja puhumiseen, kun taas naiseus yksityiseen, lisääntymiseen, hiljaisuuteen ja tottelevaisuuteen (Gherardi 1994). Sukupuoli nousee myös eri tavalla puheenaiheeksi miehillä ja naisilla työelämän kontekstissa: miehen sukupuolta harvemmin pidetään haasteena häntä arvioitaessa johtajan työtä varten, mutta esimerkiksi naispuolisia johtajia käsiteltäessä media usein liittää keskusteluun perhe- ja työelämän yhdistämisen haasteet ja naiseuden tuomat johtamisen erot (Tienari & Nentwich 2012). Tämä yhteiskunnallinen ja organisatorinen näkökulma on tärkeä, sillä merkittävä osa epätasa-arvosta syntyy juuri organisaatioissa, aivan tavanomaisissa, arkisissa tilanteissa, joissa sekä miehet että naiset osallistuvat sukupuolistereotyyppien vahvistamiseen omalla käytöksellään (Acker 2006).

Tässä tutkimuksessa sukupuoli on oleellisessa osassa, keskittyhän aiheeni juuri nuorten naisten kokemuksiin itsensä vähättelystä. Olen kiinnostunut ymmärtämään, miten vähättely on kytkeytynyt sukupuoleen ja niihin stereotyyppioihin, joita haastateltavani naiseuteensa ja toisaalta mieheyteen liittävät. Maailma on tulvillaan erilaisia ihmisiä, ja meitä kaikkia voi luonnehtia erilaisilla dimensioilla, muun muassa iän, etnisen taustan, yhteiskunnallisen aseman, hiusten värin tai pituuden kautta. Vaikka sukupuolta välillä käsitellään yhtenä dimensiona muiden joukossa, on se todellisuudessa paljon tärkeämpi (Gherardi 1994), sillä se on vahvasti yhteydessä yksilön identiteettiin ja sitä tuotetaan jatkuvasti organisaatioissa, jolloin vaikutetaan esimerkiksi vallalla olevaan sukupuolijärjestykseen ja sukupuolihierarkiaan (Gherardi & Poggio 2001). Paneutumalla tässä tutkimuksessa nuorten

naisten käsityksiin naiseudesta ja sen yhteydestä itsensä vähättelyyn voin siis luoda uutta ymmärrystä siitä, miten edellä kuvattuja sukupuolten välisiä stereotypioita ja epätasa-arvoisuuksia ylläpidetään sekä sitäkin tärkeämmin, miten niitä voidaan muuttaa. Esittelen seuraavaksi sukupuolen ”tekemisen” teorian, jota hyödynnän aineistoa tulkitessani löytääkseni yhteyksiä itsensä vähättelyn ja sukupuolen väliltä.

2.1.3. Sukupuolen sosiaalinen rakentaminen ”tekemisenä”

Kuten mainittu, käsittelen tässä työssä sukupuolta sosiaalisena konstruktiona – asiana, jota rakennamme vuorovaikutuksen avulla jatkuvasti ja kaikkialla. On syytä tässä kohtaa selventää, mistä näkökulmassa on tarkemmin kyse.

Candace West ja Don Zimmerman julkaisivat vuonna 1987 artikkelin, jossa he esittelivät uudenlaisen tavan hahmottaa sukupuolta sen moninaisissa muodoissa. Sukupuoli oli aiemmin nähty joko biologisten (anatomisten, fysiologisten ja hormonaalisten) kriteereiden kautta arvioitavana ominaisuutena (johon on usein viitattu englanninkielisellä termillä *sex*) tai kuulumisena tiettyyn sukupuolikategoriaan ulkoisten tunnisteiden avulla (West & Zimmerman 1987). Tämä ei kuitenkaan Westin ja Zimmermanin mukaan riittänyt vangitsemaan sukupuolen moniulotteista luonnetta, joka on tosiasiasa paljon enemmän kuin syntymässä tunnistetut anatomiset merkit tai yhteiskunnan hyväksymät vaatevalinnat. Sen sijaan sukupuoli on *tekemisen* kohde ja tuote, sosiaalinen konstruktio (West & Zimmerman 1987; myöhemmin esim. Gherardi 1994; Deutsch 2007; Nentwich & Kelan 2014). Tämä Westin ja Zimmermanin (1987) esittelemä, ja sittemmin vakiintunut tapa (Nentwich & Kelan 2014) nähdä sukupuoli kiteytyy hyvin Deutschin (2007, s. 106) sanoihin: ”sukupuoli ei ole jotain mitä olemme, vaan mitä teemme”, ja puhutaankin sukupuolen tekemisestä (*doing gender*). Sukupuoli on siis dynaamista toimintaa, ei pelkkä ominaisuus muiden joukossa (Gherardi 1994).

Westin ja Zimmermanin esittelemä tapa ymmärtää sukupuoli valmiin ominaisuuden sijaan tilanteessa rakentuvana korostaa vuorovaikutuksen merkitystä sukupuoli-identiteetin ja epätasa-arvon ymmärtämisessä (Nentwich & Kelan 2014). Tästä sukupuolen prosessinomaisesta näkökulmasta on syntymisensä jälkeen tullut tutkijoiden ensisijainen tapa ymmärtää sukupuolta (Jeanes 2007; Wickes & Emmison 2007). Samaa *doing*-näkökulmaa hyödyntäen on tulkittu myös monimuotoisuuden muita ulottuvuuksia, muun

muassa etnisyyttä, yhteiskuntaluokkia, ikää, vammaisuutta ja seksuaalisuutta (*doing diversity*, ks. esim. Tienari & Nentwich 2012). Lisäksi esimerkiksi Candace West ja Sarah Fenstermaker (1995) ovat soveltaneet ”tekemisen” mallia yleisesti ihmisten välisiin eroihin (*doing difference*), joita käytetään jaottelemaan ihmisiä hierarkisesti, samalla luoden eriarvoisuutta.

Teemme sukupuolta jatkuvasti, uusintaen joka hetkellä kokemamme sukupuolen sosiaalista konstruktiota ja niitä normatiivisia käsityksiä, jotka määrittelevät, millaisia miehet ja naiset ovat (Deutsch 2007). Tämä tekeminen kytkeytyy aina tiettyyn sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin (Lammi-Taskula 2008, Tienari ym. 2002). Sukupuolen näkeminen tekemisenä ottaa keskiöön pienet ja arkisetkin yksityiskohdat käytöksessämme niin organisaatioiden sisällä kuin niiden ympärilläkin (Pesonen ym. 2009). Käsityksemme naiseudesta ja miehisyydestä eivät ole staattisia ja yleismaailmallisia, vaan vaihtelevat muun muassa ajan, etnisyyden ja sosiaalisten tilanteiden mukaan (Deutsch 2007). Tapa nähdä sukupuoli jatkuvana sosiaalisena prosessina tarkoittaa tutkijoiden mukaan sitä, että sukupuolen tekemistä ei voi lopettaa, vaan se tapahtuu tahdostamme riippumatta, rutiininomaisena suorituksena (West & Zimmerman 1987; Nentwich & Kelan 2014). Onkin osuvasti todettu, että sukupuoli tulisi nähdä ”prosessin lopputuotoksena, ei lähtökohtana” (Nentwich & Kelan 2014, s. 124).

Miten sukupuolen tekeminen sitten näyttäytyy arkisessa elämässä, jossa kukin meistä siihen tahtomattaankin osallistuu? Tähän vastataksaan ei ole mahdollista antaa tyhjentävää listaa, sillä, kuten mainittu, sukupuolta tehdään kaikenlaisissa tilanteissa, sekä huomaamatta että tietoisesti. Jakamalla esimerkiksi päiväkotilapset tyttöihin ja poikiin ja tarjoamalla sitten kummallekin ryhmälle sukupuolistereotyyppien mukaisia aktiviteetteja (tytöille siistejä kotileikkejä, pojille vallatonta kiipeilyä), tehdään kumpaakin sukupuolta ja toistetaan historiallisia kaavoja siitä, millaista on olla ”oikea” tyttö tai poika. Samoin vaikenemalla kokouksessa, koska feminiinisyyteen ei katsota kuuluvan dominoiva käytös tai kovaäänisyys, eikä omaa feminiinisyyttä haluta muiden silmissä riskeerata, toistetaan vakiintunutta naiseuden stereotyyppiä. Ehkä esimerkiksi suomalainen sananlasku vaatimattomuuden kaunistavasta taikavoimasta on juurtunut itseään vähättelevien nuorten naisten selkärankaan niin vahvasti, että omiin kykyihin uskomisen on muuttunut myös sisäisesti vaikeaksi? Sukupuolen tekeminen vaikuttaa väistämättä yksilöihin.

Sukupuolen tekeminen liittyy läheisesti myös työtehtävien vaihteleviin sukupuolittuneisiin odotuksiin. Eri töihin liitetään erilaisia vaatimuksia ja piirteitä, jotka samalla ristiintulkitaan sukupuolistereotyypioiden kanssa (Nentwich & Kelan 2014). Näin ollen esimerkiksi lastenhoitoon yhdistetään hoivaavuuteen, pehmeeseen ja lämpöön liittyviä odotuksia, joiden ilmentäminen katsotaan tärkeäksi osaksi työn hyvin tekemistä. Tämä asettaa miehet vaikeaan tilanteeseen, koska työstä suoriutuminen edellyttää feminiinisyyteen liitettyjen piirteiden ”tekemistä”, mutta samanaikaisesti mieheyden tekeminen vaatisi toisenlaisien ominaisuuksien esittämistä (Murray 1996). Työn luonnehtiminen vaikkapa feminiiniseksi tarkoittaa samalla, ettei mies voi koskaan täyttää hänelle asetettuja odotuksia, ja usein hän päätyykin tekemään niin kutsuttua ”rajatyötä” (*boundary work*), kuten fyysistä ponnistelua vaativia tehtäviä. Toisin sanoen miehen odotetaan keskittyvän niihin tehtäviin, jotka ”sopivat” miehelle eivätkä näin ole ristiriidassa hänen tekemänsä sukupuolen kanssa. (Nentwich & Kelan 2014) Tämän tutkimuksen kontekstissa on hyvä huomioda, millaisia sukupuolittuneita odotuksia kenties asetamme liike-elämän eri tehtäviin, ja tätä kautta miten naiseuden tekeminen voi toisinaan olla ristiriidassa odotusten kanssa. Sukupuolen tekemisestä rakentuu näin vankka silta pätevyyden tekemiseen, josta kerron myöhemmässä vaiheessa lisää.

Sukupuolen tekemisen näkökulmaa pidetään alan tutkimuksen kannalta mullistavana monestakin syystä. Ensinnäkin sukupuolen näkeminen tekemisenä kiinnittää huomion keinotekoisien lokeroinnin ja ”luonnollisina” pidettyjä eroja toittavien ilmaisujen sijaan niihin yleisiin, päivittäisiin sosiaalisiin käytänteisiin ja stereotyyppioihin, jotka uusintavat ja ylläpitävät eroja ja epätasa-arvoisuuksia yksilöiden välillä. Näkökulma muistuttaa meitä siitä, ettei sukupuolten välisiä eroja tule nähdä ”luonnollisina”, jos tosiasiaa kyse on ainoastaan itsestäänselvyyksiksi muuttuneista käsityksistä, joita täytyy jatkuvasti ylläpitää niiden näennäisen luonnollisuuden säilyttämiseksi. (Deutsch 2007) Tämä on tuonut uusia haasteita myös tutkijoille, jotka havahtuivat uuden näkökulman myötä siihen, ettei sukupuolia tulisi käsitellä valmiina kategorioina, jolloin vaarana on vahvistaa näitä ”itsestäänselvyyksiä” sen sijaan, että tutkittaisiin kriittisesti niiden muotoutumisen syitä ja käytäntöjä (Nentwich & Kelan 2014). Teoria huomioi myös sen, että sukupuolittuneiden käytänteiden ylläpitämiseen osallistuvat sekä miehet että naiset (Katila & Meriläinen 1999), mikä toisaalta tarjoaa ratkaisun avaimet epätasa-arvon poistamiseksi yhteisesti kaikille, eikä syyllistä tai velvoita vain yhtä sukupuolta. Näkökulman vaihtaminen pysyvästä ja ”luonnollisesta” sukupuolesta läpi elämän muotoutuvaan, dynaamiseen konstruktion

mahdollistaa sukupuolille ”sallittavien” käytösmallien muuttumisen ajan myötä. Näin epätasa-arvoa poistavia, tärkeitä tai radikaalejakaan muutoksia ei tarvitse odottaa tapahtuvaksi vasta ”uudemman” sukupolven myötä, vaan asenteet ja normit voivat hioutua nopeammalla syklillä. (Deutsch 2007)

Sukupuolen näkeminen tekemisenä on Deutschin (2007) mukaan vähentänyt myös rakenteellisten syiden uskottavuutta sukupuolten välisen tasa-arvon selittäjänä, kun fokus siirretään pois ”luonnollisista” ja muuttumattomista eroista ja keskitytään sen sijaan ymmärtämään, miten eroja ylläpidetään ja uusinnetaan arjessa. Näin ollen Deutschin (2007) mukaan epätasa-arvon ei pitäisi katsoa syntyvän miesten ja naisten eri rooleista, vaan sukupuolen tekemisen kautta avautuu mahdollisuus nähdä tämän nykytilan yli – niihin tapoihin, joilla näitä eri rooleja ylläpidetään. Yhteiskunnalliset rakenteet toimivat aina vuorovaikutuksen välityksellä, jolloin tarjoutuu myös mahdollisuus taistella niitä vastaan (Deutsch 2007). Sukupuolen tekeminen onkin 2000-luvulla saanut eri tutkijoiden toimesta vastinparikseen niin kutsutun sukupuolen ”purkamisen” (*undoing gender*), jolla viitataan sosiaalisesti rakentuneen sukupuolen muutosta ajavaa potentiaalia: se, mikä on joskus rakennettu, on mahdollista myös purkaa (esim. Kelan 2010, Deutsch 2007).

2.1.4. Tekemisestä purkamiseen

Westin ja Zimmermanin 1980-luvun lopulla esittelemä teoria sukupuolen tekemisestä on ansainnut paljon kiitosta tutkijoiden keskuudessa, erityisesti sen esiin nostamasta vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta, mutta siinä on nähty myös heikkouksia. Deutsch (2007) selvitti, miten sukupuolen tekemisen teoriaa on hyödynnetty vuonna 2005 julkaistuissa tutkimuksissa, ja kertoi löytäneensä, että vaikka tutkijat käsittelevät sukupuolen tekemisen yhteydessä myös sukupuolinormeja vastustavaa toimintaa, he tekevät niin ”usein ainoastaan kuvatakseen sen hyödyttömyyttä” (Deutsch 2007, s. 112). Deutsch (2007) näkee ongelman laajasti katsottuna siinä, ettei alkuperäinen teoria ota huomioon sukupuolten välisten erojen vastustamisen mahdollisuutta, vaan pitää annettuna sitä, että näitä eroja on, ja että niitä ylläpidetään halusta riippumatta. Tämä nousee hänen mukaansa jo Westin ja Zimmermanin (1987, s. 136) alkuperäisestä sukupuolen tekemisen määritelmästä: ”käytökseen ryhtymistä silläkin uhalla, että joutuu sukupuolen arvioinnin kohteeksi”. Deutsch (2007) tulkitsee, että Westin ja Zimmermanin näkökulmasta yksilö tekee sukupuolta huolimatta siitä, haluaako hän sopeutua vallalla olevaan sukupuolinormistoon

vai vastustaa sitä. Koska sukupuolen tekemisen teoria on alun perin esitelty, ja sitä on myös viime vuosikymmeninä käytetty, erityisesti sopeutumista selittävänä teoriana, sen voidaan Deutschin (2007) mukaan nähdä jättävän vastustamisen ja muutoksen ajamisen mahdollisuus huomioimatta. West ja Zimmerman (1987) ovat siis kenties antaneet alkuperäisessään artikkelissaan liian lohduttoman kuvan siitä, miten paljon sosiaalinen vuorovaikutus voi muuttaa epätasa-arvoisia yhteiskunnan rakenteita. Sukupuolen purkaminen (*undoing gender*) on kuitenkin saanut yhä enemmän huomiota tutkijoiden keskuudessa 2000-luvulla (esim. Kelan 2010, Risman 2009).

Sukupuolta voi lähteä purkamaan monella tavalla. Laajasti ajateltuna tämä sukupuolikategorioihin liittyvien stereotyyppien kyseenalaistaminen paljastaa näin yksioikoisen yleistämisen heikkoudet (Tienari & Nentwich 2012). Yksilön tasolla sukupuolen purkaminen tapahtuu yhtä arkisissa tilanteissa kuin sen tekeminenkin – kokouksissa, kodin askareissa, kaupassa, mediassa jne. Toimimalla sukupuolikategoriallemme asetettujen stereotyyppien ja odotusten vastaisesti murramme pikkuhiljaa niitä käsityksiä, jotka tekevät miesten ja naisten olon tukalaksi tiukkaan rajatuissa rooleissamme. Nainen, joka sanoo rohkeasti mielipiteensä kokouksessa pyytelemättä jo etukäteen anteeksi, purkaa osaltaan sitä, mitä ”naiseuteen” on kenties pitkään katsottu kuuluvan. Mies, joka jää työstään vanhempainvapaalle huolehtiakseen perheestään, purkaa ”mieheyteen” yhdistettyjä, uraorientoituneisuutta ja kovaa kunnianhimoa korostavia stereotyyppioita. Yhtä varmasti kuin sukupuolta tehdään, sitä myös puretaan teko kerrallaan (Tienari & Nentwich 2012; Deutsch 2007).

Deutschin (2007) mukaan tutkijoiden olisi tärkeää kiinnittää huomiota erityisesti siihen, miten ja milloin vuorovaikutuksesta tulee vähemmän sukupuolittunutta, ei pelkästään eri tavalla sukupuolittunutta: vaikka mies työskentelisi sairaanhoitajana, ei sairaanhoitajan tehtävä ole menettänyt sukupuolittuneisuuttaan ennen kuin miestä ei enää pidetä ”erityistapauksena”, naispuolisen kollegan pysyessä ”normina”. Tässä yhteydessä lienee syytä pohtia, miksi yhä naispuolisista johtajista puhuttaessa terminä käytetään naisjohtajaa, aivan kuin erotuksena ”tavalliselle johtajalle”. Deutsch (2007) myös peräänkuuluttaa tutkijoita pohtimaan, milloin sukupuoli on kokonaan merkityksetön vuorovaikutuksessa, onko sukupuolten eroavaisuus aina eriarvoisuuteen ajavaa, miten rakenteellinen ja vuorovaikutuksellinen taso voisivat yhdessä ajaa muutosta sekä millaisia mahdollisuuksia

vuorovaikutus todella tarjoaa muutoksen ajamiseksi, jos asiaa katsotaan sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta.

Sosiaalisesti rakentuneen sukupuolen lisäksi nuorten naisten itsensä vähättelyssä oleellisena kysymyksenä kuuluu: mitä pätevyys on? Mikä on se ainakin näennäisesti sukupuolesta riippumaton käsityksemme hyvästä työntekijästä tai johtajasta? Onko pätevyyskin sukupuolen lailla ”tekemisen” kohde, siis jotain, jota ylläpidämme omalla toiminnallamme ja jota voi yhtä lailla ”purkaa”? Näiden kysymysten äärelle pysähtyminen on tärkeää, jotta ymmärrämme, mikä voi ajaa nuoria naisia vähättelemään omaa pätevyyttään, ja kuten seuraavaksi esitän, ei asia ole yhtään niin yksioikoinen, mitä äkkiseltään kuvittelisi.

2.2. Pätevyyden rakentuminen

Työelämän diskurssissa vilisee sana *pätevyys*. Rekrytointien yhteydessä pätevyys määritetään etukäteen paikoin pitkienkin listausten avulla, joita vasten kunkin hakijan profiilia verrataan, ja jota lukemalla myös työnhakija muodostaa arvionsa omista mahdollisuuksistaan tulla valituksi kyseiseen tehtävään. Lopulta tehtävään valittu henkilö ei kuitenkaan välttämättä vastaa tätä ominaisuuksien listaa, vaan rekrytoinnissa hakijoita on arvioitu laajemmin. Mitä siis on pätevyys?

Vaikka toisinaan pätevyys ymmärretään yksittäisten piirteiden summana (Johnson ym. 1996), ei kyseessä tosiasiassa ole yksiselitteinen ja objektiivisesti havainnoitava ominaisuus, vaan sukupuolen tapaan myös pätevyys rakentuu sosiaalisesti (Tienari & Nentwich 2012). Pätevyyden merkityksellistämiseen liittyy siis aina vahvasti subjektiivisuus (Pesonen ym. 2009), ja se perustuu vallassa olevien valitsemiin ja ilmentämiin kriteereihin (Tienari & Nentwich 2012). Liike-elämässä vallinnut ajattelu pätevyydestä perustuu miehiseen normiin, mikä näkyy esimerkiksi ”oikean” johtajan mielikuva on usein miehinen, yhdistyen maskuliinisina pidettyihin piirteisiin (Oakley ym. 2000).

Pesonen ym. (2009) tutkivat suomalaisten naispuolisten hallitusammattilaisten diskursseja ja havaitsivat kaksi erilaista tapaa puhua, jotka saattoivat myös esiintyä saman haastattelun aikana rinnakkain. Näitä kahta diskurssia Pesonen ym. (2009) nimittävät pätevyiden ja sukupuolen diskursseiksi, jotka tutkijoiden mukaan aiheuttavat ristiriitansa kautta eräänlaisen johtoryhmän paradoksin. Pätevyyden diskurssi korostaa meritokraattisuutta ja

sukupuolten samanlaisuutta ja pohjautuu ajatukseen, että pätevin kandidaatti tulee valituksi yrityksen hallitukseen sukupuolesta riippumatta. Haastatellut naiset kuvailivat hallitustyöskentelyä sukupuolineutraaliksi kentäksi, jossa heitä kohdellaan ammattilaisina, ei naisina. (Pesonen ym. 2009) Tämä on linjassa Heiskasen ym. (2008) näkemyksen kanssa, jonka mukaan Suomessa vallitsee tietynlainen sukupuolineutraalisuuden diskurssi, jossa korostetaan egalitarismia ja sukupuolten saavutettua tasa-arvoa. Toisaalta Pesonen ym. (2009) havaitsivat pätevyyden diskurssiin liittyvän jännitteitä, sillä haastatellut naiset kertoivat myös uskovansa, että naisten täytyy olla jopa miehiä pätevämpiä pärjätäkseen hallitustyössä. Sukupuolen diskurssiksi tutkijat puolestaan kutsuvat diskurssia, joka korostaa sukupuolten välisiä eroja ja liike-elämän miehiä suosivaa homososiaalista luonnetta, tietynlaista ”miesten peliä”, johon naisten täytyy jatkuvasti sopeutua. Tähän naisten käyttämään diskurssiin kuuluu myös sukupuolten välisten raja-aitojen nostaminen puhumalla ”meistä” ja ”heistä”, kuvaamalla esimerkiksi miten miehet eivät vähättele pätevyyttään samalla tavalla kuin naiset (Pesonen ym. 2009).

Pätevyyden diskurssi on niin vakiintunut osa työelämää, että pysähdymme harvoin kyseenalaistamaan sitä, vaan uskomme että ansioihin perustuvassa reilussa valintaprosessissa kyvykkäin yksilö tulee valituksi. (Pesonen ym. 2009) Näin ei kuitenkaan tapahdu, jos pätevyyttä käytetään ikään kuin koodisanana *sopivuudelle*: tehtävään valitaan henkilö, jonka ajatellaan sopivan työyhteisöön tai esimerkiksi johtoryhmään parhaiten, ja valittavan heikkoudet jätetään lopulta huomiotta. ”Pätevyydellä” perusteleminen voi siis toimia suojakeinona, kun halutaan välttyä kritiikiltä esimerkiksi henkilövalintaa tehdessä – pätevyudeksi kun voidaan määrittää tarpeen vaatiessa monenlaiset ominaisuudet, eikä mittaristo useinkaan ole julkinen. (Holgersson 2003) Ansioista puhuminen vahvistaa jo vallassa olevien asemaa (Pesonen ym. 2009), jolloin uralla eteneminen on tosiasiallisesti paljon muutakin kuin vain ennalta määriteltuihin listauksiin sopimista. Ymmärtämällä pätevydestä puhumisen jättämät sokeat pisteet todellista parasta vaihtoehtoa etsittäessä on mahdollista nähdä, millaisena oikeastaan näemme ideaalikandidaatin, jota rekrytoinnissa etsimme. Kuinka valmiita olemme todella toivottamaan itsestämme erilaiset ihmiset osaksi työyhteisöämme tai johtoryhmäämme? Tätä avatakseni käyn seuraavaksi läpi Ackerin (1990) ensimmäisenä esittelemän ”ideaalityöntekijän” näkökulman, ja sen jälkeen samankaltaisten ihmisten valintaa selittävän homososiaalisuuden käsitteen.

2.2.1. Ideaalityöntekijän maskuliininen profiili

Joan Acker (1990) lähti ideaalityöntekijää kuvaavassa teoriassaan siitä, että abstraktina ja sukupuolista riippumattomana nähtävä ”työ” muuntuu konkreettiseksi työksi vasta, kun työntekijä astuu kuvaan. Organisaation logiikan mukaisesti tämä työntekijä olisi Ackerin mukaan ideaalisti sellainen, jolla ei ole työtehtävänsä lisäksi mitään muuta resursseja vaativaa velvollisuutta, jolloin tämä voi keskittää kaiken energiansa ja aikansa työnantajansa hyväksi tekemäänsä työhön. Työntekijän elämän yksityinen ja ammatillinen puoli nähdään toisistaan irrallisina, ja ideaalityöntekijällä jälkimmäinen on pääasemassa (Acker 1990). Vaikka harvalla miehelläkään on halua tai kykyä antautua työllensä tässä mittakaavassa, on ideaalityöntekijän profiili Ackerin mukaan miehiä suosiva: lähimmäksi tuota ideaalia pääsee mies, jonka ei tarvitse kantaa pääasiallista vastuuta perheestään tai kotitöistä, saati olla poissa työstään esimerkiksi lasten hankinnan vuoksi (Acker 1990). Myös Tienari ja Nentwich (2012) pohtivat ideaalityöntekijän ja -johtajan sukupuolittunutta konseptia, ja huomioivat sen sosiaalisesti rakentuneen luonteen. Tämä ideaali ei kuitenkaan ole universaali, saati pysyvä: siihen vaikuttavat sekä yhteiskunnassa vaikuttava sukupuolijärjestys että ajankohta, ja käsitykset ideaalista rakentuvat sosiaalisesti muuttaen hieman muotoaan tilanteesta riippuen (Tienari ym. 2002).

On siis selvää, ettei pätevyiden tai ”ideaalien” ymmärtäminen ole ongelmaton erityisesti sukupuolen tekemiseen yhdistettynä: tämän tutkimuksen asetelmasta käsin katsottuna kyse on siis siitä, miten nuoret naiset ymmärtävät ja toisintavat naiseuttaan ja pätevyyttä samanaikaisesti työelämässä. Sen lisäksi, että nämä paljolti viljellyt käsitteet jäävät merkitykseltään usein arkisessa kontekstissa haastamatta (aiheuttaen näin niiden sosiaalisesti rakentuneen luonteen hämärtymisen ja vaihtumisen ”luonnollisuudeksi”), vaikuttaa naisten urakehitykseen myös homososiaalisuutena tunnettu ilmiö, jonka on ensimmäisenä esitellyt Jean Lipman-Blumen 1970-luvulla selittämään työelämän segregaatiota.

2.2.2. Homososiaalisuus pätevyiden rakentajana

Lipman-Blumen (1976, s. 16) määrittelee homososiaalisuuden ihmisten taipumukseksi ”hakeutua, nauttia ja preferoida samaa sukupuolta olevien seuraa”, jota muun muassa kasvatus ja yhteiskunnalliset rakenteet ruokkivat. Lähes samanaikaisesti Lipman-Blumenin

kanssa homososiaalisuudesta kirjoitti Rosabeth Moss Kanter (1977), joka korostaa määrittelyssään johtajien epämääräisten arviointikriteereiden, täydellisen sitoutumisen vaatimuksen sekä viestinnän roolia konformisuuden luomisessa. Kanterin mukaan homososiaalisuus ohjaa johtajien valinnassa itsensä toteuttavaan ennustukseen, jonka mukaan nämä sosiaaliset kriteerit täyttävien ja niihin sopeutuvien henkilöiden uskotaan myös ansaitsevan paikkansa. Vaikka homososiaalisuuden käsite onkin esimerkiksi Lipman-Blumenin (1976) alkuperäisen määritelmän mukaisesti viitannut erityisesti vertikaalista segregaatiota synnyttävään miesten kiinnostukseen toisten miesten seurasta, on käsitteen merkitys sittemmin laajentunut käsittämään yleisesti sellaisten ihmisten seuraan hakeutumista, jotka ovat ”jollain merkittävällä tavalla itsen kaltaisia” (Tienari & Nentwich 2012, s. 18). Tienari & Nentwich (2012) huomauttavatkin, että myös naiset voivat ”tehdä” homososiaalisuutta, samoin kuin minkä tahansa monimuotoisuuden varjon alla olevan dimension (etnisuus, ikä, yhteiskuntaluokka jne.) muodostama ryhmä.

Homososiaalisuudella on taipumuksena toistaa itseään: samankaltaiset esimerkiksi rekrytoivat toisiaan, jättäen vähän tilaa diversiteetin lisääntymiselle (Kanter 1977; Grant 1988). Charlotte Holgersson tutki väitöskirjassaan (2003, myöhemmin julkaistu myös artikkelina 2013) ruotsalaisten yritysten rekrytointiprosesseja niiden valitessa johtajia. Hän havaitsi homososiaalisuuden näyttelevän merkittävää roolia uusia kykyjä etsittäessä: prosessin epäformaali luonne (ilmoituksia harvoin julkaistiin avoimesti, vaan sopivia kandidaatteja etsittiin olemassa olevista verkostoista) mahdollisti homososiaalisen toiminnan, jossa vanhemmat valkoiset heteromiehet valitsivat itsensä nuorempia ”klooneja” johtotehtäviin. Näin valitsijat vahvistivat ”liike-elämän haamua”, jolla Holgersson viittaa niin sanottuun ideaalijohtajaan, joka tutkimuksen mukaan Ruotsissa on mm. sosiaalisesti hyväksyttävä keski-ikäinen mies, jolla on edustava vaimo ja lapsia sekä valmius priorisoida työt perheen edelle (eli käytännössä edellä mainittu vaimo, joka voi hoitaa kodin miehen työskennellessä pitkiä päiviä). Holgersson (2013) havaitsi johtajien rekrytointiprosesseissa homososiaalisuuden lisäksi kiinnostavan ilmiön pätevyyden (uudelleen)määrittelyyn liittyen: henkilövalinnassa erottui erikseen niin sanottu ”sopivuuskriteeristö”, joka määritteli tehtävän vähimmäisvaatimukset esimerkiksi kokemuksen suhteen. Kuitenkin, kun henkilö oli läpäissyt tämän vaiheen, hän tuntui siirtyvän ”hyväksyttävyydekriteeristön” kautta arvioitavaksi, joka on vähemmän määritelty ja implisiittisempi. Tähän jälkimmäiseen kriteeristöön liittyi muun muassa henkilön ulkonäköön, asenteeseen ja persoonallisuuteen liittyviä tekijöitä. Yhdistettynä homososiaalisuuteen nämä kriteeristöt mahdollistivat

johtajuuden pysymisen perinteiseen maskuliiniseen elämään linkittyneenä. (Holgersson 2013)

2.2.3. Kaksoissidos pätevyyden ja naiseuden välillä

Naiset kohtaavat siis sosiaalisesti rakentuneiden mielikuvien asettamia vaatimuksia ja haasteita työelämässä. Joskus kohdattavat vaatimukset voivat olla myös ristiriitaisia. Esimerkiksi pätevyyden ja sukupuolen tekemisen välille voi muodostua kaksoissidokseksi (*double bind*) kutsuttu psykologinen tilanne, joka tarkoittaa Batesonin ym. (1956) alkuperäisen määritelmän mukaan kahden keskenään kilpailevan viestin välillä koettua emotionaalisesti vaativaa dilemmaa, jossa yksilö kokee, ettei voi voittaa – toteuttamalla toista ideaalia epäonnistuu toisessa ja päinvastoin. Naiseuden ja työelämän kontekstissa kyseessä on siis keskenään ristiriitaiset odotukset yhtäältä naisena ja toisaalta pätevänä työntekijänä tai johtajana olemista kohtaan. Mikäli nainen ”tekee” pätevyyttä tai johtajuutta ja on päättäväinen ja kova (kumpikin maskuliinisina pidettyjä piirteitä), hän epäonnistuu naiseuden tekemisessä. Ja toisaalta, mikäli hän on liian ”pomotteleva”, häntä pidetään huonokäyttöisenä. (Oakley ym. 2000) Jamieson (1995) kuvasi yhtenä merkittävimpänä työelämässä naisille näyttäytyvänä kaksoissidoksena feminiinisyyden ja pätevyyden välistä dilemmaa: mikäli nainen on feminiininen, häntä ei pidetä pätevänä (ja päinvastoin), jolloin syntyy yleinen tulkinta, että naisen tulee olla epäfeminiininen ollakseen pätevä. Yleisiä sananparsia tähän kaksoissidokseen liittyen ovat Jamiesonin (1995) mukaan ”liian” ja ”ei tarpeeksi”. Kaksoissidos on myös tiukasti yhteydessä vallalla olevaan sukupuolikategorioiden dikotomiaan, joka jakaa piirteet maskuliiniseksi ja feminiiniseksi, ja tämän lisäksi arvottaa maskuliinisen hierarkkisesti feminiinistä paremmaksi (Jamieson 1995). Yhtenä esimerkkinä tästä Jamieson kuvaa naisille tyypillisen korkeamman äänenkorkeuden, jota on monessa yhteydessä kehoitettu madaltamaan uskottavuuden (eli pätevyyden) lisäämiseksi. Tässä ”kikassa”, joka on tullut tunnetuksi muun muassa ääntään madaltaneen brittipääministeri Margaret Thatcherin esimerkin voimalla (Leung 1997), kiteytyy feminiinisyyden ja pätevyyden välinen kaksoissidos.

Pätevyyden ja feminiinisyyden kaksoissidoksen eli pätevyyden ja sukupuolen tekemisen välisen dilemman ratkaiseminen voisi Lämsän ja Tiensuun (2002) mukaan onnistua, mikäli työelämään rakentuisi konteksti, jossa sukupuolen tekeminen ei ajaisi epätasa-arvoon. Sukupuolten tekeminen itsessään on erottamaton osa organisaatioita (Lämsä & Tiensuu 2002), mutta mikäli naiset saavat enemmän esimerkkejä muista naisista, jotka ovat edenneet

urallaan ilman, että ovat tehneet maskuliinisuudesta normin ja feminiinisuudesta poikkeuksen, voidaan näiden välillä olevaa yhteyttä myös purkaa (Katila & Meriläinen 1999).

2.3. Itsensä vähättely, epävarmuus ja huijarisyndrooma

2.3.1. Naisten itsensä vähättely ja epävarmuus työelämässä

Arkisessa keskustelussa naisten sanotaan usein vähättelevän omia taitojaan ja olevan vaatimattomampia kuin miehet. Naisten ja miesten oman kyvykkyytensä arviointia erilaisissa tehtävissä on tutkittu jo vuosikymmenten ajan (esim. Meehan & Overton 1986), ja syitä on etsitty monesta suunnasta. Beyer (1990) huomasi tutkimuksessaan, että samanlaisissa tehtävissä miehet arvoivat oman osaamisensa joko samantasoiseksi tai yli testatun suoritustasonsa, mutta naiset joko samantasoiseksi tai alle todellisen suoritustasonsa. Tätä tukee myös Työterveyslaitoksen teettämä tutkimus (Kupiainen ym. 2011), jossa haastateltiin kolmesta suomalaisesta asiantuntijayrityksestä yhteensä lähes 80 alempaa ja ylempää toimihenkilöä. Tuloksista käy ilmi, että haastateltavat naiset (ja vain naiset) olivat kokeneet oman liiallisen itsekriittisyytensä ja epävarmuutensa esteenä urakehitykselleen. Mieshaastateltavien kesken vastaavaa ei havaittu. Mielenkiintoisesti vastuu urakehityksestä nähtiin näissä puheenvuoroissa nimenomaan yksilön omana, eikä haasteiden nähty liittyvän organisaation tai rakenteellisiin ongelmiin.

Esimiehet ja HR-asiantuntijat kuvasivat haastatteluissa naisia miehiä epävarmemmiksi tarttumaan haasteisiin sekä ”harkitsevina, kriittisinä, vaatimattomina ja tunnollisina uuden opettelijoina”, jotka halusivat olla ”valmiita jo ennen kuin uuteen tehtävään oli edes astuttu” (Kupiainen ym. 2011, s. 82). Epävarmuus, itsensä vähättely ja liiallinen itsekriittisyys hankaloittavat naisten etenemistä urallaan (Beyer 1990), ja siinä missä naiset kokevat, etteivät ole kypsiä tarjolla olevaan tehtävään organisaation kannustuksesta huolimatta, miehet vastavuoroisesti heittäytyvät helpommin haasteisiin ja luottivat omaan osaamiseensa, jos joku on heidät päteväksi jo katsonut (Kupiainen ym. 2011).

Naisten epävarmuus työelämässä näkyy myös Katilan ja Meriläisen (1999) tutkimuksessa, jossa he kuvasivat naispuolisten tutkijoiden ammatillisen identiteetin kehittymistä ja sukupuolen tekemistä miehisessä tiedemaailmassa, tarkemmin tutkijoiden oman korkeakoulun työyhteisössä. Katila ja Meriläinen (1999) kuvaavat useita akateemisen

maailman tilanteita, joissa sukupuolta on tehty diskurssin keinoin, mutta erityisen kiinnostava on heidän kuvailemansa naisten taipumus pysytellä hiljaa työhön liittyvissä keskusteluissa, vaikka aihepiiri olisi heidän omaa erikoisalaansa. Kun naiset lopulta ottavat keskusteluun aktiivisesti osaa, he aloittavat pahoittelemalla aiheuttamaansa häiriötä ja näin pyytävät muiden (miesten) lupaa osallistua keskusteluun. Katila ja Meriläinen (1999) toteavat tämän kuvastavan naisten taipumusta vähätellä pätevyyttään puhua mistään muista kuin yksityisen elämän aiheista. Tutkijat myös huomioivat, että näin rakentuva sukupuolten välinen roolitus ei suinkaan ole ennaltamäärätty, vaan syntyy yhä uudelleen vuorovaikutuksen kautta.

Naisten epävarmuus omaa pätevyyttään ja osaamistaan kohtaan sekä näiden vähättely on siis luonteeltaan sosiaalista: aivan kuten naiset tekevät sukupuoltaan vuorovaikutuksen kautta, voivat he myös tehdä pätevyyttään ja toisaalta tehdä vähättelyä. Aihe on puhutteleva erityisesti työelämässä esiintyvien tasa-arvon haasteiden, kuten vertikaalisen ja horisontaalisen segregaaation asettamaa taustaa vasten. Mitä naisten itsensä vähättelyn ilmiöön kuuluu, ja ennen kaikkea: mistä se kumpuaa? Seuraavaksi haluan raottaa tieteenalojen välistä verhoa tiivistääkseni psykologian tutkijoiden näkemyksen erityisesti työelämässä naisia vaivaavasta itsensä vähättelystä.

2.3.2. Huijarisyndrooma

Psykologian alalla tätä työelämässä ilmenevää epävarmuutta, oman pätevyyden kyseenalaistamista ja liiallista itsekriittisyyttä on kuvattu niin sanotun huijari-ilmiön/huijarisyndrooman (*impostor phenomenon/impostor syndrome*) kautta. Terminä huijarisyndrooma on tullut suomalaiselle yleisölle viime aikoina tutuksi erityisesti median kautta (mm. HS 2014, HS 2017, Yle 2013, Yle 2017). Aihe tuntuu resonoivan lehtien yleisössä, sillä artikkeleita on julkaistu viime aikoina tiuhaan. Vaikka käsitteenä huijarisyndrooma on nuorten, menestyneiden naisten kanssa käymieni keskustelujen pohjalta arvoituna sellainen, joka onnistuu poikkeuksellisen hyvin kiteyttämään epäpätevyyden ja itsensä vähättelyn kokemukset, ei sitä ole tutkittu johtamisen alalla lainkaan, ja aiheen käsittely on jäänyt luonnontieteelliseksi. Huijarisyndrooman luonnehdinnan sisällyttäminen tähän viitekehykseen tuntuu kuitenkin tärkeältä juuri sen samaistuttavuuden ja erityisesti viime aikoina käsitteen ympärillä käydyn yhteiskunnallisen keskustelun vuoksi. Tavoitteenani on löytää yhtymäkohtia, joilla tähän mennessä ainoastaan

psykologian alalla tutkittu huijarisyndrooma linkittyy naiseuden ja pätevyyden ”tekemiseen”, sekä näiden välillä koettavaan feminiinisyyden ja pätevyyden kaksoissidokseen. Voiko olla, että toisin kuin psykologian tutkimukset antavat ymmärtää, kyseessä ei ole vain yksilön sisäinen ja psykologinen ominaisuus, vaan sukupuolen ja pätevyyden tapaan sosiaalinen konstruktio, jonka uudelleentuottamiseen tässä tutkimuksessa esiintyvät nuoret naiset itse aktiivisesti osallistuvat?

Huijarisyndroomaa on tutkittu psykologian parissa 1970-luvun lopulta lähtien (Clance & Imes 1978). Tällöin huijarisyndrooma määriteltiin ”sisäiseksi kokemukseksi älyllisestä huijaruudesta, joka tuntuu olevan erityisen vallitseva ja voimakas valitussa otoksessa menestyksekkäitä naisia” (Clance & Imes 1978, s. 1). Sitten määritelmää on jatkettu muun muassa kuvaamalla huijarisyndroomaa ”illuusioksi henkilökohtaisesta epäpätevyydestä” siitä huolimatta, että ulkoiset standardit olisikin täytetty (Chrisman ym. 1995, s. 456). Vaikka akateemisesti ja työuralla onnistuttaisiinkin saavuttamaan menestystä ja onnistumisia, tämä menestys pistetään kovan työn, hyvän tuurin, sosiaalisten taitojen ja suhteiden piikkiin älykkyyden ja kyvykkyyden sijaan (Chrisman ym. 1995; Cozzarelli & Major 1990). ”Huijarit” miettivät omaa kyvykkyyttään suhteessa toisiin ja ovat epävarmoja osaamistasostaan, mikä johtaa jatkuvaan vertailuun ja huoleen siitä, miten itse pärjää tässä koetussa kisassa (Kumar & Jagacinski 2006, s. 148).

Vaikka huijarisyndrooman on alun perin uskottu esiintyvän nimenomaan naisilla, ovat tutkimukset olleet sittemmin ristiriitaisia sukupuolijakauman suhteen ja tämä jaottelu on osoittautunut kyseenalaiseksi: huijarisyndrooman on joissain tutkimuksissa todettu esiintyvän samalla frekvenssillä sekä miesten että naisten keskuudessa (Fried-Buchalter 1997; Cozzarelli & Major 1990), toisinaan taas (selvästi) enemmän naisilla (King & Cooley 1995; Kumar & Jagacinski 2006) ja joidenkin mukaan jopa enemmän miehillä (Topping & Kimmel 1985). Voidaan siis todeta, että tämä kokemus älyllisestä huijaruudesta koskettaa molempia sukupuolia, vaikkei esiintyvyyden mahdollisista eroista sukupuolten välillä olekaan yksimielisyyttä.

Huijarisyndroomalla on todettu olevan monenlaisia kielteisiä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin: siitä kärsivillä on tutkimusten mukaan muun muassa alempi odotus suorituskyvystään (Cozzarelli & Major 1990), pelko estää heitä pyrkimästä yhtä korkealle, kuin olisi potentiaalia (Kumar & Jagacinski 2006), heillä on enemmän ahdistuneisuutta kuin

muilla (Cozzarelli & Major 1990; Topping & Kimmel 1985) ja kielteisempi reaktio epäonnistumiseen (Cozzarelli & Major 1990). He myös ”yliyleistävät” yksittäisen epäonnistumisen merkitystä koko minäkuvaansa (Thompson ym. 1998) ja heillä on huonompi itsetunto (Cozzarelli & Major 1990).

Huijarisyndrooman taustavaikuttajia on tutkittu melko paljon, ja mahdollisia selittäviä tekijöitä on nimetty esimerkiksi persoonallisuuden piirteistä, älykkyyden teoriasta (nähdäänkö älykkyys staattisena vai mukautuvaisena ominaisuutena; ks. esim. Dweck 1986) sekä tavoiteorientaatioteoriasta (motivoiko tehtävässä oppiminen ja tehtävän suoritus itsessään vai muiden päihittäminen ja ulkoinen kiitos; ks. esim. Kumar & Jagacinski 2006). Näistä potentiaalisista taustavaikuttajista erityisen kiinnostava tutkimukseni viitekehykseen nähden on älykkyyden teoria. Carol Dweckin (1986) kehittämässä ja tunnetuksi tekemässä teoriassa pohditaan yksilön suhtautumista älykkyyteen ja oppimiseen sekä tätä kautta hänen motivaationsa orientaatiota. Dweck (1986) jakaa ihmisen suhtautumistavat omiin taitoihinsa joko mukautuvaisiksi (*growth mindset / incremental theory*) tai pysyväksi (*fixed mindset / entity theory*). Jako perustuu siihen, uskooko ihminen voivansa kehittää kykyjään kovan työn ja muiden avun kautta vai näkeekö hän niiden olevan pysyviä, synnynnäisiä lahjoja. Dweckin (1986) mukaan ne, joilla on mukautuvainen suhtautuminen kyvykkyyksiinsä motivoituvat useammin oppimisesta, kun taas synnynlahjoihin uskovia motivoi enemmän suoritus sekä erityisesti se, että he saisivat myönteistä palautetta pätevyystään tai välttävät kielteiset arviot.

Kuten näistä eri keskusteluista huomaa, itsensä vähättely ja epäusko omaan pätevyYTEensä voidaan nähdä monesta eri näkökulmasta, jotka vaikuttavat mahdollisesti lomittain, samanaikaisesti ja tunnistamattomalla tavalla toistensa kanssa vuorovaikuttaen. Ilmiötä on tutkittu tähän mennessä lähinnä psykologian puolella, mutta koen mielenkiintoiseksi tarkastella sitä tässä tutkimuksessa sukupuolen ja pätevyYden tapaan sosiaalisena konstruktiona. Uskon, että nuoret naiset, jotka kokevat vähättelevänsä itseään tai identifioituvat edellä kuvatun mukaisesti jopa ”huijareiksi”, ovat oppineet vuorovaikutuksen kautta jo nuoresta iästä lähtien tekemään vähättelyä täyttääkseen heihin kohdistuneet odotukset siitä, millaista on olla pätevä nainen. Työelämään siirryttyään nuoret naiset ovat huomanneet tämän taipumuksen olevan ongelmallinen yhdistää ammatillisen kehittymisen ja uran edistämisen tavoitteisiin, koska vähättelyn jatkuva tekeminen uusintaa heidän sisäistä epäpätevyYden kokemustaan. Uskon myös, että nämä nuoret naiset rakentavat kaiken aikaa

kertomiensa ja kuulemiensa tarinoiden kautta omaa käsitystään siitä, millaista on olla pätevä nainen ympäröivässä yhteiskunnassa ja liike-elämässä. Tämän vuoksi esittelen seuraavaksi tarinankerrontaan pureutuvan narratiivisen tutkimusotteen, jonka avulla sidon yhteen sukupuolen, pätevyyden ja vähättelyn keskustelut kuvastamaan tutkimaani ilmiötä.

2.4. Narratiivinen tutkimusote

Tähän mennessä olen kuvannut käsitteellisen viitekehylene kolme tärkeintä keskustelua, eli sukupuolen tekemiseen, pätevyyteen sekä itsensä vähättelyyn ja huijarisyndroomaan liittyvät näkökulmat, joihin tukeutuen olen pyrkinyt luomaan tulkintoja tästä nuorten naisten kokemusmaailmasta. Tutkimukseni tieteenfilosofisen pohjan antavan sosiaalisen konstruktionismin mukaan ihmiset rakentavat todellisuuttaan sosiaalisesti, juuri tarinankerronnan kautta (Boje 2006). Toisaalta sukupuolta ja pätevyyttä ”tehdään” arkipäiväisissä kohtaamisissa ajatuksin, sanoin ja teoin (esim. West & Zimmerman 1987; Pesonen ym. 2009). Uskon, että näiden tapaan myös vähättely, kuten muukin sosiaalinen todellisuutemme, on sosiaalisesti rakentunutta; yhtä objektiivisesti mitattavaa totuutta nuorten naisten itsensä vähättelystä ei ole löydettävissä, ainoastaan tulkintojamme siitä. Vähättelijät osallistuvat itse aktiivisesti vähättelynsä tekemiseen, muun muassa toisintaen käsityksiään omasta pätevyydestään tai sen puutteista kertomustensa kautta. Samalla he rakentavat käsitystään naiseudesta ja pätevyydestä ylipäättään sekä näiden yhdistelmästä, pätevästä naisesta, ja vuorovaikutuksen kautta vievät tämän käsityksensä myös osaksi muiden kokemaa todellisuutta. Tarinankerronta on oleellisessa osassa sekä näiden käsitysten syntymistä että niiden leviämistä ja kehittymistä ymmärrettäessä. Tämän johdosta neljäs tukipilari käsitteelliseen viitekehylene rakentuu narratiivisesta tutkimusotteesta, jonka avulla pyrin ymmärtämään, miten naiset itse kertovat vähättelystä ja millaisia merkityksiä heidän kertomuksistaan voin tulkita, sekä miten he käyttävät tarinoita rakentaessaan käsitystään omasta pätevyydestään.

Narratiiveja ja tarinoiden kertomista ei ole aina arvostettu johtamisen ja organisaatioiden tutkimuksessa, mutta Floryn ja Iglesiaksen (2010) mukaan tilanne on korjaantunut 2000-luvun puolella. Myös business-alan tutkijat ovat viime aikoina heränneet narratiivisen tutkimuksen tuomiin mahdollisuuksiin (Eriksson & Kovalainen 2008). Tieteenalamme ulkopuolella kiinnostus narratiiveja kohtaan ei kuitenkaan ole tuore ilmiö: jo Aristoteles pohti Runousopissaan (kirjoitettu todennäköisesti 330–320-luvuilla eaa) kerronnallisuutta.

Tarinankerronnalla on ollut kautta historian tärkeä rooli esimerkiksi sorrettujen ihmisryhmien yhteenkuuluvuuden rakentajana (Riessman 2008), ja sitä on kuvattu ihmisen universaalina tarpeena ja kommunikaation muotona (Jovchelovitch & Bauer 2000), jonka avulla jäsenämme muun muassa elämää, kokemuksiamme ja ihmissuhteitamme sekä paikkaamme maailmassa (Laitinen & Uusitalo 2008; Eriksson & Kovalainen 2008). Jovchelovitch ja Bauer (2000) toteavat osuvasti, ettei ole sellaista inhimillistä kokemusta, jota ei narratiivin kautta voisi ilmaista, ja näin narratiiveja löytyy loputon määrä kaikkialta ympäriltämme. He lisäävät myös, että ”kerronnan kautta ihmiset palauttavat mieleen, mitä on tapahtunut, liittävätkö kokemuksen kohtaukseen, etsivät mahdollisia syitä sille ja leikkivät tapahtumien ketjulla, joka muokkaa yksilöllistä ja sosiaalista elämää” (Jovchelovitch & Bauer 2000, s. 58).

Narratiivinen tutkimusote voi siis tarjota eräänlaisen ikkunan, jonka kautta tutkijan on mahdollista kurkistaa haastateltavansa mielenmaailmaan ja kokemuksiin. Näin ollen koen, että narratiivisuus on erinomainen työkalu nuorten naisten itsensä vähättelyn ilmiöön sukeltaessa – paljastuuhan tiedostamattomatkin käsitykset tapahtumien ja uskomusten välisistä yhteyksistä usein juuri tarinaa kertomalla. Narratiivisuus ei kuitenkaan ole yhtenäinen tai täysin vakiintunut tutkimusote, kuten selviää Laitisen ja Uusitalon (2008) artikkelista. Kirjoittajat viittaavat metodikirjallisuudessa esiintyvään ristiriitaisuuteen, joka liittyy narratiivin eli kertomuksen ja tarinan käsitteellisestä monitulkintaisuudesta: arkikieleen pohjaten nämä termit voivat tuntua toisilleen synonyymeiltä, ja toisinaan myös tutkijat käyttävät niitä vapaasti ristiin. Usein tutkijat kuitenkin tekevät eron näiden kahden käsitteen välille, minkä Eriksson ja Kovalainen (2008) esittelevät mielestäni selkeimmin. Heidän kokoamansa määritelmän mukaan tarina kertoo toisiinsa liittyvien tapahtumien ketjun, johon liittyy joukko hahmoja. Se voi olla faktaa tai fiktiota, julkinen tai henkilökohtainen. Narratiivi taas on juonellisesti koherentti ja selkeärakenteinen kertomus, joka tapahtuu tietyssä ajassa ja kontekstissa, tietylle yleisölle. Narratiivi saattaa myös esittää vain yhden näkökulman tarinasta, esimerkiksi yhden hahmon kokemuksen kautta. (Eriksson & Kovalainen 2008)

Kuten Erikssonin ja Kovalaisen (2008) määritelmästäkin voi huomata, on juoni narratiivin keskiössä, sillä sen kautta kertomuksen sisällä olevat yksittäiset tarinat ja kohdat saavat merkityksen ja kertomukselle asetetaan konteksti (Jovchelovitch & Bauer 2000). Narratiiviin sidottuna myös sattumanvaraisilta tuntuvat tapahtumat voivat siis muuntua

tärkeiksi osiksi ihmisen elämäntarinaa (Czarniawska 2004). Usein tarinaa kertomalla huomaa jäsentävänsä tapahtumien, syiden ja seurausten keskinäistä suhdetta uudella tavalla, juonellisesti, ja nämä merkitykset riippuvat usein myös ajasta: tuoreeltaan kerrottuna sama tapahtuma voi saada aivan eri merkityksiä kuin myöhemmin siihen palattaessa. Toisaalta kertomus muovautuu myös arkisessa kontekstissa usein tarkoitustaan palvelemaan: kiireisestä päivästä valittaessaan ei välttämättä aina tule maininneeksi, että aloitti sen kolmen tunnin nokosilla, ja toisaalta virheistään kertoessaan saattaa jättää tarinastaan kaikkein raskauttavimman detaljin pois. Juonella on tärkeä rooli siis myös kertomuksen aloituksen ja lopetuksen ajoittamisessa, minkä kautta elämän tapahtumista ja ilmiöistä ”tehdään selkoa”. Lisäksi juoni on eräänlainen valintakriteeri kertomukseen poimittaville yksittäisille tapahtumille. (Jovchelovitch & Bauer 2000)

Omassa tutkimuksessani jako tarinoiden ja narratiivien välillä näyttäytyy aineiston ja sitä analysoimalla rakentamani mallitarinan välisessä erossa. Siinä missä nuorten naisten kertomukset oman vähättelynsä syistä, muodoista ja seurauksista sekä naiseudesta ovat nimenomaan narratiiveja, on kehittämäni mallitarina nimenomaan tarina, joka pyrkii kuvaamaan jotain yleistä henkilökohtaisten näkökulmien takana. Eriksson ja Kovalainen (2008) jakavat narratiivit kolmeen ontologiseen tasoon niiden yleisyyden perusteella. Metanarratiivi kattaa koko ihmiskunnan, selittäen ja tuottaen abstraktia sosiaalista tietoa. Näitä narratiiveja voisi kuvata ”yleisiksi totuuksiksi”. Henkilökohtainen narratiivi sitä vastoin on yksilön kokemuksia ja elämän tapahtumia kuvaava kertomus. Henkilökohtainen narratiivi voi kattaa koko elämän mitan tai keskittyä ainoastaan tiettyyn osaan siitä, kuten omassa tutkimuksessani. Haastattelvien henkilökohtaiset narratiivit ovat samalla keskittyneitä nimenomaan itsensä vähättelyyn liittyviin kokemuksiin, jolloin niistä on rajattu pois siihen liittymättömiä elämän osa-alueita ja niihin kuuluvia kokemuksia pois. (Eriksson & Kovalainen 2008) Näin juonen merkitys määrittää myös tämän tutkimuksen aineiston syntyä, ja haastattelemani nuori nainen voi esimerkiksi kokea, että tietyt muistot hänen lapsuudestaan kuuluvat vähättelyn kertomukseen, kun taas toiset eivät. Hän siis muodostaa haastattelutilanteessa juonellisen narratiivin, joka selittää vähättelyn syitä, tapoja ja seurauksia. Toisaalta narratiivisen tutkimusotteen kautta nähtynä tämä kertomuksellinen ilmiöiden selittäminen ei rajoitu vain haastattelutilanteeseen, vaan nainen tekee sitä jatkuvasti myös arjessaan, mikä osaltaan ylläpitää sukupuolen ja pätevyyden tekemisen välisten ristiriitojen synnyttämän vähättelyn kierrettä. Kollektiiviset narratiivit asettuvat globaalien metanarratiivien ja henkilökohtaisten narratiivien välille, ja niitä tuottavat

erilaiset ihmisten ryhmittymät. Vähättelijän mallitarina on tämän jaottelun mukaisesti siis henkilökohtaisista narratiiveista johdettu kollektiivinen narratiivi. (Eriksson & Kovalainen 2008)

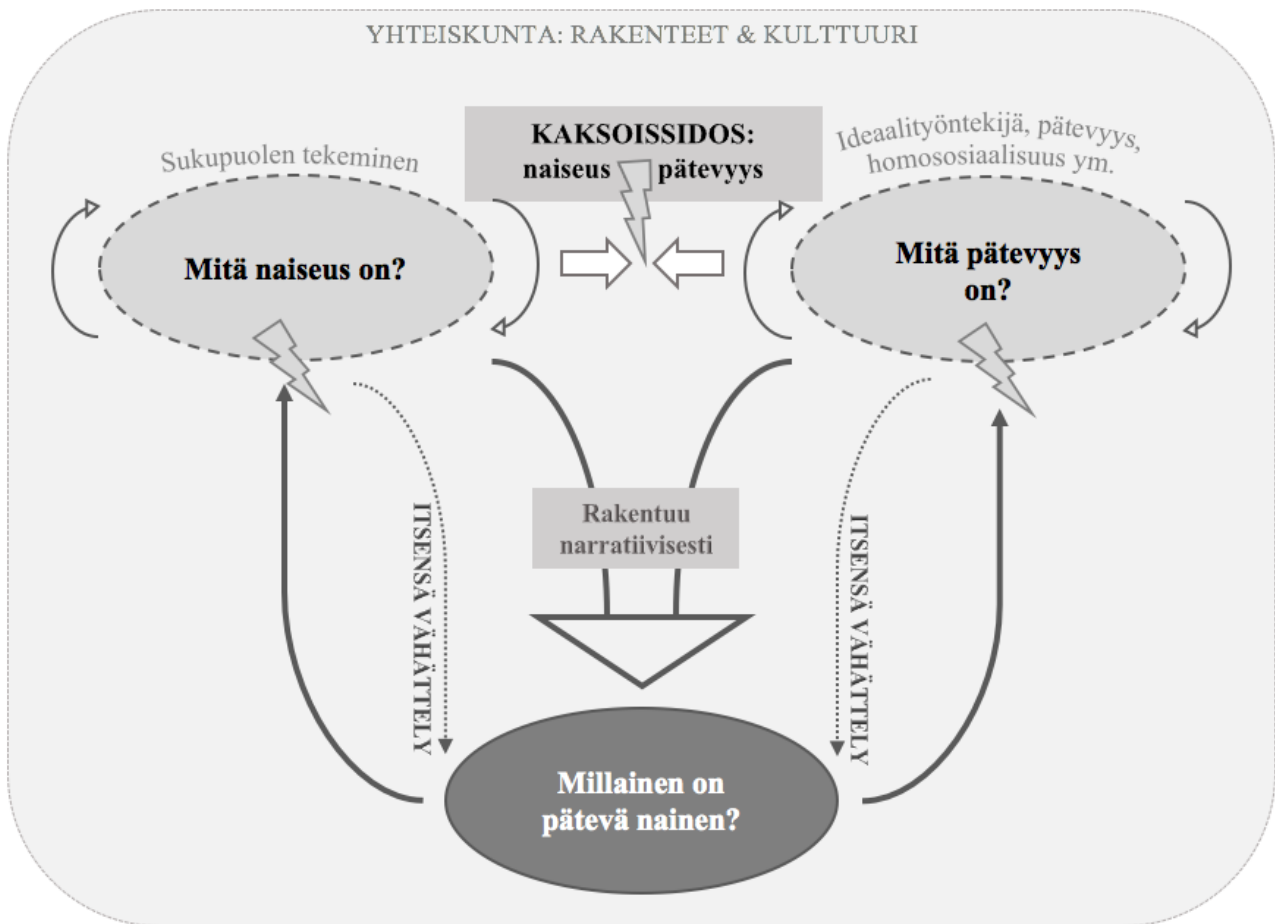
Narratiivin voi nähdä eroavan muista diskursseista kolmella tavalla: se on temporaalinen (siinä voi havaita alun, keskiosan ja lopun), kausaalinen (se paljastaa merkityksiä järjestämällä tapahtumat ajallisesti) ja sosiaalinen (se kerrotaan aina jollekin tietylle yleisölle) (Elliott 2005, viitattu Eriksson & Kovalainen 2008, s. 212). Tämän tutkimuksen kontekstiin vietyinä narratiivin erot diskursseista on selkeästi nähtävissä. Haastattelemini nuorten naisten kertomukset vähättelyn kokemuksistaan saavat alun, keskiosan ja lopun haastateltavan mielestä sopivista ajankohdista, esimerkiksi alakouluiästä, johon ensimmäiset oman pätevyytensä epäilyyn liittyvät muistot voivat ajoittua, aina tulevaisuudenkuviin asti. Näiden tapahtumien narratiivisessa haastattelussa tapahtuva jäsentyminen haastateltavan kokeman juonen mukaisesti on merkki kausaalisuudesta, ja toisaalta narratiivi syntyy juuri haastattelutilanteessa, jolloin olen itse mukana luomassa sitä haastateltavan rinnalla ja haastateltavani kertoo tarinaansa juuri minulle.

2.5. Käsitteellinen viitekehys

Nuorten naisten itseensä kohdistama vähättely kytkeytyy moneen tieteelliseen keskusteluun, kuten edellä olen esittänyt. Tutkin itsensä vähättelyn kokemusta narratiivisesti, peilaten sitä samanaikaisesti sekä tapoihin, joilla sukupuolta ja pätevyyttä tehdään sosiaalisesti että yksilötasolla näyttäytyviin psykologisempiin ilmiöihin, kuten huijarisyndroomaan. Uskon, että psykologian alalla tutkitut itsensä vähättelyn mallit voi yhtä lailla nähdä sosiaalisina konstruktiona, sillä yhtä objektiivisesti havaittavaa totuutta ei sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti ole löydettävissä. Näin ollen on kiinnostavaa tulkita nuorten naisten narratiiveja verraten niitä näiden eri näkökulmien muodostamaan ymmärryksen ilmiön eri puolista. Pidän tässä luvussa rakentamaani viitekehystä eräänlaisena monipuolisena näkökulmien verkottuneena kollaasina, jonka avulla nuorten kauppatieteellisen tutkimuksen suorittaneiden suomalaisnaisten itsensä vähättelyä on mahdollista tutkia.

Kuvassa 1 esitän tämän edellä avatuista käsitteistä rakentuvan teoreettisen viitekehýkseni, jonka läpi katsomalla olen analysoinut haastatteluissa syntynyttä aineistoa kahdeksan itseään vähättelevän nuoren naisen kokemuksista.

Aihe liittyy vahvasti sukupuoleen, jonka näen sosiaalisesti rakentuneena. Oleellinen osa käsitteellistä viitekehystäni muodostuu siis sukupuolen tekemisen teoriasta (esim. West & Zimmerman 1987), joka auttaa ymmärtämään, miten rakennamme sukupuoltamme arkisesti, puheen ja käytöksen kautta. Tämän kautta nuori nainen rakentaa narratiivisesti vastausta kysymykseen ”Mitä naiseus on?”, ja tämän vastauksen toisintamiseen hän myös itse osallistuu. Lisäksi on tärkeää huomioida, miten pätevyys rakentuu sosiaalisesti, eikä ole tosiasiaa niin objektiivisesti tarkasteltava käsite, kuin mitä arkisesti usein ymmärretään (esim. Pesonen ym. 2009; Holgersson 2003). Pätevyyden tarkastelussa hyödyllistä näkökulmaa antavat muun muassa edellä esitetyt ideaalityöntekijän (esim. Acker 1990) ja homososiaalisuuden (esim. Lipman-Blumen 1976) konseptit. Näiden käsitteiden kautta ymmärrämme, kuinka nuori nainen luo merkityksiä ja vastauksia kysymykseen ”Mitä pätevyys on?”.

Kuva 1. Huijarikokemus muodostuu naiseuden ja pätevyiden välisen kaksoissidoksen ratkaisuna tehdystä itsensä vähättelystä.

Nuori kauppatieteellisen tutkinnon suorittanut ja työuransa alkuvaiheessa oleva nainen tulkitsee siis kaiken aikaa narratiivisesti rakentunutta kuvaansa siitä, millainen on pätevä nainen 2010-luvun Suomessa. Samanaikaisesti hän uusintaa näitä käsityksiään omalla toiminnallaan, esimerkiksi puheessaan ja käytöksessään.

Feminiinisyyteen ja pätevyYTEEN on kuitenkin tunnistettu liittyvän merkittävä ristiriita, niin sanottu kaksoissidos (*double bind*, ks. esim. Bateson ym. 1956; Jamieson 1995), joka muodostaa näiden kahden yhdistämisestä nuorelle naiselle vaikean dilemman: mikäli hän tekee naiseuttaan, häntä ei pidetä päteväNä, mutta mikäli hän tekee pätevyYttä, häntä ei nähdä naisellisenä. Tästä ristiriidasta syntyy eräänlaista käsitteellistä hankaussäHKöä, joka näYttäYtYy itsensä vähättelynä, kun nainen pyrkii ratkomaan kaksoissidosta ylläpitämällä sekä feminiinistä että pätevää itseään. Tämä ratkaisuyrityksenä toimiva vähättely puolestaan johtaa siihen, että nainen ei usko rakentamansa ”pätevän naisen” konstruktion olevan totta, näkeehän hän itse kulisseyssa vallitsevan epävarmuuden ja pelon. Tätä kutsun tässä tutkimuksessa huijarikokemukseksi, joka eroaa psykologian alalla käytetystä huijarisyndrooma-termistä tämän sosiaalisesti rakentuvan luontonsa perusteella. Huijarikokemus ei ole yksilön pysyvä ominaisuus, eikä liioin diagnoosi – se on vuorovaikutuksen kautta vahvistuva ja muuttuva käsitys itsestä. Hyödynnän aineistoni tulkinnassa kuitenkin myös psykologian tutkimuksen kautta muodostunutta ymmärrystä siitä, miten yksilö voi tämänkaltaiset huijaruuden tunteet kokea ja toivon tämän tutkimuksen tarjoavan näin myös uutta näkökulmaa aiheetta aiemmin psykologisesta tutkimusotteesta käsin tutkineille.

Kaikki tämä yksilöllinen ja sosiaalinen naiseuden ja pätevyYden narratiivinen rakentaminen sekä näiden välisestä kaksoissidoksesta motivoituva itsensä vähättely ja huijarikokemus tapahtuvat suomalaisen kulttuurin kontekstissa, jota olen kuvannut toisen luvun alussa. Taustalla vaikuttaa siis kaiken aikaa yhteiskunnassamme vallitsevat kulttuuri ja rakenteet, jotka usein huomaamattakin ohjaavat päätöksentekoamme, kuten sukupuolen tekemistä tai pätevyYden ilmenemistä. Yksi esimerkki rakenteellisesta taustavaikuttamisesta ovat sekä horisontaalinen että vertikaalinen segregaatio, jotka osaltaan ylläpitävät sukupuolten välistä eriarvoisuutta työelämässä (Kolehmainen 2002).

3. TUTKIMUSTA TEKEMÄSSÄ

Jokaista tutkimusta suunniteltaessa on tehtävä paljon valintoja, lähtien aina filosofisesta näkökannasta maailmaan ja tietoon, tiivistyen lopulta hyvinkin käytännönläheisiin metodivalintoihin (Hirsjärvi ym. 2009). Tässä osiossa perustelen omat valintani pro gradu – tutkielmani läpiviemisessä. Olen tehnyt ne pitäen tutkimusongelmaani lähtökohtanani ja etsien parhaita ratkaisuja, joilla saan sekä synnytettyä tutkimuskysymyksiini vastaavaa aineistoa että analysoitua sitä mahdollisimman tuotteliaasti.

Metodologialla tarkoitetaan sitä, miten kuhunkin ongelmaan tai tilanteeseen voidaan tuottaa tietoa (Eriksson & Kovalainen 2008). Metodologian valinta lukuisten vaihtoehtojen joukosta tutkimustani varten ei ollut yksiselitteinen tai helppo tehtävä, sillä aineiston tuottamisen ja analysoimisen kannalta olisi tärkeää, että metodologia tukee tutkimuksellista tavoitettani mahdollisimman hyvin. Kuten edellisen luvun loppupuolella jo kuvasin, päätin lopulta lähestyä aihetta kielen ja tarinoiden kautta, narratiivisen tutkimusotteen avulla. Uskon tämän olevan paras ja luontevin tapa, jolla päästä käsiksi näin henkilökohtaisella tasolla tapahtuvaan ilmiöön. Rentojen ja luottamuksellisten narratiivisten haastattelujen kautta syntyi aineistoni muodostavat kahdeksan nuoren naisen narratiivit, joissa pohditaan itsensä vähättelyn syitä, tapoja ja seurauksia. Syventymällä aineistoon käsitteellisen viitekehykseni tuomasta näkökulmasta huomasin narratiivien välillä toistuvia teemoja, joihin pohjautuen rakensin narratiiveista eräänlaisen itsensä vähättelijän mallitarinan. Tämän mallitarinan kautta vastaan tutkimuskysymyksiini eli siihen, miten nuoret kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneet naiset vähättelevät itseään uransa alkuvaiheessa, mistä he kertovat sen johtuvan, miten se liittyy sukupuolen tekemiseen, ja millaisia seurauksia nuoret naiset uskovat vähättelyllään olevan.

Kerron seuraavaksi lyhyesti tutkimukseni tieteenfilosofisesta perustasta, minkä jälkeen esittelen narratiivisen haastattelun ominaispiirteet ja tutkimukseni aineiston, sekä analyysini kulun. Lopuksi pohdin tutkimukseni luotettavuutta reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla.

3.1. Tutkimuksen filosofinen tausta

Narratiivinen tutkimus pohjaa sekä ontologisesti (“mitä on olemassa”) että epistemologisesti (“mitä tieto on”) sosiaaliseen konstruktionismiin (Berger & Luckmann 1967, viitattu Eriksson & Kovalainen 2008, s. 210), jota voidaan pitää vaihtoehtoisena, täydentävänä ja kriittisenä näkökantana itsestään selvänä pidettyyn tietoon maailmasta ja ihmisistä (Burr 2015). Vivien Burr (2015) kuvailee tämän teoreettisen orientaation kyseenalaistavan positivistisen ja empiristisen epistemologian uskomuksen, jonka mukaan tieto ja todellisuus pohjaavat objektiivisiin ja puolueettomiin havaintoihin maailmasta. Sosiaalinen konstruktionismi haastaa perinteisen tapamme ymmärtää maailmaa muistuttamalla, että kehittämämme kategoriat (Burr käyttää esimerkkinä sukupuolta) ja konseptit ovat aina sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin rakentuneita, eivät absoluuttisia totuuksia.

Näin ollen, sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti, todellisuus rakentuu vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa prosesseissa – ihmisten kautta (Burr 2015), eikä kahta samanlaista todellisuutta voi olla olemassa (Eriksson & Kovalainen 2008). Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006, s. 45) tiivistävät tämän tutkimuksellisen viitekehyksen seuraavalla tavalla: “Sosiaalinen konstruktionismi on tutkimuksellinen viitekehys, jonka mukaan sosiaalinen todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa, kielellisessä vuorovaikutuksessa.” Tämä vastaa myös omaa käsitystäni todellisuudesta: jos jatkuvasti tulkitsemme itseämme, muita ja maailmaa ylipäänsä pohjaten omiin aiempiin kokemuksiimme, tarkoituseriimme ja tunteisiimme, miten tuo tulkinnan kohde voisikaan olla identtinen jonkun toisen “kokemuslasien” läpi katsottuna? Ja eikö historia ja kulttuuriantropologiset löydökset todista vähintään sen, että näkemyksemme normaalista, ihailtavasta ja tavoiteltavasta vaihtelevat melko suuresti eri ajan ja paikan funktiona? Luomme todellisuutta joka päivä, jokaisessa kohtaamisessamme, eikä sitä silloin voida pitää myöskään näistä tekijöistä irrallisena tutkimuskohteena. Nuorten naisten kokema itsensä vähättelyn ilmiö on niin ikään juuri heidän henkilöhistoriansa, mielipiteidensä ja uskomustensa värittämä, vuorovaikutuksen ja tarinankerronnan kautta syntynyt sosiaalinen konstruktio, jota voi ainoastaan pyrkiä ymmärtämään tätä kontekstia vasten, ei siitä irrallisena ”yhtenä totuutena”. Yksi tapa saada tietoa heidän vähättelyyn liittyville tarinoille antamistaan merkityksistä on narratiivinen haastattelu, joka mahdollistaa näihin yksilöllisiin kokemuksiin tutustumisen haastateltavan omilla ehdoilla (esim. Paananen ym. 2008).

3.2. Narratiivinen haastattelu

Kuten narratiivisen tutkimusotteen esittelyssä mainitut Jovchelovitch ja Bauer (2000) kuvaavat, haastateltavat voivat luoda narratiivein merkityksiä kokemalleen, nähdä syy-seuraus-suhteita ja tapahtumien ketjuja omassa henkilöhistoriassaan sekä analysoida omaa kokemustaan tapahtuneesta. Vaikka tapoja lähestyä nuorten naisten itsensä vähättelemistä olisi varmasti runsaasti, päädyin juuri narratiivisuuteen merkitysten luomisen ja omien kokemusten analysoinnin vuoksi. Narratiivinen tutkimusote pitää kuitenkin sisällään monenlaisia metodeja, joiden avulla tutkija voi aineistoaan lähteä muodostamaan, joten seuraava vaihe tutkielmani suunnittelussa oli päättää, minkä tekniikan ja narratiivien luomistavan itse valitsisin. Eriksson ja Kovalainen (2008) listaavat vaihtoehtoina esimerkiksi narratiivisen haastattelun ja keskustelun, suullisesti kerrotut historiankuvaukset, kronikat, elämäkerrat ja sukutarinat, päiväkirjat ja omaelämäkerralliset kirjoitukset, kirjeet, muistiinpanot sekä henkilökohtaiset muistoesineet, kuten valokuvat. Näistä vaihtoehdoista koin luontevimmaksi lähestymistavaksi omassa tutkimuksessani narratiivisen haastattelun tai keskustelun, jonka avulla koin pääseväni käsiksi itsensä vähättelyn yhteyteen sukupuolen tekemiseen sekä sen koettuihin taustasyihin, esiintymismuotoihin, ehkä jopa seurauksiin paremmin kuin esimerkiksi kyselytutkimuksella pääsisin.

Menetelmävalintana haastattelu oli muutenkin luonteva. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, s. 205–206) mainitsevat haastattelun olevan tyypillisesti kvalitatiivisen tutkimuksen päämenetelmä. Heidän mukaansa haastatteluun päädytään usein, kun halutaan korostaa ihmisen roolia tutkimustilanteen subjektina, joka voi tuoda esiin asioitaan mahdollisimman vapaasti; kun aihe on vähän kartoitettu tai se tuottaa monitahoisia vastauksia; kun halutaan kytkeä aineisto laajempaan kontekstiin tilanteen ja haastateltavan oman kerronnan avulla; kun halutaan selventää ja syventää saatavia tietoja tai kun halutaan tutkia ”arvoja tai vaikeita aiheita”. Näistä jokainen pätee myös omaan tutkimukseeni. Halusin asettaa haastateltavani tutkimukseni keskiöön narratiivien aktiivisina tuottajina ja olin kiinnostunut nimenomaan heidän luomistaan merkityksistä tutkittavalle ilmiölle eli itsensä vähättelylle. Aiheena nuorten naisten itsensä vähättelyä on Suomessa tutkittu vasta vähän ja oli erityisen tärkeää, että pääsisin haastatteluissa mahdollisimman syvälle haastateltavien omiin kokemuksiin. Oletin vähättelyn myös ilmenevän eri haastateltavilla eri tavoin. Tästä johtuen oli tärkeää, että pystyisin tutkijana havaitsemaan myös muita tilanteessa näkyviä ilmaisuja, kuten ilmeitä ja eleitä sekä pyytämään tarvittaessa haastateltavaa tarkentamaan tai laajentamaan

kertomaansa. Erityisesti se, että aihe saattaisi olla haastateltaville arka ja ainakin henkilökohtainen teki mahdollisimman keskusteleavasta lähestymistavasta perustellun: näin haastatellut saisivat tilaisuuden kertoa kokemuksistaan omin sanoin.

Narratiivinen haastattelu keskittyy narratiivien tuottamiseen avoimen keskustelun kautta. Haastattelussa ei käytetä valmiita kysymyslistoja tai hypoteeseja, vaan haastateltava saa itse kertoa tarinansa sellaisena, kun sen haluaa kertoa. (Eriksson & Kovalainen 2008) Narratiivinen haastattelu antaa siis runsaasti tilaa kertojalle itselleen kehystää ja merkityksellistää tarinaansa, minkä vuoksi pääsin käsiksi haastateltavan näkökulmaan ja ymmärsin syvällisemmin ”ilmiön subjektiivisia merkityksiä” (Paananen 2008, s. 23). Narratiivisessa haastattelussa kysymykset muotoillaan niin, että ne eivät liiallisesti ohjaa haastateltavaa, vaan hän saa itse päättää, mistä aloittaa ja mitä haluaa kertoa (Kaasila 2008). Tässä piileekin mielestäni narratiivisen haastattelun haaste: miten suunnitella haastattelu niin, että narratiivit ovat käyttökelpoisia tutkimusongelmani ratkaisemiseksi ja toisaalta mahdollisimman syvällisiä ja monipuolisia analysoitaviksi, ohjaamatta keskustelua kuitenkaan turhan paljon (vrt. esim. puolistrukturoitu haastattelu)? Tämänkaltaisen ongelmatilanteen ennaltaehkäisemiseksi päädyin suunnittelemaan haastattelutilanteet huolellisesti käymällä läpi niitä aiheita, joista aineistoa eli narratiiveja olisi tärkeää saada, miettimällä haastattelun sopivaa rakennetta sekä aiheiden alustavaa käsittelyjärjestystä. Pyrin myös ennakoimaan mahdollisia haasteita ja kiinnittää niihin erityistä huomiota.

Eriksson ja Kovalainen (2008) kuvaavat narratiivisen haastattelun noudattavan usein tavanomaisia vuorovaikutuksen sääntöjä, mutta lisäksi tilanteeseen kuuluu aktiivisen kuuntelun tai aktiivisen tarinoiden jakamisen tarjoamat apukeinot. Sekä aktiivista kuuntelua että hiljaisuuden sietoa tarvitaan, jotta haastateltavan tarinankerronta ei keskeydy, ja hän kokee voivansa jatkaa tarinaansa eteenpäin. Toisaalta narratiivinen haastattelu voi olla luonteeltaan myös keskustelunomaisempi, jolloin haastattelija päättää jakaa omia kokemuksiaan aiheeseen liittyen. (Eriksson & Kovalainen 2008) Keskusteleva narratiivinen haastattelu palveli tutkimukseni tavoitteita monin tavoin. Arvelin, että rennompi ja keskustelullisempi lähestymistapa henkilökohtaiseksi koettuun aiheeseen saattaisi sallia syvällisemmän pohdinnan myös haastateltavan osalta. Jakamalla omia kokemuksiani pystyin vahvistamaan haastattelun luottamuksellista tunnelmaa, jotta haastateltava uskaltaisi itsekkin jakaa avoimemmin omia tuntemuksiaan. Oman aktiivisen osallistumiseni ja

keskustelun kautta pystyin myös tarvittaessa ohjaamaan haastateltavaa seuraavaan aihepiiriin, haastamaan häntä tai ruokkimaan hänen omaa pohdintaansa.

Koska oma roolini oli hyvin aktiivinen haastattelutilanteessa, on tärkeää ja mielekästä viettää hetki pohtien, mitä tämä tarkoittaa tuotetun aineiston kannalta. Kuten muissakaan menetelmissä, ei tämäkään data syntynyt tyhjiössä, vaan tiukasti haastateltavien ja minun jakaman haastattelun kontekstissa, jolloin se on ollut riippuvainen keskustelumme tunnelmasta, pohjustuksesta, sanallisesta ja sanattomasta viestinnästä jne. Tämä myös tarkoittaa, että tuotimme aineiston muodostavat narratiivit yhdessä, ja kuten aiemmin on jo mainittu, narratiivien luonteeseen kuuluu tämänkaltaisen sosiaalinen aspekti: ne syntyvät sosiaalisesti ja esitetään aina tietylle yleisölle. Vaikka pääroolissa on totta kai haastateltavien kokemukset itsensä vähättelystä ja niiden merkityksellistäminen, on selvää, että myös omat kokemukseni toivat narratiiveihin oman lisänsä. Uskon, että omakohtainen kokemukseni itseni vähättelystä ja huijarikokemuksen monista eri sävyistä mahdollisti keskusteluille sellaisen syvyyden, joka ei olisi ollut yhtä helposti saavutettavissa, mikäli haastattelijana olisi toiminut joku, jolla vastaavaa omakohtaisuutta ei ole. Haastatteluissa myös ilmeni, etteivät haastateltavat ole aina kokeneet, että haluaisivat puhua näistä epävarmuuden kokemuksistaan tai itsensä vähättelystä julkisesti tai kenen tahansa seurassa, vaan aiheeseen on liittynyt jonkinlaista painetta sivuuttaa tai piilottaa ongelmallisena koetut tunteet. Voi olla, että maskuliinisena näyttäytyvä liike-elämä korostaa kovuutta ja itsevarmaa olemusta niin paljon, että itsensä vähättelyyn ja epävarmuuteen liittyvät tunteet koetaan tämän ideaalin vastaisina ja näin ollen voi syntyä halu peittää nämä ”heikkoudet”, kuten eräs haastateltavista alla olevassa sitaatissakin kuvaa. Luottamuksellisena, anonyyminä ja rentona mainostettu ja toivottavasti myös koettu haastattelutilanne tutun haastattelijan kanssa on kenties ollut siis hyvä tilaisuus penkoa henkilökohtaista aihetta turvallisesti.

Ei sitä oikein viitti, koska se niin helposti mielletään semmoseks, tai mä ainakin helposti... Ei sillä, näistä saa puhua ja pitää puhua, mut mä en itse niistä tykkää puhua, koska mä miellän ne sellaseks ns. turhaks valittamiseksi tai semmoseks, tai jotenkin silleen, et cmon nyt ryhdistäydy, ei noin saa aatella, tai sillain hassusti. Se on heikkous. (Vilma)

Moni haastateltavista kommentoikin haastattelujen päätteeksi keskustelun olleen heille itselleenkin hyödyllinen, koska se tarjosi kerrankin mahdollisuuden purkaa itsensä vähättelyn, sukupuolen ja työelämään siirtymisen monimutkaista vyyhtiä. Samalla esiin

nousi ehkä yllättäviäkin ajatuksia sekä toivottavasti myös keinoja ja motivaatiota vähentää arjessa toistuvaa vähättelevää ajattelua.

Oliko sulla tässä vaiheessa jotain mitä haluaisit lisätä?

Ei ehkä. Musta meni aika hyvin! Yllättäviä asioita myös itelleni. Mä en aatellut ennen tätä haastattelua, mä aattelin et voi vitsi, mä oon varmaan ihan paska haastateltava, et enhän mä ees...

(nauraa) Vähättelit itseäsi haastateltavana!

No niin, aivan, herranjumala oikeesti! (nauraa) Aattelin et eihän musta saa mitään irti. Mut oli tos tosi paljon juttuja. Ai kauhee, mun pitää nyt alkaa tuulettaa itteeni! Aloittaa vaikka perheestä, edetään pikkuhiljaa... Et ”vitsi mä oon hyvä tyyppi ja osasin tälläsenkin asian”. (Silja)

Narratiivinen haastattelu oli kasvattava kokemus myös minulle, sillä se mahdollisti ennakkoodotusteni ja ”sokeiden pisteitteni” tunnistamisen, joutuessani jatkuvasti kohtaamaan ja refleктоimaan omia, aiheeseen liittyviä ajatuksiani, joita heräsi haastatteluihin valmistautuessani, niiden aikana ja tuloksia analysoidessani (Paananen 2008). Huomasin yli vuoden mittaisen tutkimusprojektini aikana näkökulmani jatkuvasti laajentuvan, ja ymmärsin myös haastattelu haastattelulta yhä syvemmin oman roolini aineiston tuottamisen aktiivisena toimijana yhdessä haastateltavan kanssa. Vaikka päätökseni olla varsin aktiivisena osapuolena haastatteluissa ja paljastaa myös omat epävarmuuteni niiden yhteydessä vaatikin hieman enemmän rohkeutta ja itsensä likoon pistämistä kuin pelkkä passiivinen kysymysten esittäminen, koen sillä olleen suuri arvo rikkaan ja monipuolisen aineiston aikaansaamiseksi. Aineistosta tuli juuri sellainen kuin siitä tuli, koska juuri me olimme sitä yhdessä luomassa.

3.3. Tutkimuksen aineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu narratiivisessa haastattelussa tuotetuista kahdeksan uransa alkuvaiheessa olevan, kauppatieteellisen yliopistokoulutuksen saaneen naisen henkilökohtaisista narratiiveista. Nämä narratiivit kuvaavat, miten haastateltavat ovat mielestään päätyneet nykyiseen ammatilliseen asemaansa, millaisessa (jos minkäänlaisessa) osassa he ovat kokeneet sukupuolensa tässä olleen, miten itsensä vähättely on heidän

elämässään näyttäytynyt ja millaisena he näkevät uransa tulevaisuudessa. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) muistuttavat, että aineiston tuottamista suunniteltaessa on huomioitava käytössä olevat resurssit, jotta tutkielma pysyy tarkoituksenmukaisen laajuisena, eikä aineiston tuottamiseen kulu liian paljon aikaa tai rahaa. Tästä näkökulmasta katsottuna oli luontevaa lähteä etsimään haastateltavia omasta verkostostani.

Haastateltavien löytäminen oli kuitenkin yksi niistä lukuisista asioista, jotka aiheuttivat etukäteen pientä jännitystä ja epävarmuutta: Mitä jos kukaan ei halua puhua näin henkilökohtaisesta asiasta kanssani? Mitä kaikkea on hyvä paljastaa tutkimukseni aiheesta haastateltavia etsiessäni? Mitä jos olenkin ainoa, joka edes kokee harjoittavansa tällaista itsensä vähättelyä?

Kaikista kauhuskenaarioistani huolimatta haastateltavat löytyivät yllättävän nopeasti ja vaivattomasti. Ensimmäiset kolme haastateltavaa tarjoutuivat itse arkisen keskustelun lomassa aiheestani kuultuaan, loput viisi vastasivat omalla yksityisellä Facebook-seinälläni jakamaani etsintäkuulutukseen, jossa kerroin tutkimukseni aihepiiristä ja etsimäni haastateltavan profiilista sekä pyysin kuvausta vastaavia tuttujani ilmoittautumaan, mikäli heitä kiinnostaisi osallistua projektiini. Vastauksia ilmoitukseeni tuli yllättävän paljon, jopa lähemmäs kymmenen aiempien kolmen lisäksi, joten päätin aloittaa haastattelut saman tien niiden kanssa, jotka olivat helpoiten saatavilla ja tuntuivat tarpeisiini nähden sopivilta haastateltavilta. Pari potentiaalista haastateltavaa päädyin myös jättämään tutkimuksesta pois alkumetreillä, koska haastattelujen järjestäminen olisi ollut käytännössä hankalaa (esimerkiksi pitkän välimatkan vuoksi), ja koska halukkaita oli runsaasti jo valmiiksi.

Haastattelut järjestin elo–syyskuussa 2016 rauhallisessa tilassa Helsingin keskustassa kahden kesken haastateltavan kanssa. Yhtä henkilöä haastattelin aina vain yhden kerran, joten keskusteluun valmistautuminen oli erityisen tärkeää: tarinankerronnan ohjaamisen haluttuun suuntaan oli onnistuttava kerrasta, jättäen kuitenkin haastateltavalle tilaa nostaa esiin hänen itsensä tärkeäksi kokemia aihepiirejä. Pyrin käymään kaikkien haastateltavien kanssa läpi samat aihepiirit, mutta jokaisen haastateltavan oma kerronta ohjasi vahvasti keskustelun suuntaa. Tämä on tyypillistä narratiiviselle haastattelulle. Keskustelun aluksi pyysin kultakin haastateltavalta luvan nauhoittaa haastattelun, kerroin tutkimukseni taustoista, haastattelun luottamuksellisuudesta ja kuvailin, minkätyyppinen haastattelu on luvassa. Annoin haastateltaville mahdollisuuden jo ennen varsinaisen haastattelun aloitusta

esittää mahdollisia kysymyksiään tutkimukseeni, haastatteluun tai aineiston käsittelyyn liittyen. Kaikki haastattelut olivat tunnelmaltaan rentoja, pohdiskelevia ja avoimia, ja niiden kesto vaihteli hieman yli tunnista lähes kahteen tuntiin.

Pyrin haastatteluissa kannustamaan haastateltavia kertomaan narratiiveja mm. koulumenestyksestään, yliopistoajoistaan, työhausta ja työssä olemisestaan sekä siitä, miten he ovat kokeneet osaamisensa ja pätevyytensä näissä eri vaiheissa. Koska sukupuoli on olennainen osa tutkimustani, oli myös haastatteluissa tärkeä käydä läpi, miten haastateltavat ovat kokeneet sukupuolensa mahdollisesti vaikuttaneen heidän elämäänsä ja ammatilliseen kehittymiseensä. Toisaalta olin myös kiinnostunut kuulemaan, miten nämä nuoret naiset näkevät ammatillisen tulevaisuutensa: ovatko he esimerkiksi määrittäneet itselleen uratavoitteita, pyrkivätkö he tietoisesti johtotehtäviin tai tuntuuko johtajan rooli heille itselleen luontevalta? Pyrin mahdollistamaan narratiivien syntymistä näistä aiheista, koska uskon niiden olevan omiaan paljastamaan haastateltavan näkemyksiä menestymisensä kausaalisuhteita: löytääkö haastateltava syyt etenemiseensä itsestään vai olosuhteistaan, vähätteleekö hän omaa rooliaan vai kenties ylikorostaa sitä? Jokaisen haastattelun jälkeen koin ymmärtäväni tutkimukseni aihetta taas hieman aiempaa paremmin, ja ennen kaikkea uudesta näkökulmasta, sillä jokaisen haastateltavani kokemus itsensä vähättelystä oli hieman erilainen. Toisaalta kahdeksan haastattelun jälkeen huomasin tiettyjen teemojen toistuvan ja koin, että seuraava haastattelu olisi tuonut aineistoon lähinnä määrällistä, ei laadullista lisää. Niinpä totesin kahdeksannen haastattelun jälkeen aineistoni olevan jo riittävän monipuolinen tutkimuksen toteuttamiseksi.

Haastattelujen jälkeen litteroin haastattelut sanasta sanaan. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) muistuttavat, että litterointityyli riippuu valitusta analyysitavasta: se toimii apukeinona aineiston hallitsemiseksi, jotta analysointi olisi mahdollisimman helppoa ja läpinäkyvää. Vaikka toisinaan tutkijat valitsevat litteroitaviksi ainoastaan tutkimusaihettaan koskevat otteet, on tässä riskinä jättää aineiston ulkopuolelle jotain, joka paljastuukin oleelliseksi vasta myöhemmässä vaiheessa. Tästä johtuen päätin litteroida haastatteluni kokonaisuudessaan, haastateltavan omaa tarinankerrontaa kunnioittaen, vaikka tästä aiheutuikin runsas työmäärä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Kahdeksan toteutunutta haastattelua tuottivat yhteensä noin 645 minuuttia äänitettyä puhetta, mikä puolestaan taittui 225 sivuksi litteroitua aineistoa.

Olin aineiston runsauden lisäksi erityisen iloinen sen korkeasta laadusta, sillä jokainen haastattelu osoittautui antoisaksi ja keskustelu syventyi nopeasti henkilökohtaiselle tasolle, vaikka aihe saattoi olla osalle haastateltavista jopa hieman arka. Ilman aiempaa tuttavuutta haastateltavien kanssa tämä tuskin olisi onnistunut, mutta koska kaikki haastateltavat löytyivät omasta tuttavapiiristäni, oli minun ja kunkin haastateltavan välille ehtinyt syntyä jo tietynlainen luottamus. Halusin myös vahvistaa tätä luottamusta tietoisesti heti haastattelujen aluksi painottamalla haastattelujen anonyymiutta. Toisaalta aiheen omakohtaisuus salli myös minulle haastattelijana mahdollisuuden heittäytyä keskusteluun mukaan ja kertoa omia kokemuksiani itseni vähättelystä. Vastavuoroisuus tarinoiden, tunteiden ja kokemusten jakamisessa oli luultavasti rohkaisevaa myös haastateltaville, jotka olisivat muutoin saattaneet suhtautua keskusteluun varautuneemmin.

3.4. Analyysin kulku

Aineiston tuottamisen jälkeen vuorossa oli tietysti runsaan aineiston analysointi. Hirsjärvi ym. (2009, s. 221) toteavat, että tutkimusta varten tuotetun ”aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko on tutkimuksen ydinasia”. Analyysitavan valinta ei kuitenkaan ohjautu orjallisen säännönmukaisesti esimerkiksi tutkimusongelman tai aineiston tuottamiseen käytetystä metodista (Hirsjärvi ym. 2009), joten tämä vaihe tarjosi minulle mahdollisuuden harkita rauhassa eri vaihtoehtojen välillä ja suunnitella tutkimukseni tavoitteita parhaiten tukevan analyysitavan tai yhdistelmän vaihetta. Tässä tutkimuksen osuudessa törmäsin toden teolla vapauden tuomaan haastavuuteen, vaikka samalla tietysti mahdollisuuksien kirjo oli kutkuttavaa. Välillä vaihtoehtojen runsaus sai aikaan jopa pientä ahdistusta, kunnes onneksi havahduin siihen, miten äärimmäisen kiinnostavaa mehukkaan aineistoni läpikäynti jo itsessään oli, ja annoin aineistolle ja tutkimuskysymyksilleni mahdollisuuden johdattaa minut sopivimpien metodien äärelle. Eriksson ja Kovalainen (2008) toteavatkin, että vaikka narratiivien analysoinnin metodeista ei ole tutkijoiden kesken muodostunut konsensusta, on ensisijaista tehdä nämä tärkeät päätökset oman tutkimuksen tavoitteista, tarkoituksesta ja tutkimuskysymyksistä käsin.

Kirjallisuudessa narratiivisen tutkimuksen analyysim metodeihin liittyen on käytetty dikotomiaa, joka koostuu narratiivien analysoinnista ja narratiivisesta analyysistä. Näistä ensimmäinen tarkoittaa sitä, että tutkija kerää ihmisten kertomat tarinat ja käyttää valitsemiaan tekniikoita analysoidakseen niiden juonellista, rakenteellista ja tyyllillistä

tarinallisuutta. Tässä tarkastelun kohteena on narratiivi aineiston esittelymuotona. Narratiivista analyysiä tehdessään tutkija koostaa itse tilanteita ja tapahtumia kuvaavasta empiirisestä datastaan narratiiveja, joita hän sen jälkeen analysoi, fokuksen ollessa narratiivisuudessa analyysimetodina. (Eriksson & Kovalainen 2008) Näistä kahdesta vaihtoehdosta omaa tutkimustani hyödytti enemmän narratiivien analyysi: narratiivit tuotettiin haastattelutilanteissa, minkä jälkeen analysoin niitä myöhemmin kuvaamillani metodeilla löytääkseni aineistossa piileviä teemoja, annettuja merkityksiä ja toisaalta mahdollisia eroja narratiivien välillä.

Eriksson ja Kovalainen (2008) esittelevät neljä vaihtoehtoista fokusta narratiivien analyysille: *merkitys* (mitä kerrotaan), *rakenne* (miten kerrotaan), *vuorovaikutuksellinen konteksti* (miten toiselle henkilölle kerrotaan) ja *suoritus* (miten kerrotaan tietyn lopputuloksen saavuttamiseksi). Näistä omaan tutkimukseeni soveltui parhaiten merkitykseen keskittyminen, pyrinhan tunnistamaan nuorten naisten kokemia itsensä vähättelyn syitä, tapoja ja seurauksia sekä näiden mahdollisia yhteyksiä sukupuolen tekemiseen. Toisaalta myös se, miten kerrotaan, oli tutkimukseni tavoitteiden kannalta oleellista: eihän ole sama, kuvaako haastateltava esimerkiksi vähättelyn olevan seurausta liiasta tunnollisuudesta vai tunnollisuuden olevan seurausta vähättelystä. Vuorovaikutuksellisella kontekstilla oli lisäksi oma roolinsa aineiston analyysissä, sillä pyrin litterointivaiheessa sisällyttämään haastattelutilanteessa tapahtuneet ei-sanalliset ilmaiset, kuten naurahdukset, tauot, mietinnän hiljaiset myhinät ja niin edelleen.

Aloitin analyysin tekemisen lukemalla litteroidut haastattelut rennolla otteella läpi. Tässä vaiheessa pyrin erityisesti olemaan välittämättä prosessiini liittyvistä, vielä tässä kohden avoimista kysymyksistä, jotta aineisto itse voisi ohjata ajatteluani. Jo ennen tätä ensimmäistä lukukierrosta minulle oli haastatteluja pitäessäni ja niitä litteroidessani muodostunut jonkinlainen tunne siitä, että narratiiveissa oli paljon yhteistä, jopa enemmän kuin olin ennakkoon odottanut. Tästä johtuen teemoittelu nousi esiin yhtenä hyvänä vaihtoehtona analyysimetodiksi, ja sitä pidetäänkin hyvänä tapana lähestyä aineistoa tarkoitukseen fokusoituvassa analyysissä (Eriksson & Kovalainen 2008). Teemoittelussa tutkija etsii aineistostaan erilaisia toistuvia, haastatteluja yhdistäviä (tai erottavia) teemoja. Tässä vaiheessa tutkimusta on erityisen tärkeää pysyä ennakkoluulottomana ja tutkia aineistoa uteliaasti, sillä haastateltavien tärkeiksi kokemiksi teemoiksi voi nousta myös odottamattomia ja alkuperäisestä tutkimusasetelmasta poikkeavia aiheita. (Saaranen-

Kauppinen & Puusniekka 2006; Eriksson & Kovalainen 2008) Tämä on myös vaihe, jossa tutkija tekee jo alustavia valintoja, jotka asettavat tutkimuksen taas hieman selkeämmin raiteilleen (Hirsjärvi ym. 2009).

Rehellisyyden nimissä pidin aluksi tätä teemoittelun haasteena, sillä tutkimustani suunnitellessani olin huomannut, että mieleeni alkoi jo rakentua tiettyjä ennakko-odotuksia ja toisaalta tutkijan roolissa saattaa herätä petollinen into saada omia lähtöoletuksiaan tukevia tuloksia. Halusin varmistaa, että teen kunniaa haastatteluissa syntyneille narratiiveille ja niiden kertojille, haastattelemilleni naisille, olemalla analyysissäni mahdollisimman johdonmukainen, rehellinen, avoin ja harkitseva. Nämä ovatkin hyviä ohjenuoria kvalitatiivista tutkimusta tekeväälle (Hirsjärvi ym. 2009), mutta ymmärsin vasta analyysivaiheen jo käynnistyttyä, että minun ei tarvitse enkä edes voisi sulkea itseäni ikään kuin aineiston ”objektiiviseksi” tulkitsijaksi, sillä jo lähtökohtaisesti tämä ei ole mahdollista: olenhan ollut itse mukana aineistoa luomassa, ja omat kokemukseni itseni vähättelystä varmasti vaikuttavat jollain tasolla siihen, miten aineistoa tulkitsen. Huomasin myös, että tutkimuksen edetessä opin näkemään selkeämmin nämä turhat rajoitteeni, ja heittäydyin analysoimaan aineistoa tietoisena omasta roolistani toisaalta niiden osatuottajana ja toisaalta niiden subjektiivisena tulkitsijana.

Päätettyäni ryhmitellä aineistoani teemoittelun keinoin ryhdyin tutkimaan litteroitua materiaaliani järjestelmällisesti, etsien näitä haastattelujen välillä toistuvia teemoja ja toisaalta mahdollisia eroavaisuuksia. Aloitin hahmottelemalla miellekartan muotoon kaikkia mahdollisia teemoja, jotka nousivat edes kahdessa haastattelussa esiin. Tässä vaiheessa teemakandidaatteja kertyi runsas määrä, ja osan karsin saman tien edetessäni haastattelusta toiseen ja huomattessani, ettei riittävää yhtäläisyyttä ehkä löytynytäkään tai teeman oleellisuus tutkittavan ilmiön kannalta alkoi tuntua pieneltä. Toisaalta teema-aihioiden joukkoon muodostui tässä hahmotteluvaiheessa mielestäni samaan asiaan liittyviä käsitteitä, kuten ”tunnollisuus”, ”kympin tyttöys” ja ”ylisuorittaminen”, joita päädyin analyysin myöhemmissä vaiheissa niputtamaan yhteen. En kuitenkaan vielä ensimmäisten lukukierrosten aikana asettanut itselleni paineita karsia näitä päällekkäisiä teemoja, sillä koin, että tutkimuksen edetessä saattaisin nähdä nämä aiheet monitahoisemmin kuin vielä ensimmäisiä kertoja haastatteluja lukiessani.

Etenin näin vapaasti muistiinpanoja tehden, kunnes olin käynyt koko aineiston läpi pariin otteeseen. Lukiessani olin ”maalannut” tekstinkäsittelyohjelmassa kussakin litteroidussa haastattelussa ilmeneviä pätkiä, jotka mielestäni kuvastivat vähättelyn ilmenemistä, syitä tai seurauksia edes jollain tasolla. Näin tärkeäksi kokemiini narratiivien kohtiin oli helppo palata myös myöhemmin. Samalla kirjoitin jokaiseen pätkään ohjelmassa olevalla työkalulla marginaalissa näkyviä kommentteja ja vapaata pohdintaani, niin ikään helpottamaan analyysin myöhempiä vaiheita. Käytin myös käsin tehtäviä muistiinpanoja, joiden avulla luonnehdin jokaista haastattelua erikseen: mikä teemoista korostui erityisesti, mikä taas muita vähemmän, mikä minulle haastattelijana jäi päällimmäisenä mieleen?

Käytyäni aineistoa läpi tällä tavoin muistiinpanoja ja merkintöjä tehden koin löytäneeni tarpeeksi erilaiset, kaikkia haastatteluja yhdistävät teemat, joiden alle voisin ryhtyä lajittelemaan aineistosta löytämiäni narratiivin pätkiä, jotka mielestäni kutakin teemaa kuvasivat. Tässä analyysin ensimmäisessä vaiheessa teemoiksi valikoituivat seuraavat aiheet:

- vähättelyn ilmeneminen
- epäonnistumisen pelko
- esikuvien tärkeys
- kauppiksen kulttuurin vaikutus
- tunnollisuus / ”kympin tyttöys”
- yhteiskunnan odotukset
- ulkoinen validointi
- vertailu muihin.

Varsinaisen teemoittelun toteutin käyttämällä Excel-taulukko-ohjelmaa, jonne rakensin tätä tarkoitusta varten eräänlaisen teemoittelumatriisin. Tässä matriisissa ylimmällä rivillä juoksivat edellä mainitut teemat ja ensimmäisessä sarakkeessa puolestaan haastateltavien nimet ja raportissa käyttämäni peitenimet. Lisäksi varasin yhden ”jämäläariksi” kutsumani sarakkeen sellaisille narratiivin osille, jotka koin jollain tavalla oleellisiksi, mutta jotka eivät tuntuneet istuvan edellä mainittujen teemojen alle. Tämän jälkeen ryhdyin käymään aineistoa uudelleen läpi kopioiden ja liittäen oikeaan sarakkeen (teema) ja rivin (haastateltava) risteyskohtaan aiemmin löytämiäni sekä nyt uudemmallalla kierroksella tunnistamiani teemoihin istuvia kohtia. Samalla merkitsin lähes jokaiseen teemamatriisiin lisäämääni narratiivin kohtaan erillisen muistiinpanon taulukko-ohjelman työkalulla. Näin

pystyin huomioimaan muun muassa sen, mikäli samassa sitaatissa sivuttiin myös muita teemoja. Tämä osoittautui melko työlääksi analyysin vaiheeksi, sillä kahdeksan hyvän haastattelun jälkeen näitä mehukkaita kohtia tuntui riittävän lähes loputtomasti. Pitkän uurastuksen jälkeen sain kuitenkin koko aineiston käytyä perusteellisesti läpi ja kaikki oleelliseksi kokemani kohdat haastatteluista nostettua teemamatriisiin. Yhdeksän teemasarakkeen levyisessä matriisissa oli tämän vaiheen päätteeksi 95 riviä, mikä kuvastaa sitä, miten runsaasti kustakin haastattelusta löytyi teemojen alle sopivia otteita.

Analyysin toteuttaminen voi monitahoisessa tutkimuksessa olla haasteellista, mutta Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) toteavat, että kvalitatiivisen aineiston analysoinnissa ei yleensä tarvitse tukeutua vain yhteen analyysin muotoon, vaan tapoja voi käyttää myös yhdistellen. Pohdittuani, miten voisin parhaiten tarjota lukijalle mahdollisuuden syventyä ja ymmärtää nuorten naisten itsensä vähättelyä ilmiönä, päädyin rakentamaan teemoittelun pohjalta eräänlaisen itsensä vähättelijän mallitarinan kuvatakseni tämän monitahoisen ilmiön eri ulottuvuuksia helposti lähestyttävällä tavalla. On hyvä huomioida, että käytin teemoittelua nimenomaan mallitarinan synnyttämistä mahdollistavana aineiston erittely- ja analysointimetodina, ja tässä se olikin äärimmäisen hyödyllinen metodi. Teemat eivät kuitenkaan siirtyneet mallitarinaan sellaisenaan, vaan käytin vielä tässä kohtaa harkintaa sen suhteen, miten parhaiten voisin kuvata mallitarinan kautta haastattemieni nuorten naisten kokemusta itsensä vähättelystä heidän alkuperäisille narratiivejaan kunnioittaen. Mallitarinaa ei voi keksiä tyhjästä, vaan sen tulee pohjautua aineiston rakentamaan ”todellisuuteen”. Mallitarinaa voikin pitää eräänlaisena ”keskivertotarinana”, jonka uskottavuus syntyy siitä, että mahdollisimman moni tuntee samaistuvansa sen kuvaamaan esitykseen ilmiöstä ja kertovat itse asiasta samalla tai samankaltaisella tavalla. Mallitarinan päähenkilönä toimii jokin identiteettikategoria. (Polkinghorne 1988) Näin ollen itsensä vähättelijän mallitarina, jonka seuraavassa luvussa esitän, kuvastaa tämän identiteettikategorian kokemuksia sillä mandaatilla, että se on rakentunut itseään vähättelevien omista henkilökohtaisista narratiiveista teemoittelun kautta. Koska olin aineiston tuottamisen vaiheessa todennut saaneeni tarpeeksi laajan ja laadukkaan otoksen ilmiön syvällistä tutkimista ajatellen, uskon myös niiden pohjalta syntyneen mallitarinan tarjoavan monipuolisen katsauksen näiden naisten kokemuksia kuvaamaan.

Mallitarinan halusin jäsentää tutkimuskysymystäni tukevalla tavalla vähättelyn syitä, tapoja ja seurauksia kuvaamaan. Näiden ylätasojen alle ryhmittelin vielä teemoittelussa nousevia

aiheita joko suoraan (esim. ”kympin tyttöys”) tai muokaten ja yhdistellen (esim. esikuvien tärkeys yhdistyi sukupuolistereotyypioiden alle yhdeksi näkökulmaksi). Mallitarina koostui lopulta seuraavista tasoista:

- Miksi vähätellään?
  - Epäonnistumisen pelko
  - ”Kympin tyttöys”
  - Vertailu muihin
  - Ristiriitaiset odotukset
- Miten vähätellään?
  - Varovaisuus
  - Vaatimattomuus
  - Vahinko ja sattuma
  - Sukupuolistereotyypiat
- Mitä vähättelystä seuraa?
  - Ura ja asiantuntijuuden kehitys
  - Pätevyyden kokemus
  - Uskottavuuden haasteet

Seuraavaksi pohdin vielä tutkimukseni arviointiin liittyviä näkökulmia, minkä jälkeen annan mallitarinan kuvata haastattelemini nuorten naisten ajatuksia itsensä vähättelyn ilmiöön liittyen.

3.5. Tutkimuksen arviointi

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on tärkeä osa mitä tahansa akateemista työtä. Usein erityisesti kvantitatiivisen tutkimuksen arvioinnin yhteydessä puhutaan tutkimuksen reliabiliteetista eli luotettavuudesta ja sen validiteetista eli pätevydestä. Näistä reliabiliteetti tarkoittaa tulosten toistettavuutta, siis sitä, voisiko toinen tutkija noudattaa kyseisen tutkimuksen vaiheita ja päätyä samoihin tuloksiin. Validiteettia taas on kvantitatiivisessa tutkimuksessa perinteisesti arvioitu siitä näkökulmasta, onnistuuko mittari tai tutkimusmenetelmä mittaamaan juuri sitä, mitä sen on tarkoitus. (Hirsjärvi ym. 2009) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa validiteetti on usein ymmärretty sen arvioimisena, missä määrin tutkimuksessa esitetyt johtopäätökset antavat tarkan kuvauksen tai selityksen tapahtuneelle (Eriksson & Kovalainen 2008).

Reliabiliteetti on tutkimukseni tieteenfilosofisesta näkökulmasta haasteellinen arviointitapa, sillä sosiaalinen konstruktionismi pohjaa ajatukseen, jonka mukaan ei ole olemassa yhtä oikeaa todellisuutta, vaan todellisuus rakentuu sosiaalisesti vuorovaikutuksen kautta (Burr 2015). Näin ollen en tutkimuksessani edes pyri löytämään yleispätevää totuutta tutkimastani ilmiöstä, jolloin tulosten toistettavuus on jo tavoitteena huonosti soveltuva tähän tarkoitukseen (Richie & Lewis 2003). Keskustelunomaisessa narratiivisessa haastattelussa olen lisäksi itse ollut mukana vaikuttamassa narratiivien syntyyn, jolloin muun muassa persoonallani, kokemuksillani ja kommentteillani on taatusti ollut jonkinlainen vaikutus tätä kautta rakentuneeseen aineistoon. On syytä muistaa, että narratiiveille ominaista on juuri niiden sosiaalisuus – ne kerrotaan aina tietylle yleisölle (Elliott 2005, viitattu Eriksson & Kovalainen 2008). Näin ollen aineiston syntyyn on vaikuttanut kertojan ja kuulijan lisäksi myös tilanteeseen osallistuneen haastateltavan ja minun välinen suhde, ja olisi tämän näkemyksen vastaista uskoa, että aineistosta muotoutuisi samanlainen toisenlaisessa tilanteessa ja toisenlaisten ihmisten synnyttämänä. Tämän filosofisen haastavuuden reliabiliteetin arvioinnissa tunnistaen voin kuitenkin todeta, että olen pyrkinyt varmistamaan tutkimukseni luotettavuuden esimerkiksi metodien huolellisen valinnan, ajallisten riippuvaisuuksien pohdinnan sekä tulosten analysointiin ja johdonmukaisuuteen panostamalla.

Validiteettia sen sijaan on laadullisen tutkimuksen arvioinnissa pidetty erityisen tärkeänä, ja se on myös omassa tutkimuksessani käyttökelpoisempi käsite. Validiteetti kuvaa sitä, onko tutkimus tehty huolellisesti ja ovatko saadut tulokset ja päätelmät perusteltavissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Tärkeää on tarjota lukijalle tarkka selostus kaikista tutkimuksen toteuttamisen vaiheista, mukaan lukien aineiston tuottamisen olosuhteet (Hirsjärvi ym. 2009). Tähän olen panostanut kuvaamalla yksityiskohtaisesti tutkimusprosessini vaihe vaiheelta, aina metodologisista valinnoista aineiston tuottamisen kautta analyysin viime metreille asti. Olen kertonut ajatuksistani ja tekemieni valintojen taustalla vaikuttavista tekijöistä avoimesti, jotta lukija voi seurata käymääni prosessia mahdollisimman helposti ja totuudenmukaisesti. Aineistossa havaitsemani toistuvat teemat esittelemällä olen tehnyt aineiston analyysissä käyttämäni jaottelun myös lukijalle näkyväksi. Lisäksi olen perustanut analyysini ja aineistosta tekemäni tulkinnat aiempaan tieteelliseen tutkimukseen jäsentämällä havaintoni toisessa luvussa esittelemäni käsitteellisen viitekehyksen avulla. Näin lukijalla on mahdollisuus tutustua siihen teoreettiseen keskusteluun, johon päätelmäni pohjaan ja arvioida, miten hyvin tulokseni

siihen viitekehykseen pohjaa. Lisäksi tutkimukseni validiteettia tukee huolellisen tutkimussuunnitelman laatiminen, filosofisten ja teoreettisten pohdintojen avaaminen lukijalle, tutkimusprosessin kurinalainen toteutus sekä aineiston eettisesti kestävät tulkinnat.

Eriksson ja Kovalainen (2008, s. 294) esittelevät reliabiliteetille ja validiteetille vaihtoehdoiksi Lincolnin ja Guban (1995) vastaavat käsitteet *riippuvuus*, *siirrettävyys*, *uskottavuus* ja *yhtenäisyys*. Riippuvuudella viitataan siihen, miten hyvin tutkimus tarjoaa lukijalle tietoa tutkimuksen loogisesta etenemisestä ja jäljitettävyydestä. Näin rakennetaan pohja tutkimuksen luotettavuudelle. Siirrettävyydellä ei tarkoiteta reliabiliteetin tarkoittamaa toistettavuutta, vaan oman tutkimukseni ja aiemman tutkimuksen välillä olevaa mahdollista yhteyttä. Tässä tutkimuksessa siirrettävyys näyttäytyy siinä, miten keskustelutan viidennessä luvussa omia löydöksiäni aiemman tutkimuksen kanssa avoimesti ja yksityiskohtaisesti. Uskottavuudella tarkoitetaan sitä, miten hyvin tutkija tuntee aiheensa ja onko tutkimuksen aineisto riittävää johtopäätösten tukemiseksi. Tässä tutkielmassa uskottavuus rakentuu laajaan teoreettisen taustan esittelyyn, jonka turvin lukija voi verrata johtopäätöksiäni ja havaintojani aiempaan tieteelliseen keskusteluun itse. Yhtenäisyydellä viitataan siihen, että löydökset ja tulkinnat linkitetään vahvasti aineistoon toisille ymmärrettävällä tavalla, jolloin vahvistetaan, ettei tutkija ole keksinyt päätelmiään tyhjästä. Olen pyrkinyt tarjoamaan lukijalle runsaasti mahdollisuuksia nähdä tulkintojeni pohjalla olevaa sanasta sanaan litteroitua empiiristä aineistoa. Näin lukija voi pohtia tekemiäni tulkintoja ja päätelmiä myös itse aineiston perusteella. Tämänkaltaisen läpinäkyvyys aineiston ja siitä johdettujen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuudessa on erityisen tärkeä elementti laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa (Hirsjärvi ym. 2009).

Haluan vielä mainita muutamalla sanalla tutkimukseni eettisestä pohjasta, jota pidän tärkeänä osana hyvin tehtyä tutkimusta. Koska tutkimani aihe on haastateltaville hyvin henkilökohtainen ja sen käsittely haastattelutilanteessa on vaatinut heiltä yksityisten kokemustensa ja ajatustensa jakamista, koen erityisen tärkeäksi, että tutkimukseni pysyy täysin luottamuksellisena. Tästä johtuen olen vaihtanut aineistosta käyttämissäni sitaateissa haastateltavien nimet, ja viittaaan heihin ainoastaan Marina, Siljana, Oonana, Veerana, Vilmana, Matildana, Ainona ja Lottana. En luonnehdi heidän profiiliaan yleistä ja yhteistä kuvausta tarkemmin, jotta heidän henkilöllisyyttään ei voi aineiston perusteella päätellä. Sitaaateissa ei myöskään esiinny mitään tunnistettavia elementtejä, kuten työpaikkoja tai perheenjäseniä, vaan olen peittänyt nämä ja tarvittaessa korvannut ne toisilla, jotta

haastateltavien identiteetti pysyy varmasti salassa, kuten olen haastateltavilleni luvannut heitä mukaan pyytäessäni.

4. HUH, SELVISIN!

Tässä osiossa päästän haastateltavani ääneen kuvastaakseni itsensä vähättelyn ilmiötä: miksi, miten ja millaisin mahdollisin seurauksin he vähättelevät itseään? Seuraavaksi esittelen edellä kuvatun käsitteellisen viitekehyksen ja teemoittelun avulla aineistoa analysoiden rakentamani itsensä vähättelijän mallitarinan, jolla pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin. Haastateltavien nimet sitaattien yhteydessä olen muuttanut säilyttääkseni haastateltavien anonymiteetin.

Vähättely on ilmiönä hyvin monitahoinen, ja siihen liittyvät syyt, tavat ja seuraukset ovat yksilöllisiä, jokaisen oman henkilöhistorian ja kokemusten muovaamia. Paikoin vähättelyn syyt, tavat ja seuraukset ovat monimutkaisen oloisesti kietoutuneina tiukaksi vyyhdiksi, josta on tunnetun muna-kana-ongelman tapaan vaikeaa nähdä, mikä tulee ensin, tai tarkemmin sanottuna: mikä on syy, mikä ilmentymisen muoto ja mikä seuraus. Yksi esimerkki tästä on vaatimattomuus, jonka voi nähdä toisaalta vähättelyyn johtavana syynä tai itsensä vähättelyn seurauksena, mutta myös – ja nähdäkseni erityisesti – sen ilmentymismuotona. Mallitarinassa nämä erilaiset dimensiot on jaoteltu karkeasti syihin, tapoihin ja seurauksiin, mutta on hyvä muistaa, että niiden välillä on paljon yhtäläisyyksiä, eikä turhan korkeita raja-aitoja tämän vuoksi kannata mielestäni rakentaa.

4.1. Miksi vähätellään?

Vähättelijä tunnistaa taipumukselleen monta eri syytä, ja suhtautuu siihen aidolla kiinnostuksella, sillä vähättely tuntuu järjettömältä, mutta samalla jollain tavalla väistämättömältä ja vaikeasti muutettavalta taipumukselta. Syitä nähdään niin omassa persoonassa, henkilökohtaisessa taustassa kuin ympäröivässä yhteiskunnassakin, ja näihin syihin pureutuminen voi nostaa pintaan syvälle haudattuja tunteita tai jopa pelkoja. Kaikkia syitä ei toisaalta välttämättä edes itse nähdä ja asiaan saattaa liittyä myös häpeää ja kieltämistä, koska ne saatetaan kokea kulttuurissa vallitsevaan ideaaliin nähden kielteisinä. Yksi esimerkki tällaisesta negatiivisena koetusta syystä on epäonnistumisen pelko.

Epäonnistumisen pelko

Itsensä vähättelijä kammoaa korostetun paljon epäonnistumista, jopa siinä määrin, että aiempien, pienten tai suurempien, epäonnistumisten muistelu saattaa aiheuttaa fyysisiä epämukavuuden tuntemuksia vielä hyvän aikaa tapahtuman jälkeen. Vähättelijä muistaa vuosienkin päästä epäonnistumisena kokemansa tilanteet eikä koe pääsevänsä niistä yli, vaikka järki sanookin, ettei asian märehtimiseen ole syytä. Tätä ei helpota edes se, että järjellä ajateltuna tämä muisto ei vähättelijänkään mielestä oikein istu epäonnistumisen määritelmään. Kyseessä saattaa olla mitä tahansa sähköpostiviestin kirjoitusvirheestä yliopistohaussa opiskelupaikkaa vaille jäämiseen. Vähättelijä ottaa epäonnistumiset sangen henkilökohtaisesti ja laajentaa nopeasti tällaisen mollivoittoisen kokemuksen koskemaan koko minäkuvaansa, jolloin pienikin epäonnistuminen voi tuntua isolta kolaukselta itsetunnolle. Hän ei koe jakavansa tiimin epäonnistumisessa taakkaa muiden vastuullisten kanssa, vaan saattaa jopa ottaa muiden tekemiä virheitä omaan piikkiinsä, ikään kuin etsien omaa vikaansa niiden selittämiseksi. Vähättelijän epäonnistumisen pelkoa kuvastaa hyvin sanonta ”tiiminä voitetaan, yksilöinä hävitään”.

Jos nyt miettii kouluun pyrkimistä, niin senkin mä tein tosi tavallaan hiljaisesti.

Mitä sä tarkoitat hiljaisesti?

Tai etten tavallaan siitä tehnyt mitään isoa juttua, et nyt mä haen kauppikseen. Tai, no silloinkin oli se epäonnistumisen pelko ihan kauhee! Totta. Koska sillon mä mietin et mitä hitto mä teen, jos mä en pääse, et 1) mä en hae toista kertaa ja 2) mä aattelin et vitsi mikä häpeä, jos mä en pääse sisään, vaikkei siinä ois ollut yhtään mitään. Ehkä siinä olis ollut se, et koska mä olin ollut kaks vuotta tavallaan... Yks oli välivuosi ja toinen oli vähän sellanen et etin itteeni yliopistolla, et ei se ollut mikään väylä, mihin mä oisin oikeesti lähtenyt. Niin tavallaan se, et sit tuli periaatteessa kolmas turha vuosi, niin se olis ollut eri asia, et jos ois hakenut suoraan koulusta kauppikseen. Niin kyl mä sitä pelkäsin et mitä sit kaikki ajattelee, mitä mun vanhemmat ajattelee ja mitä kaikki koulukaverit ja sukulaiset ja... Et en mä sit sitä sillä tavalla ees kaikille kertonutkaan suoraan. Jos joku kysyi, niin joo sanoin, mut en sillain avoimesti sitä tuonut esille et hei nyt kun mä haen tonne kauppikseen. Joo, nyt tuli kauhee muisto vaan siitä ahdistuksesta et miten mä pelkäsin sitä epäonnistumista. (Silja)

”Kympin tyttöys”

Vähättelijä on tottunut pärjäämään hyvin vertaisryhmäänsä nähden nuoresta iästä lähtien, ja identifioituu myös yleisesti kulttuurissamme viitattuun ”kympin tytön” profiiliin. Kympin tyttöys näyttäytyy vähättelijän elämässä taipumuksena asettaa itselleen runsaasti painetta menestyä ja päihittää muut. Hän kokee myös olevansa ylitunnollinen, mikä yhtäältä antaa varmuutta tehdyn työn korkeasta laadusta, mutta toisaalta aiheuttaa stressiä ja on piirteinä vaikea ”kytkeä pois päältä”, vaikka joskus olisikin tarve työskennellä hieman suurpiirteisemmin esimerkiksi rajallisten resurssien vuoksi. Vähättelijä näkeekin kympin tyttöyden ainakin suurimmaksi osaksi kielteisenä määritteenä, vaikka pitää hyvää työn jälkeä tavoiteltavana.

No se on ehkä sellanen asia, mihin mä kiinnitän tosi paljon huomiota ja oon hirveen tarkka siitä, analysoin sitä jatkuvasti, et enhän nyt mene kiltin tytön rooliin, ja enhän nyt ota vastaan jotain sellasta, tai pienennä omaa rooliani tai jotain. Mut vaikka kun mä aloitin uudessa työssä, ja me käytiin palkkakeskustelut, et mitä tästä saa, sit mulle lähetettiin työtarjous, ja mä jotenkin ajattelin että... Se oli vähemmän rahaa, kun mitä mä olin saanut mun edellisessä työssä, mut mä ajattelin et se on ihan oikeutettua, koska mä aattelin, et mähän vasta aloitan täällä, et enhän mä voi tietää, eikä ne voi tietää et oonks mä hyvä tässä työssä. Et se on ihan ok, et mä en saa aluks niin paljon rahaa. Ja sit... Tää on ehkä valitettavan sukupuolittunutta, mut mä kuulin et joku mies aloitti meillä, ja se oli jutellut heti itelleen palkalliset lomat. Vaikka sekin oli tavallaan samassa tilanteessa, et se aloitti ensimmäisessä konsulttitalossaan. Et ehkä tollain tuntuu, et on hirveän ankara itseään kohtaan. Että jotenkin, vasta kun on tuloksia, niin voi vaatia enemmän. (Oona)

Kiltin tytön roolitus juontaa juurensa jo vähättelijän varhaiseen lapsuuteen. Hän kokee koulumenestyksen ja fiksuuden merkityksen korostuneen kasvatuksessaan, jossa vähättelijän hyvät arvosanat ja käytös olivat itsestäänselviä odotuksia. Tämän kääntöpuolena vähättelijälle on muodostunut tärkeäksi ylläpitää korkeaa suoritustasoa.

No jos palataan tohon, kun sä sanoit et sun menestys suorituksissa määrittää sun omaa arvoa sun silmissä, niin millon toi on alkanut toi tollanen ajattelu?

En mä tiedä, varmaan siitä lähtien kun mä oon pärjännyt koulussa.

Eli jostain ala-asteelta vai?

Niin jos mietitään meitä kolmea sisarusta, niin sisko on teknisesti taitava, veli on luova, ja mä oon se fiksu. -- Niin varmaan siitä lähtien. Mä muistan sen jo sillan, tai mä syytän tästä sitä et mulle on pienenä sanottu et "ootpas sä fiksu", niin nyt se on mulle tosi tärkeä, että pitää olla tosi pätevä ja sellanen, niin varmaan siitä lähtien.

Kuka siis on sanonut?

Mun vanhemmat. Idiots. (nauraa)

Odottiko sun vanhemmat sit et sä pärjäisit kans koulussa? Miten sä muistat et oisit kokenut sen?

Joo ja ei. Toisaalta se otettiin annettuna, tai sanotaan niin päin, et jos mä sain hyvän numeron, niin se oli ihan sillain "yes you should", mutta sitten taas jos mun sisko tai veli sai hyvän numeron, ei nyt sillä et sitä ei ois odotettu, mut se oli paljon isompi juttu. Et "ooh, tosi hyvä".

Niin et sun odotettiin pärjäävän?

Niin se oli semmonen et totta kai sä pärjää. Niin en mä tiedä, kyllä siitä sitten tulikin tärkeä. No, ei mulla tosiaan muuta oo aina ollut kun on miettinyt niin se, et no ainakin mä oon hyvä koulussa. (Vilma)

Hmm.. se on asia, mikä musta varmasti liittyy tähän mitä... niinku. Siihen itseepäilykseen. Sillain et mitä ne kelaa musta? Ja tota... Sit mä olin yläasteella, ja sit se oli aika okei, mut sit alko oleen aika paljon kavereita, ja kaikkee muuta, niin sit ei enää tarvinnut saada niitä kymppejä ja... näin. Mut kyl mä silti oon lukioonkin mennyt vielä ihan sillain kevyesti, yli sen rajan, mikä oli joku 9,2 et ei ollut mitään ongelmaa. Et sillein, kyl se on, et joo. Ja sit sillain siellä nyt ei ollut ehkä niin väliä, siis niillä kursseilla, kun tiesi, et kun se lukio päättyy niin se ei oo sit se mikä määrittää kauheesti. Mut kyl mä oon kirjottanut E:n paperit, ja sellanen... Et siis. Joo. Mut se oli sillon jotenkin niin sellanen given, et kaikki teki niin. Ja kyl se oli sellanen aika oletus. Ja sit se on ehkä vähän... Tai se oli sit vähän outoo, sit kaupiksessa ja ylipäätään sit kun sä menit johonkin duunihommiin ja näin, kun yhtäkkiä se, niinku se et sä voit opetella ulkoa, ja sä voit olla varma et sä tiät, niin se ei riittänytkään yhtään mihinkään.

Nimenomaan.

Et sellanen epävarmuuden sietäminen on ollut ihan niinku uus juttu. Ja se on ehkä... Se on ehkä se juttu, mitä tässä on nyt oppinut, joka on myös johtanut siihen, et sä pystyt vähän myös sietämään sitä, et mä en tiä oonks mä täs hyvä, mut mä haluan tätä silti. (Matilda)

Vähättelijä tuntee opiskelujen jälkeen työelämään siirtymisessä vaikeaksi sopeuttaa aiemman menestyksen reseptinsä uudennlaisia toimintatapoja edellyttävään ympäristöön: yhtäkkiä ulkoa opettelu, täydellisyyteen pyrkiminen ja runsas ajankäyttö virheiden välttämisen varmistamiseksi ei tunnu hyvältä tavalta toimia, sillä vähättelijä kokee työelämässä vallitsevan eri säännöt ja odotukset kuin opiskeluvaiheessa.

Vertailu muihin

Vähättelijän ”kympin tytön” ajatusmaailma tuo mukanaan myös alituisen ulkoisen validoinnin ja kiitoksen sekä ”voittamisen” tarpeen. Vähättelijä tunnistaa itsetuntonsa ja riittävyyden tunteensa olevan jollain tavalla vahvasti liitoksissa muilta, esimerkiksi esimieheltään tai työkaveriltaan, saamaansa myönteiseen palautteeseen. Mikäli palautetta ei tule, vähättelijä uskoo tämän johtuvan hänen epäonnistumisestaan ja riittämättömyydestään, vaikka olisikin mielestään suorittanut tehtävän parhaansa mukaan. Vähättelijä saattaa nopeasti tehdä pitkänkin hyppäyksen päätellessään, mistä kiitoksen saamattomuus johtuu, päätyen esimerkiksi siihen, että on itse liian taitamaton omaan työtehtäväänsä.

En mä tiedä... Toi on myös, että töissä kun sä meet, tai en mä tiiä, mä oon varmaan ihan väärässä työpaikassa, mutta teet jotain tehtävää ja sit sä oot sillain, jos tulee jostain tehtävästä sillain et no tää meni hyvin, niin sit sä oot sillain ”huh, selvisin!” Ja sit sä oot sit taas seuraavassa tehtävässä sillain okei no mitäs tässä nyt taas tehdään. Ja sit jos se menee ihan ok, niin mä oon aina ihan varma, et ne menee päin helvettiä. Vaikka oikeesti viime yönä, mä en saanu unta, kun mä olin ihan varma et mä olin tehny yhen tehtävän tosi huonosti, koska se [kollega] ei ollut laittanut mulle viestiä että kiitos kun teit, niin se oikeesti aatteli et tää on ihan hirveetä kuraa. Mut sit aamulla se oli laittanut lapun missä oli kiitos ja hymynaama, niin mä oletan et se oli ihan ok. (nauraa)

(naurahtaa) Miks sä heti oletit et se ei olis ollut hyvä?

En mä tiedä, no musta vaan aina tuntuu, et kun mä teen yhtään mitään siellä, niin koskaan ei olla tyytyväisiä, ja mäkään en oo sillain et onpa tää nyt hyvä, ja en mä tiedä. Se on vaan tosi ”no go”. En mä tiiä, mä oon varmaan... Tai no, voi kyynel, mut välillä mä mietin et oonks mä vähän liian tyhmä tähän, mutta. Hmm. (Vilma)

Ulkoisen validoinnin tarve liittyy myös vähättelijän ainaiseen taipumukseen vertailla itseään muihin. Hän motivoituu ehkä huomaamattaankin kilpailuasetelmasta, ja vuosien aikana

tärkeäksi on muodostunut muiden ”voittaminen”, oli kyseessä sitten koemenestys koulussa tai työssä onnistuminen. Toisaalta vähättelijä kokee hankalaksi arvioida omaa suoritustasoaan ”objektiivisesti” ja hän on jatkuvasti epävarma siitä, mihin asettuu vertaisryhmänsä keskinäisessä ”paremmuusjärjestyksessä”.

Mut silti suhtautuu koko ajan tosi moniin tollasiin juttuihin et mun täytyy olla paras. Mun täytyy olla täs tiimissä paras. Sillain missä paras? Ja miten mitattuna?

Joo, toi on totta.

Hyi nyt kun rupee miettiin! (Veera)

Hmm ja muutenkin semmonen muihin vertaaminen, tai et vaikka meillä on tosi avoin työpaikka, ja semmonen et kaikki on hyviä kavereita keskenään, mut silti tulee semmosia, et no pitääks toi mua huonompana kun tätä mun työkaveria. Et sit mä vaan mietin et miten muut näkee mut, tai vaikka mun ammattitaidon. Ja heti, jos tulee jotain pieniäkin viitteitä, et joku kyseenalaistais sitä, niin mä otan sen jotenkin tosi sitten, en nyt henkilökohtaisesti, mut tosi raskaasti. Et mä oon aina sit sillain et no, hitto, oonks mä nyt jotenkin epäonnistunut tai muuta. Ja ylipäänsä epäonnistumiset on semmosia et, et... Mä pääsen niistä aina tosi nopeesti yli, et se on semmonen mun persoonallisuuspiirre, mut sit kun niissä hetken aikaa velloo, niin mä oon sit jotenkin tosi rikki asioista. (Aino)

Mä en oo ikinä halunnu ihan kauheesti kilpailla just urheilussa tai tollasessa, mut mua kyl aina ärsyttää, jos on vaikka tullut huonom... Ei se, et mun on pakko saada kymppi, vaan mun on pakko saada parempi numero kun noi kaikki muut mun luokalla! Tälläsen mä oon tässä viime aikoina tajunnut, et se on vähän sellanen, et ei mun tarvi olla näin ja näin hyvä, mun täytyy vaan olla parempi kun noi kaikki muut. (Lotta)

Joo, se on jotenkin, mä en tiä liittyys se semmoseen et sit sä kuitenkin koet tosi paljon asioita kilpailutilanteina, mitkä ei sit kuitenkaan ole kilpailutilanteita. Mikä on sit tosi pelottavaa. Koska mä en koe et mä olisin kovin kilpailullinen ihminen, mut kai mä sit oon. Koska siinä on se sisäänrakennettu menestyksen tarve, niin sit se yhtäkkiä onkin kilpailu. Ja yhtäkkiä me oltiinkin kilpailemassa siitä et kuka saa sen maininnan sieltä, ja sä hävisit sen. (Veera)

Tämän kilpailullisuuden myöntäminen voi olla vähättelijälle vaikeaa, sillä hän ei toisaalta tunne, että muiden voittamiseen pyrkiminen olisi kovin myönteinen piirre hänessä. Vähättelijä on kymppien tyttöyteen samaistuvana pitänyt tärkeänä piirteenä itsessään korkean suoritustason lisäksi muiden huomioon ottamisen taitoa ja kiltteyttä, joten liiallinen oman ylivoimaisuuden korostaminen tai muiden voittamisesta motivoituminen voi tuntua ristiriitaiselta tämän kanssa.

Niin sekin on ihan sekopäistä, et nyt [kollega] sai kiitoksen tosta. Mä en saanu. Mä en ees liity tohon asiaan! Mut se sai tosta, mä en saanut tästä, vaikka mä tein tän hyvin. Et nyt se voitti. -- Mut nyt se on hyvä kun tiedostaa sen ja sit tulee ihan hirvee morkkis, et mä oon ihan paska ihminen, et en mä sais ajatella näin kestään! Hirvee duuni siinä et sä käännät sen sillain et ”mä oon iloinen kaverin puolesta, mä oon iloinen kaverin puolesta”... (nauraa) Just sillain ”jee mä oon iloinen sun puolesta!” ja samalla oot viettänyt tänään ehkä viis tuntia siinä itsepsykoosissa, tai siinä manipulaatiossa vakuuttaakses itses siitä. (Veera)

Ristiriitaiset odotukset

Vähättelijä havaitsee ympäröivässä kulttuurissaan viitteitä siitä, mitä häneltä korkeakoulutettuna ja asiantuntijatehtävissä työskentelevänä naisena odotetaan. Yhteiskunnan lisäksi kauppatieteitä opiskellut vähättelijä tuntee tulleensa myös kauppa- ja korkeakoulun kulttuurin ja sieltä kumpuavien asenteiden vaikuttamiksi. Kovaa arvoa, kuten (taloudellista) menestystä, uralla etenemistä ja tehokkuutta korostavassa ympäristössä vähättelijä on verrannut itseään tähän viiteryhmään ja todennut itsensä ja näistä arvoista välittyvän ihanteen välillä ristiriidan. Pehmeämmät arvot, kuten vastuullisuus, empaattisuus ja inhimillisyys tuntuivat varsinkin opintojen ensimmäisten vuosien aikana jääneen kovien jalkoihin, minkä vuoksi vähättelijä on saattanut jopa epäillä tehneensä virheen valitessaan kauppatieteellisen polun. Vähättelijä muistaa yliopistoajan lisänneen itsensä vähättelyä, kun hän on kokenut olevansa jollain tavalla vääränlainen ympäristönsä asettamaan ideaaliin nähden.

Ja sit itse asiassa tohon sun aiheeseen, tohon väheksymiseen liittyvä, niin et, et toi kauppias on tosi otollinen paikka sille, et sitä esiintyy.

Okei?

Et tota... Varsinkin silloin kun on tosi nuori, ja kun... Et arvot on tosi kovia, totta kai se liittyy siihen mitä sä itse arvostat ja mitä sä pidät tärkeänä, mut

kun yleisesti bisnesmaailma on tosi kova, et kovia arvoja ja on tosi tulos-tai-ulos-mentaliteetti, niin se on tosi hämmäntävää, jos siihen ei oo asennoitunut heti alusta asti et tää on tätä. Ja sit helposti itsekin vertasin itseäni tosi paljon muihin, sitä tapahtuu edelleen, varsinkin just niinku kouluun liittyen. Niin tota, siinä se et kun mieltii et nää muut ihmiset on tämmösiä, ja musta tuntuu epämukavalta täällä, niin mä oon jotenkin vääränlainen tai...

Jep (naurahtaa), tiedän!

(naurahtaa) Ja tota, se on hassua, kun tuntuu nimenomaan et on jotenkin vääränlainen, ei sillain et mä oon erilainen vaan se nähään heti jotenkin huonompana. Ja se on semmonen asia, et mä oon päässy siitä enemmän yli vasta niinku viimesen... No maisteriopintojen aikana, joo, mut siis viimesen vuoden aikana et on oppinu vähän eri tavalla arvostaan sitä, sitä niinku omaa lähtökohtaa ja kaikkia omia näkemyksiä. Mut se on, se on niinku, et kyl musta tuntuu et osittain toi koulu ja varsinkin kun se on tosi kilpailullista, niin et se on vaikuttanut siihen, et helposti asettaa ittensä sellaseen et no enhän mä nyt oo tässä yhtä hyvä kuin muut, tai, tai... Ihan yks semmonen joku arvosanojen vertailu ja muuta, et ei oo koskaan ollu siinä semmosessa porukassa, joka on vaan niinku.... Aina halunnu ne parhaat arvosanat ja joka halua sinne Dean's listille ja muuta, niin niin, siitä on tullu semmonen et... Kun on jotenkin sellanen tunnollinen tyttö, niin mä luulen et se liittyy myös siihen. Et tota se on ollu tosi kova paikka alkuun myöntää, et ei oo koulussa välttämättä niin hyvä kun muut. Tai ei oo sitä semmosta perusmuot... Tää kuulostaa vähän oudolta, mut et ei oo sitä samaa muottia, sitä perinteistä kauppismuottia. (Aino)

Mulla oli tosi paljon semmosia motivaatio-ongelmia koulun kanssa sillon [ensimmäisinä vuosina] kun mä luulin et tää on nyt tätä, et tää ei tunnu hyvältä. Ja et se on jotenkin tän koulun vika, et mä oon tehny väärän valinnan sen kanssa. Mut sit just, ihan samalla tavalla tollanen arvo-ahaa-elämys, että mitä mä itse haluan tuottaa muille ja maailmalle, niin tää... Mä nään et HR on yks kanava tehdä sitä. (Aino)

Muun muassa koulumaailmassa näyttäytyvä yhteiskuntamme kulttuuri on ohjannut vähättelijää varomaan kaikin keinoin leuhkan tai ylimielisen (tytön) leimaa, jonka muistaa uhanneen liian itsevarmoilta vaikuttavia lapsia, erityisesti tyttöjä, jo ensimmäisiltä koululuokilta lähtien.

Mun mielestä se [vähättely] liittyy myös paljon siihen oikeesti et naisille, kun niille sanotaan, että ei saa olla ylimielinen, niin ehkä se sit on vaan sellanen yleismoodi, mikä kytketään siihen, että... Tai en mä tiiä, ehkä sä sit sisäistät sen et ei saa olla ylimielinen ja sit sä käännät sen niin että, no että en mä sit tiiä... Tai et sä ehkä uskot sen liikaa, että en mä sit ehkä oo tarpeeks hyvä siinä. En tiedä. -- Ehkä naiset on alttiimpia sille kuin miehet, niinku vähättelemään

itseään, koska ne pelkää sellasta leimaa ja ne on aina joutunut miettimään sitä että pitää olla joku tietynlainen, niin sit ne on niinku kääntäny sen noin päin. En mä tiedä. Mut kyllä se, niinku... Tai tuleekohan mieleen, oikeesti mä mietin et jotain semmosta [naista], joka olis tosi itsevarma siitä et joo joo kyllä mä osaan, ja olis tosi itsevarma siinä, niin... Tai suostuu edes sanomaan et mä tein jotain ja tää on kyl tosi hyvä! Tänään muuten töissä kuulin yhden naisen, joka sanoi niin, ja olin ihan että kylläpä se kehuu itseään. (Vilma)

Vähättelijä on tulkinut ympäröivässä kulttuurissa erilaisia odotuksia miesten ja naisten käytökseen liittyen. Hän uskoo, että miehiltä odotetaan suurempaa itsevarmuuden esittämistä työelämässä, ja tämän vuoksi miehinen uradiskurssi on myös käytännössä erilaista kuin naisten. Vähättelijä on huomannut naisten tuovan miehiä herkemmin kaikki epävarmuutensa tiettäväksi, ikään kuin varmuuden vuoksi.

Ja mä nään sen toisaalta niin et miesten jopa odotetaan uhoavan vaikei... Et parempi olis liioitella ylöspäin, jos sä oot mies. Että jotenkin sitä odotetaan, et kuuluis sanoa jotain tollaista. Et ”mitä sä aiot tehdä kymmenen vuoden päästä?”, niin ehkä siihen jonkun miehen kuuluu vastata jotain että no haluan olla joku johtaja tai tämmönen versus sit et mitä ehkä, en tiää... Vaikee joo kuvitella et joku olis niin epävarmana siitä. -- Ehkä se ei kuulu sellaseen miehiseen uradiskurssiin et miten ne puhuu itsestään ja omasta urastaan. Et siihen ei kuulu sellanen epävarmuuksien avoin näyttäminen. Just et enemmän ehkä siihen kuulu se että esitetään varmempia kuin mitä ehkä ollaankaan. Ja ehkä naisilla tuntuu et se on toisin päin, et jos on mitään epävarmuuksia, niin ne täytyy kaikki tuoda heti esille, pöytään, koska muuten sä oot jotenkin epärehellinen. (Mari)

4.2. Miten vähätellään?

Itsensä vähättelijä painiskelee taipumuksensa kanssa monenlaisissa tilanteissa niin töissä, opintojen parissa kuin henkilökohtaisessa elämässäänkin. Toisinaan vähättely on jatkuvaa ja arkista, toisinaan taas se saattaa tuntua jopa jonkinlaiselta uinuvalla piirteeltä, joka pysyy jo melko hyvin taka-alalla, mutta nostaa päätään herkästi esimerkiksi uusissa ja haastavissa tilanteissa. Vähättelyn eri tavat juontavat kiemuraiset juurensa niistä syistä, jotka vähättelijä itse kokee ilmiöllä olevan.

Varovaisuus

Vähättelyn ilmentyminen tuntuu kietoutuneen tiiviisti vähättelijän kokeman epäonnistumisen pelon, ”kympin tyttöyden” ja muihin vertailun ympärille. Yksi tapa, jolla

nämä manifestoituvat vähättelyn tapana on vähättelijän korostunut varovaisuus ja harkitsevaisuus. Esimerkiksi töitä hakiessaan vähättelijä tutkii tarkasti ilmoituksessa kuvattua haettavan työntekijän profiilia ja vertaa itseään siihen armotta: kynnys hakea tehtävää kasvaa merkittävästi, jos hän kokee, ettei täytä kaikkia esitettyjä kriteereitä. Koska vähättelijä pitää myös hankalana oman tasonsa arvioimista vertaisryhmäänsä nähden, hän kokee turvallisemmaksi tehdä arvionsa vaikka reilusti alakanttiin, jotta ei tule luvanneeksi potentiaaliselle työnantajalle liikaa.

Tai se on se sanonta, et jos nainen löytää yhden kohdan niistä qualificationeista mikä ei sovi niin ne ei hae ollenkaan, jos mies löytää yhden kohdan joka sopii niin sit ne hakee. Ja se saattaa jossain määrin pitää paikkansa. Tai just se et tähän nyt tarvitaan 3–5 vuotta kokemusta, ja mulla on vaan 2,5 niin en mä nyt voi hakee tätä. Et sen huomaa kyl vähän myös, tai mäkin pidän tosi pyhinä noita qualificationeita, et jos siinä lukee niin en mä sit kyl hakis. (Oona)

Kyl se itsensä väheksyminen ja se... Tai mä oon ite tällä hetkellä töissä, ja kun valmistuminen lähenee ja muuta, niin oon ruvennut miettiin, et mihin suuntaan mä haluisin mun uraa viedä ja muuta, niin tota... Siinä se väheksyminen... Et jos näkee vaikka et onpa mielenkiintoinen paikka, joku työpaikkailmoitus tai muuta, ja sit sä luet niitä vaatimuksia. Niin vaikka mä ite oon tän [HR]-jalan ammattilainen ja mä tiän miten tää homma toimii, niin silti mä oon sillain aah, no mulla ei oo vielä neljää vuotta kokemusta, et en mä jotenkin voi hakea. Tai et uskallanks mä hakea, jos mä tuun hylätyks? Totta kai sitä hakee työpaikkoja siks, että oletat ja haluat että sä tuut valituks. Mut sit se ennakoasetelmakin on et on niin paljon muitakin hyviä hakijoita, tai et on niin paljon parempia hakijoita... -- Et ei jotenkin pidä arvossa niitä semmosia faktoja, mitä on vaikka omassa CV:ssä. Et on vaikka tosi hyvästä koulusta, ja pian valmistuu. Ja et on oikeesti alan kokemusta ja muuta, ja et on kaikin puolin skarppi ja terävä ihminen. Mut silti jotenkin tulee semmonen, et ei luota siihen, et mä voisin olla kaikista paras... sopivin, joka valittais johonkin tehtävään. (Aino)

Vähättelijä keskittyy hakemaan vain niitä paikkoja, joissa uskoo voivansa päihittää muut hakijat, onhan hän tottunut kilpailemaan vertaisiaan vastaan menestyksekkäästi läpi koulu- ja opiskeluaikansa. Varovaisuus on linkissä myös vähättelijän suorituksista riippuvaiseen itsetuntoon. Pärjääminen esimerkiksi koulussa tai harrastuksissa ja myöhemmin töissä on noussut tärkeäksi osaksi vähättelijän persoonaa, ja siihen on myös ohjattu perheen parissa. Pysyttelevä sellaisissa tehtävissä, jotka vähättelijä jo varmasti osaa takaa hänen näkemyksensä mukaan lopputuloksen korkean laadun, jonka turvin kilpailla muita vastaan.

Usein tämä tarkoittaa käytännössä sellaisten paikkojen tavoittelua, joihin vähättelijä on jopa hieman ylipätevä. Koska vähättelijä tuntee pelkoa ja inhoa epäonnistumista kohtaan, hän pyrkii huomaamattaankin petaamaan itselleen vain onnistumisen ja näyttämisen paikkoja. Tarttumalla tehtäviin, jotka eivät aseta suurta haastetta, mutta tarjoavat mahdollisuuden kerätä ”irtopisteitä” eli kiitosta ja kehuja, vähättelijä varmistaa, ettei epäonnistumisia pääse sattumaan. Tämän myöntäminen tuntuu ristiriitaiselta ja aiheuttaa vähättelijässä jopa häpeää, sillä varovaisuus ja haasteiden välttely eivät istu siihen tapaan ajatella pätevyyttä, jonka vähättelijä kokee vallitsevan suomalaisessa kulttuurissa ja korostuneen erityisesti Kauppakorkeakoulussa.

Mä koen et ehkä mä nyt oon päässyt sellaseen tilanteeseen et mä tiedostan noita ja ehkä mä pystyn tekemään... Mut enhän mä muuten, tosi harvoin oon tehnyt mitään missä mä en tietäis et mä voittaisin. Et miks lähtee kisaamaan, jos sä et tarpeeks luota ittees. -- Ja ehkä sitä kautta se kasvojen menetys [jos ei tulekaan tehtävään valituksi], et sitten se tietää, et mä oon hakenu tota ja se tietää, et mä en ollutkaan niin hyvä. (Veera)

Niinpä, niinpä. Onks sun mielestä siis, koetsä et toi on sun tapa ajatella, semmonen mokaamisen pelkääminen? Vai nääks sä sitä enemmän ulkopuolella?

No kyl mä huomaan sen itekin, joo joo. Tai et vaikka tietoisesti ottaa semmosia hommia, et joista tietää et näitä mä en voi kovin pahasti mokata. Et se on vähän sillain, et no meillä on nyt tää projektin seuraava vaihe, et mites me jaettais nää työt, no hei mä voisin ottaa vaikka tän, ja sit mä otan sen minkä mä tiedän et mä varmasti osaan.

Jep, joo, mä teen tota ihan samaa. Se on hauska et sen tajuaa, et nyt mä teen näin. Mut sitä on silti sillain, et no mut mä en ainakaan voi mokata tätä.

Niin ja siitä saa myös helposti kivat pisteet, et sen mä nyt varmasti ainakin osaan. Et se on totta, et siinä ei ehkä sit, menee ehkä vähän siitä missä aita on matalin, jotta ei mokais. (Oona)

Yksi tapa vähättelijälle hallita epäonnistumisen pelkoa on pyrkiä ohjaamaan muiden odotustasoa esimerkiksi korostamalla, miten osaamaton on kyseisessä tehtävässä tai kuinka vähän on siihen valmistautunut. Koulumaailmassa tässä keinona on saattanut olla

esimerkiksi kokeeseen valmistautumiseen kuluneen ajan vähättely kavereille, jotta ei ”jää kiinni” siitä, että on yrittänyt tosissaan jotain, mutta kuitenkin epäonnistunut.

Kyllähän se, kun vaikka just se rahoituksen kurssi, niin mä kaikille hirveen avoimesti olin siellä et ”mä en kyl osaa yhtään, en yhtään, en yhtään osaa, rahoituksen perusteet oon lukenut viis vuotta sitten ja mitään en osaa!” Ja sit kävi ilmi, et kyl siellä oli muitakin miehiä ja naisia, jotka oli lukenut yhtä vähän kuin mä, mut ne ei alleviivannut sitä niin paljon. Et mä en tiä mistä mulle tuli se tarve. Ehkä mun piti toivottaa kaikille, et tää ei oo se mitä mä osaan hyvin! Ja loppujen lopuks se meni ihan hyvin, ei se ollut mitään avaruusfysiikkaa, et kyl kaikki onnistuu, kun vaan tekee. Mut siinä tuli jotenkin tosi selvästi, koska se oli niin ulos siitä omalta mukavuusalueelta, niin se miten mä käsittelin sen, oli se et mä toivotin vaan et mä en osaa yhtään. Mikä oli tosi hassua, koska kuten sanottu, oli siellä moni muukin, joka oli lukenut vaan perusteet, eikä ne ollut yhtään sillain niin... (Oona)

Epäonnistumisen pelko ja muihin vertailu näkyy myös siinä, että vähättelijä suhtautuu oppimiseen ristiriitaisesti. Toisaalta hän tuntee velvollisuudekseen ja sisäiseksi toiveekseen kehittyä koko ajan, ehkä pärjätäkseen jatkossakin vertaisryhmäänsä verrattuna. Kuitenkin hän kokee pelkoa heittäytyä sellaisten asioiden äärelle, joita hän ei jo valmiiksi osaa, sillä niissä piilee riski epäonnistua ja paljastua muiden silmissä jollain tavalla kykenemättömäksi. Vähättelijän itsetunto tuntuu olevan sidoksissa suoritusten erinomaisuuteen, jolloin hän ei koe luonnolliseksi tai turvalliseksi ryhtyä itselleen vieraisiin tehtäviin. Näin siitäkin huolimatta, että kyseessä olisi nimenomaan oppimiseen tarkoitettu tilanne, kuten kurssi tai työharjoittelu. Vähättelijä kokee, että hänen mahdollisuutensa kehittyä ovat kyllä olemassa olevat, mutta rajalliset. Älykkyys ja taidot ovat ikään kuin syntymässä annettuja, ja toisenlaisen ajattelun kehittäminen vaatii tietoisuutta ja jatkuvaa epämukavuusalueella olemista, minkä vähättelijä kokee riskikkääksi epäonnistumisen mahdollisuuden vuoksi. Näin ollen epäonnistuminen saattaa tuntua riskiltä erityisesti siitä syystä, että se paljastaisi vähättelijän ”todellisen” älykkyyden tason, jonka hän kokee olevan muiden odotuksia alempi. Näin vähättelyn taustalla olevat syyt muuntuvat käytännön tasolla tapahtuvaksi käytökseksi.

Aiemmin puhuttiin et miks sanotaan, et en mä luku siihen ja se meni varmaan ihan huonosti tai näin. Alimyy sen oman suorituksensa.

Niin, ja kuin noloo jos sanoo et sä luit ihan hirveesti ja sä saat tosi huonon, sehän ois ihan hirveen noloo. Sä oot tyhmä!

Niin et.. Ehkä alimyy itseään itselleen. Ehkä se on semmonen ajattelutapa, että jos mä vähättelen itseäni jo valmiiks niin mä en ainakaan pety.

Niin, niin. Tai sama, et menee sillain, et ei sit yritä ollenkaan. Sit ei voi tietää miten olis menestynyt, jos ois oikeesti yrittäny. Sit on vaan sillain, et no se nyt oli sellanen, ei mua kiinnostanut, en mä ees lukuun siihen paljoo. -- Niin, sehän on oikeesti aika pelottavaakin! Tai ajatus siitä, et sit jos oikeesti yrittää jotain 110 %, ja sit ei ookaan siinä kauheen hyvä, niin sit se on "all you got". Sit sä tajuut, et okei, täs tuli nyt mun raja vastaan. Et näin tasan tyhmä, tai fiksu, mielummin tyhmä, mä oon. Et se oli siinä. (Vilma)

Toisaalta vähättelijä on voinut saada myös kannustavia kokemuksia tilanteista, joissa hän on heittäytynyt epämurkavuusalueelle ja pärjännyt oppien samalla jotain sellaista, jota ei olisi muuten oppinut. Tämänkaltaiset kokemukset kannustavat vähättelijää uhmaamaan pelkojaan.

Se [kurssin opetusmetodi] oli jotenkin ihan hullun kuumottavaa. Ja mä tiesin tän etukäteen. Niin kahella ekalla luennolla, mä en vaan uskaltanut mennä sinne. Mä olin vaan sillain et mä en... Mä vaan istuin jossain puiston rannassa, mä olin sillain aargh, mua ärsytti itteni niin paljon. Ja mä olin sillain, et miks mä en mee, et ihan sama, tää on koulu, et mä voin oppia täällä. Mut jos mä en osaa, niin en mä kehtaa mennä sinne. Ja mä muistan sen filiksen kun mä oon kirjottanut kännykkään semmosia päiväkirjamuistiinpanoja, et mua hävettää et mä en mee, mut mä en vaan uskalla mennä.

Mmm.

Mut onneks siellä oli yks semmonen mun kaveri, ja se oli sillain et tuut sinne, et tehään yhdessä, en mäkää osaa. Sit mä menin, mä sanoin, mä menin sille, semmonen vähän kuumottava jenkiproffa, niin mä menin sille et moi, et mä en oo ollut täällä ennen, mut et voinks mä vielä tulla. Ja se oli sillain, et jos seuraavalle luennolle tuut, niin sit ehit vielä mukaan. Ja aika sillain tiukasti, mut et tuu vaan. Ja varmaan se vähän näki, et mikä tilanne on. Sitten me koko syksy tehtiin sen kaverin kaa aina tyliin kaks päivää viikossa niitä laskuja, et voitiin istuu se yks neljän tunnin luento. Ja ne oli ihan sairaan hyviä ne luennot. Ja se oli myöskin semmonen kokemus, et okei, mä voin myös oppia näitä juttuja. (Matilda)

Vaativuus

Korostunut vaativuus on yksi selkeästi havaittavista vähättelyn muodoista. Vaativuus näyttäytyykin usein puheen kautta, esimerkiksi kun vähättelijä kertoo työstään tai onnistumisistaan. Tällöin vähättelijä voi ohittaa työhönsä liittyvät kyselyt

nopeasti ja viitata tekemäänsä työhön tai työpaikkaansa ”vain” jonakin. Näin vähättelyä tehdään jopa yksittäisillä sanavalinnoilla tai äänensävyillä, mutta ne eivät todennäköisesti jää kuulijalta tunnistamatta. Vähättelijä ymmärtää sanavalinnoissaan piilevän itsensä vähättelyn, mutta muiden huonojen tapojen tapaan kokee vaikeaksi muuttaa käyttämäänsä diskurssia.

Mikä sä oot, koordinaattori vai...?

Mä oon HR-spesialisti, koska sehän on tärkeä (nauraa). Ei se varsinaisesti tarkoita tällä hetkellä hirveesti mitään, koska... Tai se on vaan mun nimike. (Veera)

Tosi usein sillain, et mulla on tosi huono tapa et aina jos mä kerron uusille ihmisille, et missä mä oon töissä niin mä suhtaudun siihen tosi vähättelevästi, et mä oon aina sillain et “noo, se on sellainen tylsä pikkufirma, et mä nyt teen siellä jotain”, vaikka se on ihan kiva työ ja mä voisin tavallaan puhua sen ihan eri tavalla, et “joojoo mä oon vastuussa siellä koko siitä markkinoinnista ja nyt me kehitetään siellä tällstä uutta...”. Et mähän voisin puhua sen miten vaan, mut sit mä aina sillain syyllistyn siihen, et mä en jotenkin ehkä halua puhua siitä ja sit mä suhtaudun siihen jotenkin sillain vähättelevästi ja sit mä saatan välillä vähätellä tota markkinointia koko alana sen takia kun mä ite oon siinä mukana ja se joskus tuntuu sillain vähän hömpältä koko homma. Et yhtä hyvin sitäkin vois kattoo sillain, et sen sijaan et sanois et noita hommia vois tehdä kuka vaan niin olis sillain et vähänpö siistiä et mä teen tällsiä hommia, et tälle alalle on kauhee hankala päästä sisään kun tässä on niin kauhee kilpailu kaikista hommista, koska näitä voi tehdä kuka vaan. (Mari)

Vähättelijä on oppinut jo lapsena itseään vähättelevän puhetavan kuuluvan jollain tavalla tyttöjen keskinäiseen vuorovaikutukseen. Omaan osaamiseensa, suorituksiinsa tai vaikkapa vaatteisiinsa kohdistuva kehu tulee tämän hiljaisen säännön mukaan nollata vähättelyllä mahdollisimman nopeasti. Vaikka vähättelijä kasvaa aikuiseksi ja oppii ehkä myös havaitsemaan lapsuudessa oppimansa vähättelevän puhetyylin haitallisen kierteen itsetuntoaan heikentävänä diskurssina, tämä puhetyyli säilyy – se tuntuu kuuluvan jo erottamattomana osana naiseuteen. Jälleen kerran vähättely linkittyy vähättelijän mielestä jollain tavalla hänen sukupuoleensa, ikään kuin ulkoapäin tulevana odotuksena.

Se on kyl outo [miksi puhuu itsestään vähätellen]. Mut se on kyl kans sellanen juttu mitä tytöt tekee jo tosi aikasin, mut eri asioista. Et sehän on se tyypillisin, et vaikka joku ulkonäköasia jo jossain yläasteella, et vitsi sulla on ihana paita, niin ”no eeei tää on vaan tällänen ruma, mut sulla on tosi kiva toi”, ”eeei

kun sulla on tosi kiva toi”. Mä en tiiä et mikä juttu se on, tai se on musta aina tosi rasittavaa, mut sitä täytyy vaan jotenkin toteuttaa tai sillain. (Mari)

Varmasti mä myös ajattelen sitä niinku sisäisesti [itseäni vähätellen] mut sillain se ehkä eniten näkyy just et miten niin tosi monia asioita vois sanoo niin monelta kantilta ja sit kun niitä miettii tarkemmin niin ei sitä olis pakko puhua sillain, mut se on vaan ekana mieleen tuleva tapa puhua. Et mä oon aina enemmän sellanen vähättelevä kuin sellanen että olis sillain tosi niinku, et fiilistelisin sitä miten hyvä onkaan kaikessa.

Mistähän se johtuu?

No niinpä! En mä tiiä onks se et naisilta odotetaan enemmän sellasta vai onks se joku, en mä tiiä mihin sitä... Tai outoo. (Mari)

Koska vähättelijä ei luota oman osaamisensa riittävyyteen ja saattaa jopa tuntea olevansa huijari, joka on vain onnistunut antamaan pätevän kuvan itsestään, on myös kehujen vastaanottaminen vähättelijästä vaikeaa. Palaute tuntuu helpommalta ohittaa omaa osallisuutta tai lopputuloksen laatua vähättelevällä diskurssilla. Toisaalta vähättelijä kokee vaatimattomuuden ja oman roolinsa vähättelyn onnistumisten hetkellä kytkevän hänet myös osaksi suomalaista kulttuuria, jossa erityisesti naisia vaatimattomuuden on tunnetusti ajateltu kaunistavan.

Joo ja toisaalta myös vähän se, et vaikka tänään tästä yhdestä projektista piti kirjoittaa semmonen et ensin mä kirjoitin oman palautteen ja sit esimies reflektoi sitä. Niin siinä oli et mistä olet ylpein kussakin osa-alueessa, ja mä aattelin jotenkin et nyt mun täytyy kyl kertoo et meidän tiimi yhdessä teki töitä tämän eteen, et tuntu tosi vaikeelta nostaa jotain omia juttuja, et ”minä olen ylpeä kun minä niin hyvän raportin kirjoitin”. Et ei jotenkin myöskään arvosta, jos joku tulee nostaan omaa häntään, et vähän sellanen kulttuurin vaatimattomuus että tiiminä voitetaan ja yksilöinä hävitään! Tuntuu vaikeelta kirjoittaa itsestä että minä tein tämän erityisen hyvin.

Niinpä! Nääks sä ton muissa elämäs tilanteissa, tollasen vaikeuden nostaa ittees tiimin edelle?

No ehkä... Mut mä en tiiä johtuaks se siitä et musta tuntuu jotenkin tosi epäurheilijamaiselta, et enhän mä voi tälläisessä työssä alkaa itseäni nostamaan, kun tiimihän sen tekee. Et joo, on se tavallaan totta kai, koska jos kysyy vaikka miten teidän projekti lähti käyntiin, niin tulee sit heti et no on kyl tosi kiva tehdä töitä näiden ihmisten kanssa ja mielenkiintoinen aihe, eikä sellanen et joo, tää on kyl semmonen aihe et mä pääsen kyl käyttään mun

vahvuuksia. Toi tuntuis tosi vaikeelta sanoa. En mä ikinä sanois noin. (Oona)

Vaativuutta nousee kriittiseen rooliin erityisesti palkkaan liittyvissä työelämän tilanteissa ja tavoitteissa. Vähättelijä kokee esimerkiksi palkkakeskustelut vaikeiksi, sillä hän on epävarma omasta arvostaan, vaikka faktatietoa saman kokemuksen ja koulutuksen arvosta olisikin tarjolla. Lisäksi vähättelijä vertaa itseään jatkuvasti muihin ja on epävarma siitä, miten suhteutuu vertaisryhmänsä yleiseen tasoon. Ratkaistaakseen tämän vaikeana pitämänsä tilanteen hän saattaa arvioida ansaitsemansa palkan varmuuden vuoksi hieman alakanttiin. Jos vähättelijä rohkaistuu neuvottelemaan palkastaan, hän valmistautuu tulevaan keskusteluun erittäin huolellisesti ja hyvissä ajoin ja jännittää tulevaa keskustelua jo reilusti etukäteen.

Mm, mut se on nyt edessä, nyt on seuraavaks loppuvuodesta sit palkkakeskustelu, et siihen täytyy nyt ruveta henkisesti valmistautumaan, et miten sit oikeesti pystyy pyytään. Koittaa arvioida itteään just paperilla, et mitä tää nyt tarkoittaa ja mitä mä muka osaan ja mitä mä en osaa.

(naurahtaa) ”Muka” osaat!

Nii-in! (nauraa)

Okei no joo, -- millasia juttuja oot tohon liittyen sit miettinyt?

En mä oikein tiiä ees. Mä koitan miettiä ja perustella et mimmosia tehtäviä mä oon tehnyt ja miten niistä on suoriutunut mut sitäköön ei tiedä jos niistä ei saa palautetta. Mut että. Tuli mieleen et pitäis varmaan alkaa kirjottaa näitä juttuja ylös, et muistaa sit loppuvuonna... -- Miten mä oon suoriutunut tavallaan tavoitteisiini nähden. --- Mut se myös pelottaa, koska mun pomo on tosi ärsyttävä. Okei se on mukava tyyppi, semmonen myyntityyppi, mut siltä ei ikinä tuu positiivista palautetta, se aina valittaa ja negistelee. Mä en oo ite kokenut sitä, mut työkaverit on sillain et ei tästä tuu mitään, toi on ihan kauhee kundi. Mutta se jo nyt jännittää, et pitää perustella itsensä sille ihmiselle. Mutta... En tiiä. (Lotta)

Mä koen et se [naiseus] on vaikuttanut mun palkkaukseen, kyllä, vaikka mä oon HR-alalla ja vaikka periaatteessa pitäis tietää paremmin, ja vaikka mul on tosi hyvä esimies. Mutta mä tiedän esimerkiks, että mitä mun edeltäjä on saanut, kun se on tehnyt ihan samaa hommaa kuin minä ihan samalla taustalla kauppiksesta ja opinnot edennyt näin, ja about saman verran kokemusta. Niin se on saanut mua 300-400 euroa enemmän kuussa, mikä on mielestä jännittävää kyllä (naurahtaa). -- Mähän en ole ikinä saanut mitään palkankorotusta annettuna, vaan mä oon aina pyytänyt. Ja kyl mä tasasin

väliajoin edelleenkin nyt uran alkuvaiheessa oon pyytänyt. -- Niin ehkä, tai mä pystyn rationaalisesti ymmärtämään, että se ei välttämättä johdu vaan siitä että mä oon nainen. -- Vaikka mä vähättelenkin itseäni, niin mul on kyl aika hyvä itseluottamus kuitenkin, tai tavallaan mä pidän itseäni myös arvossa. Tai se on aika tilannesidonnaista. Mut mun mielestä mä oon aika hyvä mun duunissa kuitenkin, loppujen lopuks. -- Mä oon koko ajan jäljessä siitä mitä se [kollega] on saanut periaatteessa samoissa tehtävissä ja samoilla taustoilla. Mut mä oon myös jutellut sen kanssa, et se on kans taktiikkakysymys siinä mielessä, et se on aina kysynyt tosi paljon enemmän kuin mitä se sit on saanut. Kun taas mulla on sellanen naistaktikka, varmaan, mikä on pyytää sen mitä mä mun mielestä ansaitsisin. (Veera)

Vähättelijä on oppinut, että esimerkiksi työnhaussa haittaavan vaatimattomuuden voi yrittää kiertää puhumalla mitattavissa olevista saavutuksistaan omien ominaisuuksiensa sijaan. Hän kokee helpommaksi puhua itsestään, mikäli voi vedota faktoihin.

Työnhaku on tosi hyvä esimerkki. Se tuntuu jotenkin tosi feikiltä hehkuttaa itseäs, tuntuu jotenkin aika vaikeelta. Mut mä ehkä oon yrittänyt lähestyä sitä sillain, tää [neuvo] on ihan suoraan jostain, tai joku joskus sano tän mulle, et kiva CV, mut avaa kaikki noi sun työtehtävät niin, et yritä mahdollisimman numeraalisesti kertoa, et mitä sä oot tehnyt. Että olen vastannut tällä ja tällä budjetilla markkinointikampanjasta, jolla on tavoitettu näin ja näin paljon tyyppejä. Niin sit kun mä jotenkin avasin ne täysin objektiivisesti, niin ne kuulostaa paljon, tai et wow, onhan tässä tullut aika paljon tehtyä, tai et kuulostaa ihan hienolta, et on saanut jotain tuloksia aikaan. Niin sit musta tuntuu helpommalta puhua niistä. Kun ei tarvinnut sanoa et oon tosi tehokas vaan voi sanoa et mä oon saanu tälläisiä asioita aikaseks. Ja niistä on helpompi puhua, kun ne on vaan niinku totta. Et siinä ei tarvi hehkuttaa, vaan voi tollain faktojen kautta tuoda esiin sitä mitä on tehnyt. (Oona)

Ja se oli jotenkin, se oli tosi tosi opettavaista, kun piti kirjoittaa niitä hakemuksia, et miks just sä oot hyvä. Ja sit me kirjoitettiin [kaverin kanssa] niitä ristiin, niin et molemmat kirjoitti omansa, ja sit toinen kirjoitti... tai oli sillain et no, lisää tänne tää ja tää ja tää. -- Ja sit kun sä luet sitä, niin sä oot sillain et aa, mut en mä voi näin sanoa ittestäni. Ja sit toinen on sillain no totta kai sä oot tommonen. Ja sit... se kehitti niinku ihan sikana sitä omaa itsetuntoa. Ja sit kun vielä huomas, et sillä pääs niihin paikkoihin mihin haki ja ne tyypit vaan usko sen mitä sä väität siinä lapussa, niin sit oli sillain et okei, et ehkä tää on jopa totta. (Matilda)

Vähättelijä tunnistaa muutoksen siemenen oman puhetapansa kehittämisessä. Hän ymmärtää, että vähättelevä puhetapa vain ylläpitää vähättelyn kierrettä, mutta ei toisaalta ole

onnistunut kitkemään tätä taipumusta. Vähättelevä ja vaatimaton puhe on niin syvälle juurtunutta, että vähättelijä kokee yhtäkkisen muutoksen haastavana.

Kyl mä oon ihan varma, tai eiks se oo ihan sellanen perus, että jos haluaa vaikka paremman itsetunnon niin pitäis vaan alkaa sanoon tiettyjä asioita itelleen ääneen vaikka peilin edessä. Et ihan varmasti jos vaan alkais puhuun niistä asioista eri tavalla niin varmasti se myös osittain tuntuis erilaiselta. -- Pitäishän sen olla niin päin, et jos mä oon nyt kuitenkin valinnut tän markkinoinnin ja mä oon ihan tarkoituksella tätä lukuun niin miks mun pitää sit aina vähätellä sitä, et "kaikki sitä tekee jo". (Mari)

Vahinko ja sattuma

Kuten esimerkiksi edellä kuvatuissa palkkaneuvotteluihin liittyvissä valmisteluissa korostuu, on vähättelijän rationaalisen itsensä arvioimisen ja emotionaalisen itsensä vähättelyn välinen tasapaino jatkuvassa liikkeessä. Välillä on hankala edes sanoa, kummasta on kulloisessakin ajatuksessa kyse. Vaikka vähättelijä kokee arvioivansa omien saavutustensa, kuten uuden työpaikan, syitä rationaalisesti ja objektiivisesti, ohjautuu hän helposti näkemään syyn joko itsensä ulkopuolisissa tekijöissä, kuten muiden hakijoiden heikossa tasossa, tehtävän vaatimattomuudessa tai rekrytoijan kyvyttömyydessä arvioida vähättelijää hakijana tarpeeksi objektiivisesti. Yksi tapa tehdä vähättelyä on siis ajatella ja kertoa onnistumisten tai saavutusten johtuvan oman ansion sijaan esimerkiksi vahingosta, sattumasta tai muiden mukana olijoiden roolista.

Mä just tänä aamuna selitin, et mä käytännössä päädyin siihen [ison organisaation vastuulliseen tehtävään], no oikeestaan vähän vahingossa. Mut mä jäin miettiin sua [sovittua haastattelua], kun mä sanoin et mä päädyin siihen vahingossa, koska eihän se tietenkään oikeesti mikään vahinko ollut. Mut niin mä oon ite sen aina mieltänyt, että vähän vahingossa siihen on päätynyt. (Matilda)

Sullahan on sit jo aika paljon tullut oman alan kokemusta opiskeluaikoina. Jos sä sanoit et jo tokana vuonna pääsät [oman alan töihin]?

Joo, kyllä on, joo. Ja sit siinä on... Se ei välttämättä oo ollut omaa ansioo. -- Musta tuntuu et mä oon päässyt jo nuoresta asti tekemään ja tosi vaativia juttuja. Ja sitä mitä mä tarkoitan sillä omalla ansiolla niin on käynyt yllättäen sillain, et esimerkiks jossain vaiheessa vaan meidän markkinointitiimistä lähti pois sellasia jotka osas, ja sit ei ollut ketään jäljellä. Joten mä sain tehdä. Ja yhtäkkiä mä teinkin aika vaativia asioita aika nuorena. (Oona)

No se vaihtelee sellasesta nopeasta paniikista, joka on periaatteessa aina tosi nopeesti ohimenevää, kun pääsee siitä tilanteesta ja on sillain et nyt tää pitää vaan tehdä. Mut en mä muuten miellä sitä minään tunteena, kun se on, niinkun mä sanoin, niin se on enemmänkin sellanen, et faktat pöytään. Ei siinä oo mitään tunnetta sillon. Tai niin mä sen miellän, et mä oon vaan rationaalinen.

Eli sä oot rationaalinen kun sä tiedostat että sun vaikka taidot on rajalliset. Sitäkö sä tarkotat?

Niin, tai jos mietitään vaikka tollasta juttua, mä mietin vaikka sitä että miks mä oon päässyt johonkin ja mä mietin, ja mä keksin sen syyn siihen ja sit kun mä tiedän et niin se on... Okei sit tulee vähän semmosta syyllisyyttä koska mä mietin vaikka jotain et no mä oon päässyt tänne sen takia et joku muu on luovuttanut. Niin siitä saattaa tulla vähän syyllisyyttä, kun mieltii et, no ei sen toisen olis tarvinnut luovuttaa sen takia. Ja niin. Niin se saattaa joskus aiheuttaa syyllisyyttä.

Niin sen toisen puolesta?

Niin! Et ei sen toisen ois... Jos mietitään vaikka et mä oon päässyt johki, ja mä tiedän et joku toinen on jättänyt sen kisan kesken, niin sit mä mietin sitä et eeei, nyt se on jättänyt sen vaan siks kun se ei oo vaikka halunnu haastaa mua tai jotain. Niin sit mä mietin et tuntuu pahalta sen toisen puolesta! (nauraa)

Aa okei, eli sä aattelet et se toinen on vähän kun säälinyt ikään kuin sua hakijana?

Joo, niin, kyllä. -- En mä siitä itseäni kohtaan tunne syyllisyyttä, koska mä edelleen miellän sen niin et mä oon vaan rationaalinen. Mä nään sen tilan sillain objektiivisten linssien läpi. (Vilma)

Vähättelijä voi kokea ajautuneensa nykyiseen asemaansa vahingossa, ilman omaa aktiivista ponnisteluaan tai ansiotaan. Pahimmillaan vähättelijä voi jopa kokea ”huijanneensa” tiensä nykyiseen asemaan esimerkiksi miellyttävän käytöksensä avulla. Hän ei välttämättä osaa nähdä itseään osaavana tai asiantuntijana, vaikka työkokemusta ja koulumenestystä olisi kertynyt. Nämä tiedostamattomatkin ajatusmallit nousevat helposti esiin puheen kautta. Vähättelijä saattaa vahvistaa ”ansaitsemattomuden” kokemustaan puolihuomaamattomasti puhumalla osaamisestaan, työstään tai saavutuksistaan muille vähättelevään sävyyn. Vahinkoon ja sattumaan vetoaminen on vähättelijälle tuttua lapsuudesta lähtien.

Mä tiedän et siihenkään [työhön] se toinen tyyppi ei halunnut mua! Se oli taas se toimitusjohtaja joka ylipuhu sen toisen, et hei, otetaan toi. -- Ei mut ihan oikeesti, siinäkin se oli niin, et se myyntipäällikkö ei ois halunnu mua sinne mut et se toimitusjohtaja jostain syystä tykkäs musta, ja sit sen jälkeen mut palkattiin sinne koska se sai ylipuhuttuu sen toisen.

Mistä sä tiedät tän?

No sen takia, kun me ei tultu kovin hyvin toimeen sen toisen myyntityypin kanssa. Meillä ei kemia pelannu. Ja toisekseen sen takia, et ne palkkas kaks ihmistä. Se on luultavasti mennyt niin, et se toimitusjohtaja on halunnu mut ja sit se toinen on halunnut taas sen toisen meidän koululaisen, ja sit ne on tehnyt kompromissin et ok, otetaan sitten kaks. (Vilma)

Ala-asteella siis joo, mä oon mennyt yläasteelle jollain 9,7:n keskiarvolla varmaan, tai jotain tällästä. Mut se nyt oli sellasta tosi iisiä, sä hymyilit vähän ja teit hommat ja... Ja itse asiassa, näin mä oon aina aatellut, mut toisaalta... (nauraa)

Nii-in (nauraa).

Niin! Toisaalta, nyt kun mä mietin näitä asioita niin... Mä oon siis ollut kielikylpyluokalla ala-asteella. Ja, en osannut yhtään ruotsia ja se alku oli ihan et mitä, ja sit meillä on ollut sellanen ruotsinkielinen historiankirja. Ja me ollaan vietetty viikonloppuja mun vanhempien kaa sillein, koska ne piti aina lukee ne kappaleet, niin me ollaan vietetty meidän olohuoneessa viikonloppuja sillein, et me ollaan luettu sitä ja tyyliin (naurahtaa), mun isä tai äiti on kääntänyt niitä sanoja koska ei nekään... Ne [kirjat] on sillain, natiiviruotsalaisille. Niin nekin on aina ollut sillain et mitä täs lukee (naurahtaa). Niin me ollaan käännetty niitä sit yhdessä, ja mä muistan et mä oon itkenyt sillain et en mä tajuu mitä tässä tapahtuu! Et jälkikäteen, ei se ehkä oo ollut niin helppoo kun mitä sitä nyt on sillain no joojoo, sehän meni siinä. (Matilda)

Vähättelijä on myös nopea menettämään uskonsa tavoittelemansa asian hienouteen tai arvoon, mikäli onnistuu saavuttamaan sen. Näin suurestakin hakijamäärästä valikoituminen esimerkiksi hakemaansa työ- tai opiskelupaikkaan näyttäytyy yhtäkkiä siitä näkökulmasta, ettei tuo paikka varmaan ole sittenkään tavoittelemisen arvoinen. Vähättelijä kokee kymppin tyytöydestään ja kilpailullisesta asenteestaan huolimatta epäuskoa, mikäli onnistuu voittamaan muut hakijat, ja tämän vuoksi selityksen täytyy löytyä hänen itsensä ulkopuolelta.

Mä aina mietin et jos mä oon jotain saavuttanut, niin mä mietin sit, et no ei tää sit varmaan ollu mikään niin hyvä juttu sit alun perinkään. Et se on mulla aina se eka, et no aijaa, no näköjään tää ei oo sit mikään kovin arvostettava asia, jos kerta mä voin sen saada. Kyl mä esimerkiks sillon kun mä pääsin kauppikseen niin kyl mä vaikka aattelin siitä vähän sillain et kyl kuka tahansa pääsee kauppikseen, kunhan lukee tarpeeks. Mikä sinänsä on mun mielestä totta, mut sillon se oli heti eka. Ja jos mä vaikka saan jonkun työn, niin mä mietin et onkohan tää nyt sittenkään, tai mitä mä tälläseen nyt ees... Eka mä oon aina tosi innoissaan, mut sit mä alan miettiin, et ei tää ehkä sittenkään oo mikään kauheen siisti työ ollenkaan. Et mikä tää paikkakin ees on. -- Ja sit kun mä alotan siinä työssä, niin vaikka mä olisin tosi tyytyväinen niin heti mä aattelen, että kerta mä voin saada sen, niin sit se ei varmaan voi olla mitään kovin ihmeellistä. -- Sekin on jotenkin tosi hölmöö, et yhtäkkiä se asia menettää kaiken arvonsa, kun se on jotain mikä on täysin mahdollista. -- Sehän on just, et sillon ei voi lopulta nauttia mistään, niistä omista saavutuksista, koska... Ja sit se tulee varmaan jostain tosi syvältä, et miks ei muka arvosta itseään. Ja just varmaan se liittyy erityisesti johonkin taitoihin ja joihinkin, jotka on vaikeita jotenkin... -- Ei sillä oo kauheesti tekemistä järjen kanssa. Et sit kun miettii että mitä sä oisit ajatellu jos joku sun kaveri ois saanu sen paikan, niin oisiks sä sille et noh...

(nauraa) Niin et ei se ehkä sit ollu mikään kummonen.

Niin et yleensä on sillain et wow, vähän toi on siisti tyyppi, et se on saanut tollasen. (Mari)

Vaikka todisteet hyvästä suoriutumisesta olisivat selkeät, ei vähättelijä välttämättä pysty sisäistämään tätä, vaan saattaa lähteä jokaiseen tilanteeseen epäonnistumista ja vaikeuksia odottaen. Syyt menestykseen löytyvät lähes poikkeuksetta vähättelijän ulkopuolelta.

Mut koetsä et sä vähättelet ittees?

Nooo, en mä tiedä. (nauraa) Eeh... Jos mä sanoisin et mä vähättelen itseäni, enkö mä sillon myöntäisi, että mä jollain tasolla tiedostaisin, että mulla ei oo mitään syytä siihen?

Siis sanopa uudestaan.

Jos mä sanoisin et joo mä vähättelen, niin enkö mä sillon myönnä että mä oikeesti oon kuitenkin hyvä siinä? Et sillon mun pitäis jollain tasolla uskoa et mä oon oikeesti hyvä siinä.

Mutta sä et usko?

No en mä nyt välttämättä niin varmasti usko. Kyl välillä tulee semmosia toivon pilkahduksia että mä jopa osasin tän ja sit mä oon hetken tyytyväinen mut sit

tulee taas se paniikki et apua, I have no idea what I'm doing. Ja sitten se on paniikki. Mutta mutta, vaihtelee.

Niin. Eiks ne toivon pilkahdukset yhtään korostu tai vahvistu onnistumisista vaikka työelämässä tai opinnoissa?

Niin...

Tai miten sä selität sun menestyksen niissä asioissa?

No kuten me tiedetään, niin kauppishan on helppo koulu... (nauraa) Ihan oikeesti, eikö ole? (Vilma)

Sukupuolistereotypiat

Vähättelijä näkee vähättelyn nimenomaan naiseuteen ja naisille kuuluvana toimintana, ja uskoo miesten olevan vastaavasta hidasteesta, jos ei kokonaan, niin ainakin suurimmaksi osaksi vapaita. Vähättelijä tuntee yhteyttä muihin naisiin tämän yhteisenä pitämänsä taipumuksen kautta, jota kuitenkin halutaan peitellä muiden, erityisesti miesten, edessä – se on ikään kuin yhteinen salaisuus. Vähättelystä ei ole tapana puhua julkisesti, mutta naispuolisten ystäviensä kanssa vähättelijä on voinut jakaa kokemuksiaan. Näin vähättelijä luo yhteistä vähättelyn kokemusta muiden naisten kanssa. Yhtä lailla salailtavina vähättelijä pitää selviytymiskeinojaan, joiden kautta hän pyrkii ilmentämään pätevyyttään ja peittämään näin epävarmuuttaan omasta kelpoisuudestaan. Hän saattaa kokea, että on ristiriitaista korostaa maskuliinisina pitämiään ominaisuuksia, kuten kovuutta, pätevän kuvan luomiseksi itsestään, koska hän haluaa myös voida olla halutessaan feminiinen. Käyttämällä maskuliinisuutta ”kikkana” vähättelijä voi kokea hyväksyvänsä samalla vallalla olevan arvostuseron maskuliinisten ja feminiinisten piirteiden välillä. Noloutta saattaa aiheuttaa myös se, että vähättelijä ylipäättään tuntee ristiriitaa naiseutensa ja pätevyyden välillä.

Mut en mä koe itse, tai mä koen itseni usein liian vähän naiselliseksi.

Mitä sä tarkoitat?

No vaikka silleen, ihan niinku kaikesta käyttäytymisestä ja jutuista ja... No, tää nyt on vähän kiusallinen myönnytyks mutta sen takia, kun yrittää olla uskottavampi, niin mä esimerkiks tarkoituksenmukaisesti madallan mun ääntä, koska musta se on uskottavampaa kun mä puhun matalalta. Vaikka se ois oikeesti tosi korkea. -- Mut siis mä oon yrittänyt opetella siitä pois, koska se on vähän semmonen, just miesmäinen. Tai poikatyttömäinen piirre, mikä on vähän silleen.... -- Kyl mä nyt hetkittäin totta kai puhun silleen luonnollisella

äänelläki. Mut kyl mä tiedän miten silleen epäuskottavalta se kuulostaa, niin sit kun mä haluun kuulostaa uskottavammalta niin mä madallan sitä. (Vilma)

Uskottavuuteen pyrkivällä naisella on vähättelijän mielestä vaikea ristiriita feminiinisyytensä ja maskuliinisuutensa tasapainottamisessa. Vähättelijä uskoo työelämän pakottavan naiset opettelemaan tiukkuutta vaikuttaakseen uskottavilta. Hän kokee naiseuden ja pätevyyden välillä vallitsevan jonkinlainen ristiriita, jonka ratkaiseminen vaatii naiselta sopeutumista maskuliiniseen liike-elämään.

Voihan se olla silleinkin päin et ehkä naisena on vaikeempi et sua ei oteta niin vakavasti, et voihan se olla et naisia palkataankin vähemmän. En mä tiä, kyl mä koen et se voi olla naisena vähän vaikeempi saada uskottavuutta jos hakee johonkin rooliin. Tai se on ehkä tiukempaa tasapainoilua et naisena voi olla liian päällekkävyä, mut sä et voi kuitenkaan olla liian hissukka. Jos sä oot naisena tosi aggressiivinen niin se voidaan kans kokea jotenkin väärin. (Mari)

Mutta niinku tommosissa jutuissa, voisin olla vähän enemmän sillein... Joissain tilanteissa naisellisempi. Mut en mä kyl usko et jos sä meet johki työelämään ja haluat olla uskottava niin siellä kohtaa se taas ei oo hyvä asia.

Olla naisellinen?

Niin.

Mitkä piirteet sun mielestä ei oo hyviä naisellisia piirteitä?

Pitäis olla niin semmonen rationaalisen analyttisen semmonen... Ja ei saa olla liian... No okei tunteellisuus ei oo koskaan ollu mun ongelma, kiitos jostain, mut ei sais olla semmonen! Se on niinku pahinta mitä voi tehdä.

Jos on tunteellinen?

Niin, joo, semmonen. Et pitäis olla jotenkin, niin en mä tiedä... Vaikee sillain sanoo kun ei oikein tiedä miten sitten olis semmonen jos olis tosi, tai millanen olis tosi naisellinen johtaja. Mieti nyt, katot jotain [menestynyttä naispuolista yritysjohtajaa], tai ketä tahansa noita. Niin nehän on jotenkin tosi miehekkäitä. Tai naisjohtajissakin sen huomaa, kun on niihin töissä yhteydessä, niin ne naiset ketkä on sellasia... Tai naiset on paljon vaikeempia asiakkaita! Koska ne on semmosia, että [naputtaa käsiään] ja ne on tosi tiukkoja, niille ei myydä bullshittiä, ne tietää mitä ne tekee ja miten ne haluaa. Kun taas miehet on paljon sellasia, että no joo, mikäs tässä. Kun naisen on pakko... Tai en mä tiedä! Tää on nyt tulkinta, mut onks niiden pakko olla semmosia? Me ollaan puhuttu tästä töissä, et naisille on paljon vaikeempi myydä, koska ne yrittää olla niin särmiä ja tiukkoja ja semmosia...

Ai siis et ne vetää sen sit jo vähän överikskin, verrattuna...?

Joo, mut ne on oppinut siihen. Et niiden on pakko olla, koska niiden on pakko olla uskottavia sitä kautta. (Vilma)

Vähättelijän monimutkainen suhtautuminen itsevarmuuden ilmentämisen ja naiseuden yhteiselo on kiinnostava esimerkki sukupuolistereotyypioiden vahvuudesta vähättelijän ajattelussa: itsevarma käytös on jotain miehistä, jota vähättelijä voi oppia. Vähättelijä kuitenkin näkee tulevaisuudessa siintävän toivetailan, jossa hän on onnistunut luovimaan tiensä miehisyyden verhoamassa liike-elämässä ja ”päässyt tasavertaiseksi” miespuolisten kollegoidensa kanssa. Hän on kasvattanut itsevarmuutensa ikään kuin ulkoa käsin, hakeutumalla peloistaan huolimatta epämurkavuusalueelleen. Tämän jälkeen hän kokee ideaalitalanteeksi sellaisen, jossa hän voisi olla taas vapaasti oma itsensä feminiiniseksi mieltämiään piirteitään peittelemättä. Nämä piirteet hän kokee tällä hetkellä ristiriitaisiksi keskenään ja jopa toisensa poissulkeviksi. Vähättelijästä tuntuu, että hän voi vapaa-ajallaan olla feminiininen, mutta työpaikalle tullessaan hänen tulisi muokata käytöstään hieman maskuliinisempaan suuntaan ollakseen uskottava. Näin sukupuolistereotypiat ja niihin viittaaminen näyttäytyvät tärkeässä roolissa yhtenä itsensä vähättelyn muotona: vähättelijä arvottaa feminiinisuuden stereotyyppisesti maskuliinisuutta heikommaksi ja tuo tätä esiin esimerkiksi puheessaan.

Mun mielestä tosta on myös seuraava ongelma, koska toi on ehkä se minkä mä ymmärrän kun haki sinne [koulutusohjelmaan], et okei, mun on pakko kasvattaa tää itseluottamus ja sitä on sit ehkä tiedostamatta tai tietoisesti tehnyt nää viimeset pari vuotta. Et kun on todennut et jäbät on sua siinä paljon edellä, niin on vaan niinku tehnyt sitä. On mennyt niihin paikkoihin ja ollut sillain et mun pitää nyt vaan oppia tää. Ja mä koen, et sen on aika hyvin oppinut. Totta kai se [vähättely] tulee sieltä välillä ja näin. Mut sit on se seuraava ongelma, mikä liittyy samaan aiheeseen, et kun sä oot kasvattanut sen itsevarmuuden ja osaat olla niiden itsevarmojen jäbien kanssa ihan sillain henkisesti samanvertaisena ja siinä ei oo mitään ongelmaa. Ja sä uskot ittees ja näin. Niin sit sun seuraava ongelma syntyy siitä, että silti mä oikeestaan haluisin jossain tilanteissa olla kulttuurisesti se tyttö, joka aiheuttaa uuden ristiriidan, koska sun pitää yhtäkkiä olla kahta asiaa. Ja totta kai sä voit jossain parisuhteessa, tai kaverisuhteissa tai jossain, olla se toinen ja jossain työelämässä ja näin, ja totta kai sulla onkin eri roolit. Mut se on myös aika vaikee kombo, et sua vähän dumataan, kumpi vaan sä oot. Tai jotenkin ainakin ite kokee molemmissa rooleissa haastavaikutuksensa. Et työelämässä sun ehkä pitää olla se itsevarma ja... ja totta kai sä mielelläs ootkin.

Mm. Niin, ja ei itsevarmuus sillain olekaan mikään huono asia. Mut se, et sitä ehkä kuvaillaan niin, et täytyy olla tietynlainen, käyttäytyä tietyllä tavalla...

Ja kyl mä sen ite koen niinkin, et mitä itsevarmempi sä oot, niin sitä enemmän sä voit olla myös se... Tai sit siellä on myös se seuraava steppi, mikä on se, et sä saat olla sekä se tyttö että se itsevarma. Koska nyt taas, kun alkaa oleen niin hyvä kaveri noiden meidän kaikkien tyyppien kanssa ja hoidetaan hommia yhdessä, niin sit se on välillä ihan okei olla sillain et... Mä olin sanomassa et "mä en osaa", mut sit mä tajusin, et ei se oo ehkä se tyttömäisyys, vaan et sä oot ehkä erilailla sillain "Aaah, I don't know" [imitoi kepeää puhetyyliä], ja tälle. Et susta voi tulla myös se pehmeempi puoli esiin, et nää ihmiset tai asiat pitää ottaa huomioon, tai mitä niinku ne onkaan. Mut kyl se on silti aika vaikeeta. Mä jotenkin koen, et siellä on vielä... Et se olis se ideaalitilanne, päästä siihen itsevarmuuteen, et sä voit myös tuoda ne tyttö-asiat läpi. (Matilda)

Vähättelijä tunnistaa ajattelevansa sukupuolten välisistä eroista ja erityisesti työelämässä menestymiseen vaadittavista piirteistä melko stereotyyppisesti, mutta huomaa myös tämän ajattelun muokkaamisen olevan hankalaa ilman naispuolisia esikuvia liike-elämässä. Vähättelijä kokee vaikeaksi inspiroitua yhtä lailla ja ottaa mallia miespuolisesta esikuvasta, johon hän ei pysty samaistumaan samalla tavalla kuin toiseen naiseen. Sen sijaan sellaisten esikuvien löytäminen, jotka tuntuvat yhdistäneen itsevarman, pätevän oloisen ja uskottavan olemuksensa naiseuteen vaivattoman oloisesti, auttaa vähättelijää suuresti hänen painiskellessaan oman "sopivuutensa" kanssa.

Et onkse niinku ollut et ei oo esimerkiksi ollut kauheesti hyviä naisesimerkkejä mulle siitä, että miten nyt tässä pitäis suoriutua tosi mageesti. Jos mä mietin vaikka kauppiksesta nyt jotain proffia tai jotain, joita olis jotenkin pitänyt siisteinä tyyppeinä tai ketä mä olisin jotenkin pitänyt... Niin en muista ketään niinkun naisia, oikeastaan ollenkaan. Ja sitten jos mä mietin millanen mun ura on nyt, niin mulle ei tuu siitäkään mieleen ketään naispuolista henkilöä, joka tekis sellaista... Et se on musta osittain sitäkin. -- Mut esimerkiks toi naisesimerkki, niin mä huomasin kun mä menin tohon mun nykyiseen työhön, ja siis meillähän ei oo töissä kun vaan yks mies... Ja sit siellä on yhtäkkiä tosi monta urallaan tosi menestynyttä naista, et kaikki kolme partneria on naisia. Sit mä olin ekaa kertaa vähän sillain et wow, et näillä on joku tällänen siisti ura. Et enpä ookaan aiemmin tavannut montaa tälläistä. Niin mä olin ihan sillain et tollanen mäkin haluan olla, et ilmeisesti se on ihan mahdollista. Siinä se tuli jotenkin konkreettisesti vastaan kun on yhtäkkiä ihan super naisvaltaisessa työssä et on myös olemassa sellaisia uranaisia, jotka oikeesti tekee jotain juttuja.... Tai en mä ollut aiemmin sitä ajatellut eikä musta esikuvien tarvi olla naisia tai mitään, mutta kyllähän sitä välillä huomaa esimerkiksi kauppiksen noissa tilaisuuksissa, et ketä pyydetään puhumaan ja sillain, niin ei niitä ainakaan liikaa oo ikinä ollut. (Mari)

4.3. Mitä vähättelystä seuraa?

Vähättelijä näkee itseään vähättelevällä käytöksellä olevan seurauksia omalle ammatilliselle tulevaisuudelleen. Nämä seuraukset hän arvioi erityisesti uralla etenemisensä, oman pätevyyden kokemuksensa ja uskottavuutensa kannalta.

Ura ja asiantuntijuuden kehitys

Vähättelijä näkee vähättelynsä riskinä omalle kehittymiselleen asiantuntijana. Esimerkiksi epäonnistumisten karttaminen ja omien kykyjensä alakannttiin arvioiminen ”varmuuden vuoksi” on vaarassa johdattaa vähättelijän potentiaaliaan vaatimattomampiin työtehtäviin. Hän kokee haasteiden välttelyssä piilevän ongelman oman kehittymisensä hidastajana ja on siitä huolissaan, mutta ei toisaalta koe helpoksi sivuuttaa houkutusta pedata itselleen ainoastaan varmoja onnistumisia. Liialta varovaisuudesta pois oppimiseen vähättelijä arvelee yhdeksi mahdollisuudeksi kehittää itsessään maskuliiniseksi kokemia ”selviytymiskeinoja”.

Kyl se sit varmaan näkyy et millasia hommia mun pitäis hakee, et miten mä sit pääsisin samaan, kun joku miespuolinen henkilö. Et jotenkin varmaan pitäis olla varmaan tosi... tai siis mitä ite ei koskaan tee, mut pitäis olla sellanen et lupaa jotain tyhjiä, et ”joojoo totta kai mä osaan” jostain jutusta, vaikka ei oikeesti ole kauheesti mitään taitoja tai ei osaa kunnolla, mut musta tuntuu et aika monet miehet vaan tekee sitä. -- Et en tiedä vähätteleekö sitä omia taitojaan, mut on ainakin tosi varovainen siinä että varmasti puhuu tosi totuudenmukaisesti omista taidoistaan ja tosi vähän liioittelee niitä. Vois varmaan tehdä ihan hyvää olla välillä sillain ”totta kai hoituu”, ja sit myöhemmin miettii että miten. Tai kyllähän sitä yleensä asiat järjestyy, et vois olla ihan hyvä laittaa itensä vähän sellasiin haastaviin tilanteisiin. Sit ehkä usein myös huomaa, että tytöt, tai mäkin saatan hakee vaikka sellasia töitä, tai et mä oon vaan kerran hakenu sellaseen työpaikkaan, missä mä en ehkä osannut sitä kaikkee jo valmiiks tai sillein... Tai se oli tosi iso oppimiskokemus kun oli yhtäkkiä sellasessa työssä missä ei yhtäkkiä tiennyt miten hoitaa jonkun homman, et sit oli pakko oppia se siinä. Et sillain kun tekee jotain mistä on tosi hyvä käsitys jo niin totta kai jälki on tosi hyvää mut varmaan olis tosi paljon nopeempaa se kehitys jos vaan yrittäis puhua itensä johonkin hommaan mistä tietää selviytyvänsä mut mitä ei vielä osaa. (Mari)

Epävarmuus tulevaisuuden urasuunnitelmien muodostamisessa, saati ääneen lausumisessa linkittyy aiemmin käsiteltyyn epäonnistumisen pelkoon. Vähättelijä arkailee kertoa tavoitteistaan muille, koska pelkää menettävänsä kasvonsa, mikäli ei syystä tai toisesta

päädykään tuohon tavoitetehtäväänsä. Toisaalta hän ymmärtää, että edetäkseen urallaan hänen täytyy jossain vaiheessa rohkaistua tavoittelemaan näitä seuraavia askelia urallaan ja kokee, ettei vähättely ole tässä hyväksi.

Joo se on et kuvittelenks mä et joku tulee jonkun kynän ja paperin kanssa kymmenen vuoden päästä kattomaan, et oonks mä nyt päässy sinne tai jotain, et varmaan mä oletan et ihmiset pitäis sitä [uratavoitettani] ihan naurettavana tai et jos on liian korkeita odotuksia. (Mari)

Pidemmällä tähtäimellä se [itsestään vähättelevästi puhuminen] varmaan vaikuttaa siihen, et miten korkeelle mä uskallan tähdätä, ja varmasti myös siihen, et mitä mä voin saada. (Mari)

Vähättelijä linkittää arvelmiensa uraan liittyvien seurausten koskevan myös naisia yleensä, ja pohtii sukupuolten yleistä tasa-arvoisuutta yhteiskunnassamme. Vähättelijä uskoo naisten olevan taipuvaisempia vähättelemään itseään ja että tämä voi selittää osaltaan sitä, miksi naisia nähdään niin vähän yhteiskunnan päättävissä asemissa. Esimerkiksi kehityskeskusteluissa vähättelijä uskoo omista saavutuksista puhumisen tavalla olevan merkitystä uralla etenemisen näkökulmasta.

Kyl mulla on sellanen vahva fiilis, et sekä työnhaussa että sit duunissa, naiset kyl nöyristelee tai pahottelee enemmän. Tai vähättelee omaa tekemistään. Joo, kyl mä uskon et sellasta on. Ja en mä tiä perustuiks se... Mä oon ehkä jutellut tästä myös enemmän naispuolisten kavereiden kanssa, just työnhausta syvällisemmin, et en mä tiä miespuolisten... Mut en mä keksi ketään miestä, joka sanois et en mä nyt vois hakee siihen, kun en mä oo tarpeeks pätevä. Niin kyl mä uskon et se on juttu. Ja se kans varmasti, kyhän se jossain näkyy. Se on vaan fakta, et kauppiksessa [me naiset] ollaan vielä 60/40-, 50/50-prosentin osuudella. Mut sit ylin johto. No okei kyl siinä saattaa vaikuttaa kans et on vaikka eri prioriteetit elämässä, et ei vaikka halua sitä ikinä. -- Mut kyl siinä myös uralla nousemisessa jossain välissä tapahtuu jotain. Vaikka nyt on tutustunut tollaseen konsulttitalossa uralla etenemisen malliin, jonka periaatteessa pitäis olla objektiivinen ja perustua sun saavutuksiin. Mut kyl ne saavutukset silti käydään läpi keskustelemalla sen tyypin kanssa. Niin jos toinen on sillain en mä mitään saanut aikaseks, oho, ja toinen on sillain et no mähän vedin tätä projektia. Niin kylhän siinä sä itsekin vaikutat siihen sun performanssiin. (Oona)

Pätevyyden kokemus

Vähättelijä näkee tulevaisuutensa kaksijakoisesti sekä toiveikkaasti että epävarmasti. Hän pistää itsensä vähättelyn osittain nuoruutensa ja ammatillisen kokemattomuutensa piikkiin, ja toivoo iän ja sen myötä kertyvän kokemuksen poistavan tällä hetkellä kalvavan epävarmuuden ilman, että asiaan täytyisi sen kummemmin puuttua. Samalla vähättelijä ymmärtää, että vertaillessaan itseään muihin samassa uravaiheessa oleviin myös tämä vertaisryhmä kehittyy ajan myötä, jolloin itsensä vähättely voi myös muodostua ainaiseksi oravanpyöräksi, jossa hän juoksee aina ”nurkan takana” odottavan mielenrauhan perässä. Vähättelijä tunnistaa myös ajattelunsa syvään juurtuneen luonteen, minkä vuoksi hän pelkää, että ei onnistu lopettamaan vähättelyä, ellei tartu toimeen jo tässä vaiheessa uraansa.

Koko ajanhan se rima sit nousee jossain määrin. Et nyt mun pitäis osata jo tämmöstä ja tämmöstä, ja muut varmaan osaa tämmöstä ja tämmöstä. En mä tiiä. (Vilma)

Musta tuntuu niin hassulta et mä vähättelen itteeni työelämässä niin vahvasti, mut en niinkään kouluelämässä. Mun on vaikee keksiä asioita... No oikeestaan hetihän mä keksin siitäkin esimerkin. Mut ehkä työelämässä se on vielä sensitiivisempi, ja siellä mä huomaa et mä teen sitä enemmän. Mut se saattaa johtua, oisko se vaan siitä, et kun sitä alottaa, et kun se on uus elämänvaihe, niin sen takia. Mut se on kyl tärkeä tavallaan puuttua tohon jo nyt, koska en mä usko et se... No okei, ehkä, vaikka se kun mä olin siellä edellisessä paikassa niin monta kesää, niin tuli sellanen itsevarmuus et no kyl mä osaan nää ihan hyvin. Mutta tota... Tapahtuiks sellasta työelämässä? Et kasvaaks se itsetunto samaan tapaan? (Oona)

No, se [itseni vähättely] on ehkä vuosien varrella vähentynyt aika paljon, koska on niinku joutunut hyppään sinne kylmään veteen ja todennut et kyl tää tästä. Mut kyl se on silti aika vahvana siellä tietyissä asioissa. Hmm... Ja toisaalta se on ihanaa, tai jotenkin siks mä mietin sillon kun mä näin sen sun [haastateltavien hakuilmoituksen], ja sit mä olin sillain et haa, minä! Ja sit mä jäin miettimään sitä, et oonkohan mä vielä sellanen, et vähättelenks mä vielä itteeni.

Mm.

-- Se oli vaan mun sellanen ensireaktio, et totta kai. Nykyään ehkä osaa aika hyvin olla sillain et joo, et kyl mä osaan. Ja just koska on vähän ymmärtänyt sitä et mä voin oppia. Mut sit kuitenkin, se on ehkä niinku tiettyjen ihmisten

kanssa ja joissakin tilanteissa, et apua en mä osaa... Silti on sellasia tilanteita, missä on et mä en osaa noita, mä en oo opetellut noita. Tai et mä en oo tehny noita. Mikä on tosi hämmäntävää, koska... No nyt mä oon aika semmosessa tilanteessa, tällä hetkellä, esimerkiks töissä ja näin, että on aika sillain vahva fiilis. -- Mut... Se vaan on jotenkin tosi syvällä sillain, et... Osaaks sä. Ja et... en mä tiä, se on jotenkin tosi... On ehkä oppinut isossa kuvassa oleen sillain et joojoo, kyl mä pärjään. Mut sitten, sit oikeesti kun sulla on sitä vastuuta, niin yllättävän usein on sellanen et apua, et pitää sanoo ittelleen uudestaan, et tää on hyvä ja tää riittää. (Matilda)

Korkeaan suoritustasoon tottunut ja eteenpäin pyrkivä vähättelijä toivoo kurovansa jossain vaiheessa umpeen oman persoonansa ja työelämässä näkemänsä ideaalin välisen eron, jotta voisi päästä kiipeämään hierarkiassa ylöspäin. Hän kokee, että ei tällaisenaan ole välttämättä vielä ”oikeanlainen” menestymään työelämässä, mutta uskoo voivansa kehittyä.

Vaikkei nyt osaa sanoo et mitä haluaa tehdä vaikka kymmenen vuoden päästä, niin on tavoite et jossain vaiheessa haluaa tehdä jotain sillain, et eteniskin johonkin. En nyt tiä mihin, mut et sit kans mieltii sitä et no okei, vielä ei oo kyl lähelläkään sitä, ja et puuttuu tiekkö ihan, tietty lista [piirteitä tai ominaisuuksia] mitä pitäis olla paljon enemmän. Ja tietää et okei, tämmönen pitäis olla. Niin sitten mieltii, että no, varmaan joku ihme tässä välissä tapahtuu. Tai sit, ei oo mitään konkreettista suunnitelmaa et millä sen gapin just täyttää siinä. Niin sit vaan sitäkin ajatusta lykkää, et millä nyt saavuttaa sen gapin toisen pään. Ihmettä odotellessa. (Vilma)

Uskottavuuden haasteet

Vähättelijä näkee vähättelyllään olevan seurauksia siinä, miten uskottavana muut hänet näkevät. Erityisesti se, miten hän puhuu itsestään, työstään ja saavutuksistaan tuntuu selkeältä tavalta heikentää omaa uskottavuuttaan muiden silmissä. Toisaalta sisäinen tunne riittämättömyydestä ja jopa huijaruudesta kalvaa vähättelijän itsetuntoa ja uskoa itseensä, minkä hän epäilee näkyvän myös ulospäin. Tällöin on mahdollista, että vähättelystä muodostuu jopa uralla etenemistä hidastavia töyssyjä, jos vähättelijä ei onnistu ilmaisemaan pätevyyttään muille sellaisena kuin se todella on. Vähättelijä kuitenkin näkee myös itse tämän yhteyden oman puhetapansa ja muiden tulkitseman uskottavuuden välillä. Hän siis tiedostaa ainakin jollain tasolla oman kykynsä halutessaan vaikuttaa asiaan. Puhetavan ja ennen kaikkea sen taustalla vaikuttavan ajattelumallin muuttaminen vaan ei tapahdu sormia napsauttamalla, minkä vuoksi vähättelijä tuntee jonkinlaista voimattomuutta haasteensa edessä.

Mua kiinnostais kuulla, että koetsä et siitä on jotain haittaa sulle, et sä vaikka puhut sillain. Tai mitä, jos sun pitäis mainita joku yks konkreettinen seuraus siitä, et sä puhut omasta osaamisestasi tai työstäs vähätellen, niin mikä se olis?

Vaikee sanoo, mikähän olis yks, varmaan on monta. Mikä vaikuttaa muhun henkisesti on se, et kun mä puhun itsestäni vähättelevästi niin mä en myöskään arvosta omaa tekemistäni ja se vaikuttaa mun itsetuntoon ja siitä tulee kierre. Et sitten kun vähättelee omia juttujaan, niin arvostaa niitä vähemmän, ja sit kokee taas lisää tarvetta vähätellä. Et se on varmaan sellanen sisäinen ongelma, mikä siinä on siinä tavassa puhua. Ja sit ulkoinen on, et kyl se varmasti... Ehkä mä koen et kaikkein eniten se vaikuttaa siihen, miten muut näkee mun osaamisen. Et töissä jos joku kehuu mua, niin mun eka reaktio on vähätellä sitä hommaa, mikä sekin on ihan hölmö. Et haluunko mä et kaikki sit ajattelee töissä et kaikki mitä mä teen niin mä oon sit jotenkin vaan sattumalta niissä jotenkin hyvä. -- Nyt kun me tässä puhutaan, niin täytyy kyl lopettaa se ehdottomasti, se on ainakin tullut ihan selväksi! (Mari)

Toisaalta vähättelijä kaipaa tunnustusta korkeasta suorituskyvystään myös muilta, jolloin vähättelevä reagointi esimerkiksi myönteiseen palautteeseen tuo hänelle epätyytyttävän lopputuloksen, mikäli kehuja arvioi hänen uskottavuutensa tämän vastauksen perusteella aiempaa vähäisemmäksi.

Jos omaksuu itestään tollasen [vähättelevän] keskustelutavan aikasin kaikissa tilanteissa niin sitä voi olla tosi vaikee jotenkin muuttaa yhtäkkiä vaikka työhaastattelussa, tai... -- Jos miettii uran kannalta niin jossain verkostojutuissa -- jos kulkee tuolla ympäriinsä vähättelemässä omia tekemisiään, niin ei varmaan sana kierrä et oot sairaan hyvä tyyppi, et toi kantsii palkata tai sillain (nauraa). Aina jos joku kysyy multa mun töistä, niin jos mä koitan tosi nopeesti vaan vaihtaa aihetta ja puhun niistä jotenkin tosi vähättelevään sävyyn, niin kyl sen täytyy vaikuttaa siihen, et miten se tyyppi jotenkin... Et myöhemminhän se tyyppi vois olla jossain, et se vois palkata mut, et... Nyt kun me tässä puhutaan, niin täytyy kyl lopettaa se ehdottomasti, se on ainakin tullut ihan selväksi! (Mari)

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Lähdin tutkimaan nuorten naisten itsensä vähättelyä henkilökohtaisen uteliaisuuteni houkuttelevana. Itselleni niin tuttu ilmiö tuntui vaivaavan myös ympärilläni olevia naisia. Pidin näitä naisia älykkäinä, työtä pelkäämättöminä tulevaisuuden huippuasiantuntijoina – ja aivan liian vaatimattomina tämän potentiaalinsa suhteen. Mikä saa meidät nuoret naiset

vähättelemaan itseämme, vaikka mitään näkyvää aihetta sille ei tunnu olevan? Miten paljon tämä vähättely voi potentiaaliamme himmentää? Ja mitä se merkitsee niille organisaatioille, joissa työskentelemme? Aavistin tutkimuksen alkumetreillä, että vähättely ja suoranaiset huijaritunteet ovat jollain tavalla linkissä kulttuurissamme vallitsevaan vaatimattoman ja tunnollisen naisen stereotypiaan, joka pysyy elossa jatkuvan tarinankerronnan avulla. Tämä johdatti minut tutkimaan vähättelyä pro gradu -tutkielmassani nimenomaan sukupuolen näkökulmasta, narratiivisen tutkimusotteen avulla.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on ollut tutkia narratiivisuuden kautta nuorten suomalaisten kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneiden naisten itsensä vähättelyä, tarkemmin eriteltynä sen syitä, muotoja ja koettuja seurauksia. Lisäksi pohdin, millainen kytkös vähättelyllä mahdollisesti on sukupuolen ”tekemiseen”, eli niihin arkisiin ja toisinaan huomaamattomiin tapoihin, joilla rakennamme (ja toisaalta myös puramme) sukupuoltamme vuorovaikutuksen keinoin (West & Zimmerman 1987; myös esim. Gherardi 1994; Deutsch 2007; Kelan 2010). Aineistona tutkimuksessani käytin kahdeksan nuoren, kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneen naisen narratiivisessa haastattelussa syntyneitä henkilökohtaisia narratiiveja. Luokittelin aineiston teemoittelun kautta, minkä jälkeen rakensin havaitsemieni teemojen pohjalta vähättelijän mallitarinan. Tämän narratiivisen tutkimuksen näkökulmasta tehdyn mallitarinan kautta pyrin löytämään ja esittämään vastauksia tutkimuskysymyksiini selkeästi ja monipuolisesti. Tässä tutkielmani viimeisessä luvussa tutkin hetken kuluttua mallitarinassa nousseita vähättelyn osa-alueita suhteessa aiempaan tutkimukseen käsitteellisen viitekehýkseni kautta, erityisesti sukupuolen ja pätevyýden tekemisen näkökulmasta. Lisäksi ehdotan ajatuksiani aiheen jatkotutkimusta varten. Ennen sitä palaan kuitenkin vielä pari askelta taaksepäin. Tiivistän seuraavaksi lyhyesti tutkimukseni teoreettisen taustan ja ennen kaikkea näkemykseni tavasta, jolla nämä tähän mennessä suurelta osin irrallisina tutkitut aihepiirit kuroutuvat mielestäni yhteen selittämään nuorten naisten itsensä vähättelyn ilmiötä.

Jotta pystyin tuottamaan aineistoni yhdessä haastateltavieni kanssa sekä analysoimaan haastatteluissa syntyneitä narratiiveja, oli minun kehitettävä tutkimustani tukeva käsitteellinen viitekehýs, jonka läpi katsomalla pystyin vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Viitekehýksen ensimmäinen pääkohta muodostui luontevasti juuri sosiaalisesti tehtävästä sukupuolesta. Vuorovaikutuksessa uusinnettava tai muokkautuva sukupuoli vastaa vähättelijän mielessä kysymykseen ”mitä naiseus on?”. Sukupuoleen liittyvä keskustelu

nivoutuu organisaatioita tutkittaessa usein myös pätevyYTEEN, joka muodostaa viitekehYkseni toisen pääkohdan. Pätevyys on terminä ja konseptina paljon esillä työelämään liittyvässä keskustelussa, mutta sen syvempää olemusta pysähdytään harvoin miettimään. Näen pätevyYden sosiaalisesti rakentuvana konstruktiona, joka perustuu valta-asemaltaan voimakkaampien määrittelemään, usein miehiseen normiin (esim. Pesonen ym. 2009; Holgersson 2003). Lisäksi halusin tietää, miten muun muassa pätevyYden tematiikkaan liittyvät ideaalityöntekijän (Acker 1990) ja homososiaalisuuden (Lipman-Blumen 1976) konseptit voisivat antaa nuorten naisten vähättelyn tutkimiseen. Käsitteellinen viitekehYkseni täydentyi tätä kautta kuvastamaan, mitä pätevyys on.

Nämä kaksi tärkeää kysymystä, ”mitä naiseus on?” ja ”mitä pätevyys on?”, muodostavat yhdessä kolmannen kysymyksen: ”millainen on pätevä nainen?”. Näkemykseni mukaan nuoret naiset rakentavat jatkuvasti tarinankerronnan kautta vastaustaan myös tähän kysymykseen. Narratiivisuus pohjaa ajatukseen, jonka mukaan yksilöt jäsensivät ihmiselle ominaisen (Jovchelovitch & Bauer 2000) tarinankerronnan kautta maailmaa ja paikkaansa siinä (Laitinen & Uusitalo 2008). Tämän he tekevät tulkitsemalla ja ”tekemällä” itse aktiivisesti sekä naiseutta että pätevyYttä. On kuitenkin todettu, että näiden yhdistämiseen liittyy työelämässä vahva kaksoissidos. Kaksoissidoksella tarkoitetaan kahden vastakkaisen viestin aiheuttamaa henkisesti raskasta ristiriitaa, jonka edessä ihminen kokee voimattomuutta (Bateson ym. 1956). Kumman tahansa viestin toteuttaminen johtaa automaattisesti toisen häviämiseen. Jamieson esitteli vuonna 1995 feminiinisyyden ja pätevyYden välillä vallitsevan kaksoissidoksen, jota hän pitää työelämässä toimivien naisten kannalta merkittävänä. Tämän kaksoissidoksen vuoksi nainen kokee, ettei voi olla feminiininen vaikuttamatta epäpätevältä ja toisin päin. Hän siis aktiivisesti tekee sekä naiseuttaan että pätevyYttään ajautuen kuitenkin niiden väliseen ristiriitaan.

Kuten viitekehYkseni yhteenvedossa toisen luvun lopussa kuvasin, ja kuten empiriani vahvisti, tämä kaksoissidos on keskeisessä roolissa selittämässä, miksi nuoret naiset vähättelevät itseään. Uskon, että vähättely toimii tietynlaisena ratkaisuyrityksenä, jolla nainen pyrkii vähentämään pätevyYden tekemisestä syntyvää painetta olla maskuliinisempi sekä toisaalta naiseutensa tuomaa tunnetta epäpätevyYdestä – siis feminiinisyyden ja pätevyYden välistä kaksoissidosta. Koska kaksoissidoksen luonteeseen kuuluu kokemus voittamisen mahdottomuudesta, myös tämä vähättely muodostaa lopulta noidankehän, jossa nainen vahvistaa käsitystään joko vääränlaisesta naiseudesta tai epäpätevyYdestä tekemällä

vähättelyä. Tästä johtuen hän saattaa alkaa kokea olevansa huijari, joka ainoastaan esittää pätevää, vaikka ei oikeasti usko sitä olevansa. Tätä kutsun huijarikokemukseksi.

Ajatus huijaruudesta ei suinkaan ole uusi, vaan psykologian alalla on tutkittu niin kutsuttua huijarisyndroomaa jo 70-luvulta lähtien (esim. Clance & Imes 1978). Aihe on myös kerännyt merkittävää huomiota suomalaismediassa viime aikoina (esim. HS 2017, Yle 2017, Talouselämä 2017). Huijarisyndroomaa on luonnehdittu illuusiona epäpätevyydestä, josta ihminen pelkää jäävänsä hetkenä minä hyvänsä kiinni, vaikka onnistumiset esimerkiksi työuralla viittaisivat korkeaan suoritustasoon (esim. Chrisman ym. 1995). ”Huijarit” ovat epävarmoja oman osaamisensa tasosta suhteessa vertaisiinsa ja vertaavat itseään jatkuvasti muihin (Kumar & Jagacinski 2006).

Koska pohjasin narratiivisen tutkimukseni sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaan todellisuus rakentuu inhimillisessä vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa prosesseissa (Burr 2015), käsittelin analyysissäni sukupuolen ja pätevyyden lisäksi myös vähättelyä ja huijarisyndroomaa tarinoiden ja vuorovaikutuksen kautta rakentuvina sosiaalisina konstruktioina. Tämä uusi lähestymistapani auttaa toivottavasti myös muita vähättelyn sosiaalisesti rakentuvasta luonteesta kiinnostuvia tutkijoita, sillä erityisesti vähättelyä ja huijarisyndroomaa on tutkittu lähestulkoon ainoastaan positivistisesta tieteenfilosofian lähtökohdasta. Positivistinen suuntaus perustuu oletukseen, jonka mukaan todellisuudesta on saatavissa tietoa, eräänlaisia objektiivisia totuuksia, tieteen metodein (Eriksson & Kovalainen 2008). Pidän kuitenkin oleellisena lähestyä näitä työelämää, organisaatioita ja yksilöitä suuresti koskettavia ilmiöitä juuri sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta, sillä tutkittava aihe on hyvin henkilökohtainen ja yksilöllisesti elämäkokemusten kautta rakentunut. Toisaalta tutkimukseni voi antaa uutta ajatuksensimentä myös sukupuolen tekemistä tutkineille, joita kenties kiinnostaa, miten sukupuolen rakentaminen linkittyy tämänkaltaisiin muihin työelämää koskettaviin ilmiöihin.

Seuraavaksi käyn läpi mallitarinan muotoon kokoamiani tutkimukseni tärkeimpiä löydöksiä suhteessa aiempaan tutkimukseen edellä mainituissa aiheissa. Mallitarina koostui kolmesta ylätasoa kysymyksestä, jotka samalla vastaavat tutkimuskysymyksiini: miksi, miten ja millaisin seurauksin nuoret, kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneet naiset vähättelevät itseään? Lisäksi tarkoitukseni oli löytää tämän vähättelyn mahdollisia yhtymäkohtia

sukupuoleen sosiaalisena konstruktiona, joten vietän kunkin mallitarinan teeman kohdalla hetken pohtien, miten niitä voidaan tulkita tästä näkökulmasta.

Miksi vähätellään?	Miten vähätellään?	Mitä vähättelystä seuraa?
Epäonnistumisen pelko	Varovaisuus	Ura ja asiantuntijuuden kehitys
”Kymppin tyttöys”	Vaatimattomuus	Pätevyyden kokemus
Vertailu muihin	Vahinko ja sattuma	Uskottavuuden haasteet
Ristiriitaiset odotukset	Sukupuolistereotypiat	

Taulukko 1. Vähättelijän mallitarinan rakenne

Vähättelyn syyt kumpuavat haastattelemini nuorten naisten narratiivien mukaan useasta eri suunnasta. Jäsensin mallitarinaan neljä erilaista taustaselitystä: epäonnistumisen pelko, ”kymppin tyttöys”, vertailu muihin sekä ristiriitaiset odotukset. Epäonnistumisen pelko nousi erityisen selvästi jokaisen haastattelun yhteydessä vähättelyn syyksi. Nämä nuoret naiset kokevat epäonnistumisen niin raskaasti, että tunnustavat jopa välttelevänsä oman osaamisensa ulkokehällä oleviin tehtäviin tarttumista. Tämä on selkeästi samansuuntainen tulos aiemman tutkimuksen kanssa (esim. Kupiainen ym. 2011), joka on havainnut naisten olevan miehiä epävarmempia uusiin haasteisiin tarttumisessa ja valitsevan ennemmin sellaisia tehtäviä, jotka osaavat jo ennestään. Epäonnistumisen pelko ja niille ”altistavien” tilanteiden karttaminen on linjassa myös huijarisyndroomaa koskevan laajan psykologisen tutkimuksen kanssa. Esimerkiksi Cozzarelli ja Major (1990) havaitsivat, että ilmiöön kuuluu keskimääräistä negatiivisempi suhtautuminen epäonnistumiseen, ja toisaalta ”huijareilla” on taipumuksena korostaa yksittäisen epäonnistumisen merkitystä koko minäkuvaansa (Thompson ym. 1998). Tämän huomasin myös haastatteluissa syntyneistä narratiiveista, joissa kuvastui pienten ja jo hyvän aikaa sitten tapahtuneiden epäonnistumisten suhteettoman suurelta tuntunut vaikutus haastateltavan nykyiseen käsitykseen omasta pätevyystään ja kykenevyydestään.

Vähättelijä tunnistaa epäonnistumisen pelon ja karttamisen omassa ajattelussaan ja käytöksessään, mutta ei toisaalta koe, että voisi muuttua tältä osin kovin merkittävästi. Carol Dweckin (1988) ajatteluun peilaten tästä voi tulkita vähättelijän motivoituvan uuden

oppimisen sijaan siitä, että häntä ei arvioida osaamattomiksi, jolloin korostuu taipumus hakeutua sellaisten tehtävien pariin, joissa on mahdollista todistaa muille pätevyytensä. Tämä viittaisi samalla siihen, että vähättelijä näkee älykkyytensä ja kykynsä enemmän pysyvinä kuin mukautuvaisina, vaikka tämä jaottelu ei ole absoluuttinen vaan enemmänkin jatkumon kaltainen (Dweck 1988). Yksi tapa, jolla vähättelijä kokee voivansa mahdollisesti ratkaista tämän ongelmaksi kokemansa mukavuusalueellaan pysymisen, oli ”miesmäisemmän” käytöksen ja asenteen omaksuminen. Tätä kuvattiin narratiiveissa hieman epärehelliseksi tavaksi ”ylimyydä” oma osaamisensa ja pätevyytensä esimerkiksi työhaastattelutilanteessa. Näin avautuisi mahdollisuus oppia haettavassa tehtävässä tarvittavia uusia taitoja nopeammin, heittäytymällä epävarmaan tilanteeseen.

”Kymppin tyttöys” nousi narratiiveista hyvin vahvasti esiin. Vaikka kyseessä ei ole tarkkaan tieteellisesti määritelty konsepti, on se kulttuurissamme yleisesti tunnettu tapa kuvata (yli)tunnollisuuteen, korkeaan suoritustasoon ja kenties kilpailulliseen asenteeseen yhdistyvää henkilön ominaisuutta tai piirrettä. Konseptin epämääräinen määritelmä kuitenkin johti siihen, että päätin käyttää termin yhteydessä lainausmerkkejä tässä työssä. Kaikki haastateltavani kuvasivat itseään narratiiveissaan ”kymppin tytöiksi” ja yhdistivät tähän edellä kuvatut luonnehdinnat. He tuntuivat pitävän tätä samaistuttavaa identiteettiä tiettyssä mielessä hyvänä (takaa korkean suoritustason), mutta myös selkeitä haasteita synnyttävänä (stressi, ylitunnollisuuden viemät ajalliset ja henkiset resurssit jne.). Kymppin tyttöyteen tuntuu laajemminkin liittyvän jonkinlainen negatiivinen kulttuurinen konnotaatio: ylitunnollisuus ja pikkutarkkuus eivät kenties istu ideaalityöntekijän tai -johtajan profiiliin (Acker 1990), sillä ne assosioituvat helposti epätehokkuuteen ja vaatimattomuuteen. Toisaalta käsitteen tulkintaan liittyy aina tiettyä subjektiivisuutta, eikä objektiivista määritelmää näin ollen ole edes tarjolla.

Huomasin narratiiveista, miten ”kymppin tyttöydestä” puhuminen toimi ennen kaikkea sukupuolen tekemisen näkökulmasta sosiaalisena naiseuden rakennusaineena: korostamalla esimerkiksi tunnollisuuden, kiltteyden ja vaatimattomuuden yhdistymistä korkeaan suoritustasoon ja epäonnistumisten välttämiseen vähättelijä vahvistaa samalla sukupuolistereotypiaa, joka määrittää, millaista naiseus on ja millaista sen ennen kaikkea tulisi olla (esim. West & Zimmerman 1987; Nentwich & Kelan 2014). On huomionarvoista, että ”kymppin tyttöys” viittaa terminä paitsi nimenomaan naissukupuoleen (olisiko ”kymppin poika” konnotaatioltaan erilainen?), myös nuoreen ikään. Tähän sosiaaliseen rakennelmaan

identifioituminen ja samaistuminen siis samalla pitää vähättelijän kiinni tyttöydessä, johon pätevyys tuntuu yhdistyvän – jos mahdollista – vielä naiseuttakin vaikeammin.

”Kymppin tyttöyteen” liittyy myös narratiiveista erottunut haastateltavien kokemus siitä, että he tuntevat epävarmuutta vertaillessaan itseään muihin. Vähättelijä miettii, mihin mahtaa sijoittua vertaisiinsa nähden ja on epätietoinen omasta ”tasostaan”. Hän kaipaava jatkuvaa ulkoista vahvistusta omasta pätevyystään ja riittävyystään ja ahdistuu, mikäli ei sitä saa. Tähän on kenties ohjannut suorituserientuneisuus jo kouluaikojen alusta lähtien, mikä on saanut vähättelijän sitomaan kokemuksensa omasta arvostaan suorituksista riippuvaiseksi. Niin kauan, kun vähättelijä saa kiittävän palautteen arvosanan tai erillisen kehuun muodossa, ei testistä ja suorituksesta toiseen siirtyminen ole välttämättä ongelma. Sen sijaan työelämässä vähättelijä joutuu tottumaan tilanteisiin, tehdyistä töistä ei saakaan erikseen tunnustusta tai edes palautetta. Tämä saattaa ruokkia vähättelijän epävarmuutta omasta pärjäämisestään, kun tutut validoinnin tavat eivät enää tuokaan itsetunnolle ja oman arvon kokemukselle tarvittavia rakennusaineita. Tämän lisäksi vähättelijä on jopa huomaamattaan kilpailullinen ja motivoituu muiden voittamisesta. Nämä kaikki löydökset ovat linjassa muun muassa Clancen ja Imesin (1978), Cozzarellin ja Majorin (1990) ja lukuisten muiden huijarisyndrooma-tutkijoiden havaintojen kanssa. Näen heidän kuvailemansa psykologisen piirteen sekä minun tutkimani itsensä vähättelyn ja huijarikokemuksen välillä selkeitä yhtäläisyyksiä, vaikka ymmärränkin tässä tutkimuksessa kuvailemani itsensä vähättelystä syntyvän huijarikokemuksen sosiaalisesti, narratiivien kautta rakentuvana. Jatkuva muihin vertaaminen voi myös olla tapa tehdä sukupuolta, sillä sitä kautta rakennetaan naiseudesta sellaista kuvaa, johon kisaaminen ja muiden voittaminen kuuluvat.

Vähättelijän kohtaamat yhteiskunnan ristiriitaiset odotukset pätevää naista kohtaan ovat tämän tutkielman ytimessä. Mallitarinassa kuvasin, miten kauppatieteitä opiskellut vähättelijä tuntee maskuliinisen liike-elämän asettavan häntä kohtaan paineita muokkautua kohti tätä ideaalia, jota Joan Ackerin (1990) on kuvannut. Ackerin (1990) mukaan organisaatioissa elää tietty ihannekuva työntekijästä, joka voi uhrata kaiken aikansa työnantajansa hyödyksi ilman, että häntä rasittavat muut velvoitteet, kuten perhe. Mallitarinassa tämä paine sopeutua miehisenä koettuun ideaaliin näyttäytyy ahdistuksen aiheena. Myös liike-elämässä korostuvat kovat arvot vähättelijä koki ristiriitaisena omien pehmeämpien arvojensa kanssa, mikä voi saada vähättelijän jopa pohtimaan, onko hän väärällä alalla alun alkaenkin. Tämänkaltaisen vähättelijän kokemus sukupuolensa ja

pätevyyden välillä vallitsevasta ristiriidasta on tunnistettavissa Batesonin ym. (1956) kuvailemaksi kaksoissidokseksi: kumpaa tahansa vähättelijä pyrkii toteuttamaan, kokee hän häviävänsä toisessa eikä voittavaa kombinaatiota ole. Juuri tätä feminiinisyiden ja pätevyyden kaksoissidosta on tutkinut Jamieson (1995), jonka ajattelun kanssa tulkintani vähättelijän kokemasta ristiriidasta on yhteneväinen.

Pätevyys rakentuu siis sosiaalisesti, eikä sen kriteeristö suinkaan ole yksiselitteinen tai pysyvä (Holgersson 2013). Pätevyyttä tehdään monenlaisessa vuorovaikutuksessa, mutta yksi merkittävästi ideaaleja muovaava ilmiö on homososiaalisuus, jolla viitataan ihmisen taipumukseen preferoida ja hakeutua jollain oleellisella tavalla itsensä kaltaisten ihmisten seuraan (esim. Tienari & Nentwich 2012). Kuten esimerkiksi Holgersson väitöskirjassaan (2003) havaitsi, homososiaalisuus toimii organisaatioissa maskuliinista pätevyyden määritelmää rakentavana. Tämän kautta se vaikuttaa myös väistämättä siihen pätevyyden sosiaalisesti rakentuvaan määritelmään, jota vähättelijä narratiivisesti tulkitsee ja toisintaa itse. Homososiaalisessa asetelmassa juuri vallassa olevalla on merkittävä rooli normien ja ideaalien asettajana (esim. Lipman-Blumen 1976; Kanter 1977; Holgersson 2003; Holgersson 2013; Tienari & Nentwich 2012), jolloin se näyttäytyy vähättelijän elämässä uskomuksena, että hän on jollain tavalla altavastaajan roolissa maskuliiniseksi kokemassaan työelämässä. Vähättelyyn ja esimerkiksi haasteiden välttelyyn ajaessaan nuorten naisten itsensä asemoiminen altavastaajaksi ei ole yhdentekevää. Altavastaajan roolin esittäminen taas on sukupuolen tekemistä puhtaimmillaan.

Vähättelyn keinot ovat monet. Vaatimattomuus ja varovaisuus ovat kumpikin vähättelyn tapoja, jotka tekevät samalla sukupuolta. Sukupuolen tekemisen teoriaan kuuluu oleellisena osana ajatus sen arkipäiväisyydestä ja väistämättömyydestä – sukupuolta ei voi olla tekemättä (West & Zimmerman 1987; Nentwich & Kelan 2014). Siispä kun vähättelijä puhuu pätevyystään tai suorituksistaan vähättelevällä tavalla tai varoo hakeutumasta itselleen tarpeeksi haastaviin tehtäviin, hän samalla myös vääjäämättä tekee sukupuoltaan eli osallistuu kollektiiviseen naiseuden tuottamiseen. Esimerkiksi mallitarinassa käytetty sitaatti tyttöjen jo nuoresta iästä oppima tapa vastata kehuun ensin itsensä vähättelyllä ja sitten vastavuoroisella kehulla on yksi näkyvä tapa tehdä sukupuolta: siinä ilmennetään onnistuneesti tyttöyteen ja naiseuteen kuuluvaksi tulkittua kainoutta ja vaatimattomuutta.

Liiallisen varovaisuuden tuottama vaikeus tarpeeksi kehittävien työtehtävien hakemisessa tuntuu myös vähättelijästä vaikealta yhdistää naiseuden tekemiseen. Vähättelijä tietää, että hänen pitäisi hakeutua haastavampiin tehtäviin aktiivisesti ja näyttää potentiaalinsa rohkeasti myös mahdolliselle työnantajalle työtä hakiessaan (siis ”tehdä” pätevyyttä). Yhtenä keinona tämän haasteen ratkaisemiseksi vähättelijä näkee esimerkiksi ”miesmäisemmän” ajattelutavan juurruttamista itseensä töitä hakiessaan. Hän kokee, että hänen pitäisi uskaltaa väittää ”pokalla” osaavansa jotain, mitä ei oikeasti vielä ehkä ihan niin hyvin osaa. Vähättelijä liittää mielessään nämä itsevarmuutta ilmentävät ”kikat” miehisyyteen ja jopa epärehellisyyteen. Toimimalla korostetun varovaisesti esimerkiksi työpaikkaa hakiessaan – varomalla ”liiallisia” lupauksia ja ”liian” vaikeita työtehtäviä – tai tarkastaessaan tekemänsä työn virheiden varalta lukemattomia kertoja vähättelijä siis samalla tekee sukupuoltaan. Hän uusintaa naiseuteen yhdistämäänsä varovaisuutta yhtenä itsensä vähättelyn muotona.

Vetoamalla vahinkoon tai sattumaan onnistumistensa selittävänä tekijänä vähättelijä ilmentää myös huijarisyndroomassa tunnistettua taipumusta nähdä menestyksen syyt itsensä ulkopuolella, kuten hyvässä tuurissa tai sosiaalisten taitojen tuomasta lisäävusta (Chrisman ym. 1995; Cozzarelli & Major 1990). Toisaalta epäonnistumisen hetkellä vähättelijä löytää syyn lähinnä itsestään ja yleistää tämän yksittäistapauksen helposti koko minäkuvaansa (Thompson ym. 1998). Pätevyyden tekemisen näkökulmasta vähättelijä tekee oikeastaan päinvastaista: hän tekee epäpätevyyttä. Hän siis vahvistaa käsitystä siitä, että syy onnistumiseen ei ollut hänen pätevyydessään tai osaamisessaan vaan hänestä ulkopuolinen. Tässä mielessä kyseessä ei siis ole niinkään pätevyyden purkaminen, joka olisi erilaisen pätevyyden kuvan rakentamista, vaan tämän tavoitteen toinen ääripää. Millaista naiseutta taas vahinkodiskurssi tai -ajattelu rakentaa? Nainen ei ole itsenäinen, toimiva subjekti vaan enemminkin vaikutusmahdollisuuksiltaan heikko objekti. Nuorten naisten narratiivit kuvastavat myös tarinankerronnan tärkeää roolia vähättelyn, sukupuolen ja pätevyyden tekemisessä. Asemoimalla itsensä kertomuksen juoneen sivuhahmona pääroolin sijaan nainen passivoittaa itseään ja vahvistaa epäpätevyyden käsitystään. Tämänkaltaisen sukupuolen rakentaminen ruokkii vähättelyn kierteen jatkamista, sillä ristiriita feminiinisyyden ja pätevyyden välillä kasvaa entisestään.

Vähättelijä näkee vähättelyn ennen kaikkea naisia vaivaavana haittana, joka ei koske samassa määrin samassa tilanteessa olevia nuoria miehiä. Toisaalta hän on jakanut kokemuksia vähättelystä lähinnä muiden itsensä kaltaisten naisten kanssa, minkä hän

tiedostaa vinouttavan tätä arviota. Peilaamalla tätä vähättelijän uskomusta huijarisyndroomasta tehtyyn tutkimukseen (esim. Fried-Buchalter 1997; King & Cooley 1995; Kumar & Jagacinski 2006), uskon ettei tilanne ole näin mustavalkoinen, vaan myös (nuoret) miehet voivat tehdä itsensä vähättelyä ja huijarikokemusta, vaikka ilmiö tuskin on siinä tapauksessa täysin yhtenevä nuorten naisten kokeman vähättelyn kanssa. Kuitenkin se, että vähättelijä uskoo ilmiön olevan erityisesti naiseuteen kuuluva ja jopa ”luonnollinen” osa naiseutta on merkittävää. Stereotyyppisen jaottelun maskuliinisen ja feminiinisen ajattelun ja toiminnan välillä voikin tulkita yhtenä vähättelyn tapana, ja se on samalla selkeä esimerkki sukupuolen tekemisestä (West & Zimmerman 1987) näissä narratiiveissa. Vähättelijä myös tekee pätevyyttä (Tienari & Nentwich 2012) tällä tavoin, rakentamalla narratiivisesti kuvan pätevyydestä omien kyvykkyksiensä verbaalisena yliarvioimisena.

Vähättelijä tunnistaa selkeästi kulttuurimme muovaamat sukupuolistereotypiat ja toisaalta ideaalityöntekijän profiilin (esim. Acker 1990). Hän näkee naisten pätevyyden tekemisen yleensä kompromisseja ja oman käytöksen muovaamista vaativana, miehiseen ideaaliin sopeutumisenä. Vähättelijä uskoo miesten ja naisten välillä olevan eroja, joiden kautta toiselta sukupuolelta ”lainatut” piirteet näyttäytyvät jopa päälle liimattuina ja falskeina. Tämä on sukupuolistereotypioille tyypillistä, kuten Heilman (2001) on todennut. Hän on myös esittänyt, kuinka ihmiset mieltävät toiselle sukupuolelle ”korvamerkitsemänsä” piirteet ikään kuin toiselta puuttuvina. Näin tuntuu käyvän myös vähättelijälle, joka luo narratiivisesti käsityksen itsevarmuudesta miesstereotypiaan kuuluvana piirteenä, jolloin se ei ole samalla tavalla naisten saavutettavissa. Itsevarmuuden ilmentäminen voisi olla tapa tehdä pätevyyttä, mutta samalla vähättelijä kokee riskeeraavansa naiseutensa muiden silmissä. Näin hän sijoittaa itsevarmuuden naiseuden ulkokehälle. Toisaalta tämä sukupuolten välisiin eroihin tukeutuva diskurssi on tuttu myös Pesosen ym. (2009) tutkimuksesta, jossa he havaitsivat hallitusammattilaisina toimivien naisten diskursseista kaksi variaatiota: pätevyyden diskurssilla korostettiin meritokraattisuutta ja sukupuolten samankaltaisuutta, sukupuolen diskurssi puolestaan pohjautui sukupuolten välisiin eroihin ja naisilta vaadittuun sopeutumiseen miehisessä liike-elämässä. Tähän jaotteluun verrattuna vähättelijän mallitarinassa voi nähdä erityisen paljon sukupuolen diskurssia, joka jaottelee naiset ja miehet ikään kuin kahteen leiriin ja näkee naisilla tarpeen sopeutua miehiseen ideaaliin. Vähättelijän on kuitenkin vaikea nähdä, miten esimerkiksi nainen voisi johtajana uskottavuutta tavoitellessaan toimia toisin, sillä ristiriita feminiinisuuden ja pätevyyden välillä (Jamieson 1995) tuntuu murtamattoman vahvalta.

Vähättelijä kokee vähättelyn taipumuksensa seuraukset uransa kannalta melko negatiivisina. Hän suhtautuu epäilevästi sekä oman asiantuntijuutensa, pätevyyden kokemuksensa että uskottavuutensa kehittymiseen, koska kokee vähättelyn vetävän jatkuvasti mattoa jalkojensa alta. Tämä onkin tärkeä näkökulma vähättelyn mahdollisten organisatoristen ja yhteiskunnallisten vaikutusten pohdintaa ajatellen. Jos nuoret naiset ovat sisäistäneet ja jatkuvasti uusintavat altavastaajan roolia, eivätkä uskalla hakea sellaisia töitä, joissa eivät ole jo täysin päteviä, miten he voisivat yltää täyteen potentiaaliinsa ja lähteä tavoittelemaan yritysten ylimpiä tehtäviä? Toki menestyminen on huijarikokemuksesta huolimatta vallan mahdollista ja sen arvioiminen on subjektiivista. ”Kymppien tyttöjen” historiallista suoritustasoa ajatellen menestys on jopa todennäköistä, mutta uskon, että se viimeinen terä löytyy vasta, kun vähättelijä vapautuu feminiinisyyden ja pätevyyden välillä kokemastaan kaksoissidoksesta.

Tätä voi auttaa esimerkiksi naispuolisten ammatillisten esikuvien lisääntyminen tai ainakin nykyisten parempi näkyväksi tekeminen. Vaikka vertikaalinen segregatio (ks. esim. Kolehmainen 2002) tarkoittaa sitä, ettei ylimmässä johdossa olevia esikuvia ole tällä hetkellä liiaksi, voi esikuva onneksi olla kuka tahansa vähättelijän ihailema nainen, jonka vähättelijä kokee jollain tavalla välttäneen tai ratkaisseen naiseuden ja pätevyyden välisen kaksoissidoksen. Myös horisontaalinen segregatio (ks. esim. Kolehmainen 2002) on näyttäytynyt vähättelijän elämässä jo opintoaikana, ja hän on oppinut pitämään esimerkiksi markkinointia tai johtamista ”naisaineina”, joista puhuu myös itse vähätellen, vaikka olisi näiden aineiden opiskelija. Juuri tämä oman toimintansa vähättely on keskiössä uskottavuuteen liittyvässä vähättelyn seurauksessa. Tässä näen aiempien esimerkkien tapaan yhteyden muun muassa ideaalityöntekijän (Acker 1990) sekä pätevyyden ja sukupuolen tekemisen (Tienari & Nentwich 2012) ajatukseen, koska nämä toimivat määrittelyn mekanismeina, kun luodaan kuvaa siitä, millainen on uskottava ihminen työelämässä. Toisaalta vähättelijän uskottavuus ei välttämättä ole lainkaan niin suuressa riskissä kuin mitä hän itse pelkää, sillä vähättely ja epäusko omaan pätevyyteen ei välttämättä näy lainkaan ulospäin, ainakaan suurissa linjoissa.

Edellä kuvatun pohdinnan jälkeen lienee turvallista todeta, että nuorten naisten itsensä vähättelyllä on monenkirjavia syitä, muotoja ja koettuja seurauksia, joiden yhteys sukupuoleen on nähtävissä jokaisella näistä tasoista. Vähättely on selkeästi yksi tapa tehdä naiseutta, ja tämän vuoksi uskon jatkotutkimuksen olevan paikallaan vielä syvemmän

ymmärryksen rakentumiseksi. Vaikka vähättelystä on varmasti sovellettavissa monenlaisia tutkimusaihioita, on muutama noussut mieleeni tämän tutkielman kanssa työskennellessäni. Ensimmäinen ja kenties ilmiselvin tutkimuksestani heräävä kysymys on, millaisena itseään vähättelevät nuoret miehet kokevat vähättelyn uransa alkuvaiheessa. Koska uskon ilmiön esiintyvän kummankin sukupuolen keskuudessa ainakin jonkinlaisena versiona, olisi kiinnostavaa kuulla miehisyyden rakentamisen linkityksistä mahdollisen huijarikokemuksen syntymisen kanssa. Toisaalta tämä tutkimus kytkeytyi Helsingissä asuvien, kauppatieteellisen alan suorittaneiden tai pian valmistuvien nuorten naisten maailmaan. Voisi siis olla kiinnostavaa ja hyödyllistä tutkia myös muita ammattiryhmiä ympäri maailman, jotta ala- tai maakohtaisia eroja voisi tulkita helpommin. Lisäksi pidän kiinnostavana ja hyödyllisenä mahdollisuutena tutkia huijarikokemukseen ja vähättelyyn tehoavia erilaisia vähättelyn purkamisen tapoja, joita en tässä työssä voinut kovin tarkasti käsitellä. Joka tapauksessa tutkittavaa vähättelyssä kyllä riittää.

Tutkimuksen aikana minulle rakentui vahva usko siihen, että suurin yksittäinen mekanismi, joka pitää vähättelyn pyörät pyörimässä, on naiseuden ja pätevyyden välille muodostunut kaksoissidos. Tämä jo itsessään ylläpitää nuorissa naisissa ”luonnolliselta” tuntuvaa stereotyyppistä ajatusta, jonka mukaan heidän feminiinisyytensä ja pätevyytensä välillä kuuluu olla ristiriita. Todellisuuden rakentuminen vuorovaikutuksen keinoin on ehkä johtanut vähättelijän tähän umpikujalta tuntuvaan pisteeseen, mutta yhtä varmasti se voi myös johtaa hänet siitä pois. Vähättelyä voi myös purkaa. Huijarikokemukseen tuntuu kuuluvan jonkinlainen salailu, eikä vähättelijä mielellään myönnä tekevänsä vähättelyä, vaikka saattaakin kokea sen jollain tavalla naiseuteensa linkittyneenä. Ehkä hän pelkää, että menettää palan feminiinisyyttään, mikäli luopuu vähättelevästä ajattelustaan ja erityisesti puheestaan? Rikkomalla vähättelyn salaisuuden kuplan vähättelijä saattaa huomata, ettei se sittenkään ollut sidoksissa hänen tai kenenkään muunkaan sukupuoleen.

Toinen esimerkki vähättelyn purkamisesta on huomion kiinnittäminen niihin narratiivisiin keinoihin, joilla vähättelijä itse ylläpitää kaksoissidoksen olemassaoloa. Tutkimukseni perusteella tämä voisi toimia hänen apunaan uudenlaisen sukupuolen ja pätevyyden tekemistä oppiessa. Ehkä hän huomaamattaan kokooa muistoistaan juonen, joka selittää kauppakorkeakouluun valituksi tulemistä sen vuoden heikolla hakija-aineksella? Tai hyvin menneen työhaastattelun jälkeen siirtyä hetken huojennuksen jälkeen salamannopeasti vähättelemään omaa suoritustaan tai etsimään hakemastaan työpaikasta vikoja, jotka

selittävät muiden hakijoiden vähyyden? Kaikissa näissä hetkissä avautuu myös vaihtoehtoinen tie, vähättelyn purkamisen mahdollisuus. Näiden hetkien tunnistaminen on kaikki kaikessa, sillä vain kirjoittamalla juonen uudestaan voi vaikuttaa siihen, millaiseksi kertomus lopulta muodostuu.

Epilogi

Mitä mä nyt tällaista aihetta rupesin tutkimaan, onko tää nyt edes mikään ilmiö?

Vähättely ja huijarikokemus ei valikoitunut pro gradu -tutkielmani aiheeksi vahingossa. Kuten jo johdannossa kerroin, olen itse painiskellut ilmiön kanssa jo vuosikausia, aluksi pitkään tätä ajatteluni haitallista kierrettä tunnistamatta. Muistan edelleen, miten ensimmäinen huijarisyndroomasta kertova lehtijuttu avasi silmäni riittävyuden tunnettani sabotoivalle vähättelylle. Se ei olekaan totta – minä en ole huijari.

Kuitenkin ajatus syndroomasta tuntui ahdistavalta. Se kuulosti lähinnä tuomiolta, parantumattoman ajatteluvirheen diagnoosilta. Vasta ryhdyttyäni tarkastelemaan vähättelyä ja huijarikokemusta sosiaalisesti rakentuvana vuorovaikutuksen tuotoksena aloin nähdä asian toisin: jos kerran itse ylläpidän tätä ilmiötä ajatuksillani, puheellani ja toiminnallani, voin taatusti myös vaikuttaa siihen.

Tämän näkökulman tuoma innostus ja toisaalta tutkimuksen tekemisen tarjoama lisäymmärrys vähättelyn monimutkaisesta ilmiöstä sai minut kiinnittämään huomiota niihin hetkiin, jolloin omatoimisesti pumppasin elämää huijarikokemukseeni vähättelemällä itseäni. Reilun vuoden mittaiseen graduprojektiin näitä hetkiä mahtui kyllä riittävästi!

Pikkuhiljaa opin tunnistamaan pienetkin vähättelyn merkit. Sisäisen huijarivalvojani seula on armoton, ja haaviin jää yhä päivittäin ajatuksia ja suustani ulos pääseviä lauseita, joilla ylläpidän omaa huijarikokemustani. Toivon kuitenkin, että väsymättömän sisäisen valvojani avulla tämä ajattelu alkaa ajan myötä samaan vähemmän ja vähemmän polttoainetta.

Mutta ennen kaikkea toivon, että tämän tutkimuksen anti voisi auttaa muita kaltaisiani itseään vähätteleviä miehiä ja naisia löytämään ratkaisuja kierteensä katkaisemiseksi. Se on nimittäin mahdollista.

Huh, selvisin.

Kiitollisena kaikesta projektini aikana saamastani avusta ja tuesta,

Anni Laurikka

Vappuna 2017

Lähteet

- Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & Society*, 4 (2), 139–158.
- Acker, J. (2006). Inequality regimes: Gender, class, and race in organizations. *Gender & Society*, 20 (4), 441–464.
- Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J. & Weakland, J. (1956) Toward a theory of schizophrenia. *Behavioral Science*, 1(4), 251–254.
- Beyer, S. (1990). Gender differences in the accuracy of self-evaluations of performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59 (5), 960–970.
- Boje, D. (2001). *Narrative Methods for Organizational and Communication Studies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Burr, V. (2015). *Social Constructionism: Third edition*. Lontoo & New York: Routledge.
- Chrisman, S. M., Pieper, W. A., Clance, P. R., Holland, C. L. & Glickauf-Hughes, C. (1995). Validation of the Clance imposter phenomenon scale. *Journal of Personality Assessment*, 65 (3), 456–467.
- Clance, P. R. & Imes, S. (1978). The Imposter Phenomenon in High Achieving Women: Dynamics and Therapeutic Intervention. *Psychotherapy Theory, Research and Practice*, 15 (3), 1–8.
- Cozzarelli, C. & Major, B. (1990). Exploring the validity of the impostor phenomenon. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9 (4), 401.
- Deutsch, F. M. (2007). Undoing gender. *Gender & Society*, 21(1), 106–127.
- Dweck, C. S. (1986). Motivational processes affecting learning. *American psychologist*, 41 (10), 1040–1048.
- Eriksson, P. & Kovalainen, A. (2008). *Qualitative Methods in Business Research*. Lontoo: SAGE Publications Ltd.
- Flory, M. & Iglesias, O. (2010). Once Upon a Time: The Role of Rhetorics and Narratives in Management Research and Practice. *Journal of Organizational Change Management*, 23 (2), 113–119.
- Fried-Buchalter, S. (1997) Fear of success, fear of failure, and the imposter phenomenon among male and female marketing managers. *Sex roles*, 37, 857–859.
- Gherardi, S. (1994). The gender we think, the gender we do in our everyday organizational lives. *Human Relations*, 47 (6), 591.
- Gherardi, S. & Poggio, B. (2001). Creating and recreating gender order in organizations. *Journal of World Business*, 36 (3), 245–259.

- Grant, J. (1988). Women as managers: What they can offer to organizations. *Organizational Dynamics*, 16 (3), 56-63.
- Heilman, M. E. (2001). Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder. *Journal of Social Issues*, 57 (4), 657–674.
- Helsingin Sanomat (2014) *Oikeasti olen huono*.
<<http://www.hs.fi/elama/a1410924770670>>, (Viitattu: 3.6.2016).
- Helsingin Sanomat (2017) *Kohta kaikki huomaavat, että oikeasti en osaa mitään – asiantuntija kertoo, miten huijarisyndroomasta voi päästä eroon*.
<<http://www.hs.fi/ura/art-2000005079378.html>>, (Viitattu: 17.4.2017).
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Holgersson, C. (2003). *Rekrytering av företagsledare: En studie i homosocialitet*. Tukholma: EFI.
- Holgersson, C. (2013). Recruiting managing directors: Doing homosociality. *Gender, Work & Organization*, 20 (4), 454–466.
- Jamieson, K. H. (1995). *Beyond the double bind: Women and leadership*. New York: Oxford University Press.
- Jeanes, E. L. (2007). The doing and undoing of gender: The importance of being a credible female victim. *Gender, Work and Organization*, 14 (6), 552–571.
- Johnson, J. L., Daily, C. M. & Ellstrand, A.E. (1996). Boards of directors: a review and research agenda. *Journal of Management*, 22 (3), 66–84.
- Jovchelovitch, S. & Bauer, M. W. (2000). Narrative Interviewing. Teoksessa M. W. Bauer & G. Gaskell (toim.) *Qualitative Researching with Text, Image and Sound*. Lontoo: SAGE Publications, 57–74.
- Kaasila, R. (2008). Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K. E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41–66.
- Kaasila, R., Rajala, R. & Nurmi, K. E. (toim.) (2008). *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kangasharju, H. & Majapuro, M. (2005). *Tutkimusraportin kirjoittaminen*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja.
- Kanter, R. M. (1977). *Men and women of the corporation*. New York: Basic Books.

- Katila, S. & Meriläinen, S. (1999). A serious researcher or just another nice girl?: Doing gender in a male-dominated scientific community. *Gender, Work & Organization*, 6 (3), 163–173.
- Kauhanen, A. & Lilja, R. (2014). Naisten ja miesten muuttuva asema työmarkkinoilla. Teoksessa L. Pentikäinen (toim.) *Katsaus suomalaisen työn tulevaisuuteen*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 75–84.
- Kauhanen, A. & Napari, S. (2011). Sukupuolten palkkaerot ja segregatio. *Ajankohtaista taloudessa ja tutkimuksessa*, 2 (Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisusarja).
- Kauhanen, M. (2013) Sukupuolten väliset erot työpaikkojen laadussa – onko työsuhteen tyypillä väliä? Teoksessa M. Pietiläinen (toim.) *Työ, talous ja tasa-arvo*. Helsinki: Tilastokeskus, 49–63.
- Keski-Petäjä, M. & Katainen, A. (2015) Miehet yliedustettuina johtotehtävissä ja työelämän ulkopuolella. *Tieto ja trendit*. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/mag/article/141/#_ga=1.145680372.1946174738.1492000212>. (Viitattu 18.4.2017).
- Keskuskauppakamari (2016). *Naiset pörssiyhtiöiden hallituksissa* [pdf-verkkopublication]. <<http://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2016/05/cg-selvitys-2016-naiset-porssiyhtioiden-hallituksissa.pdf>>. (Viitattu 3.6.2016).
- Kolehmainen, S. (1999). *Naisten ja miesten työt – Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Väitöskirja.
- Kolehmainen, S. (2002). Koulutus, sukupuoli ja työnjako. *Sosiologia*, 3/2002, 200–214.
- Korkeamäki, O. & Kyyrä, T. (2006). A gender wage gap decomposition for matched employer-employee data. *Labour Economics*, 13 (5), 611–638.
- Korvajärvi, P. (2002). Gender-neutral gender and denial of difference. Teoksessa Czarniawska, B. & Höpfl, H. (toim.) *Casting the Other. The Production and Maintenance of Inequalities in Work Organizations*, Lontoo: Routledge, 119–37.
- Kumar, S. & Jagacinski, M. (2005). Imposters have goals too: The imposter phenomenon and its relationship to achievement goal theory. *Personality and Individual Differences*, 40, 147–157.
- Kupiainen, M., Hasu, M., Käsälä, M., Leppänen, A. & Kovalainen, A. (2011). *Osaamisen aika: Kohti osaamisen tasavertaisen kehittämisen uutta käytäntöä asiantuntijaorganisaatioissa*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. (2008). Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala, & K. E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–150.

- Lammi-Taskula, J. (2008). Doing fatherhood: Understanding the gendered use of parental leave in Finland. *Fathering*, 6 (2), 133–148.
- Leung, L. (1997). The making of matriarchy: A comparison of Madonna and Margaret Thatcher. *Journal of Gender Studies*, 6 (1), 33–42.
- Lipman-Blumen, J. (1976). Toward a homosocial theory of sex roles: An explanation of the sex segregation of social institutions. *Signs*, 1 (3), 15–31.
- Macpherson, D. A. & Hirsch, B. T. (1995). Wages and gender composition: Why do women's jobs pay less? *Journal of Labor Economics*, 13, (3), 426–471.
- Meehan, A. M. & Overton, W. F. (1986). Gender differences in expectancies of success and performance on Piagetian spatial tasks. *Merrill-Palmer Quarterly*, 32 (4), 427–441.
- Mikkilä, E. (2013) Naisten ja miesten ammatit ja työt. Teoksessa M. Pietiläinen (toim.) *Työ, talous ja tasa-arvo*. Helsinki: Tilastokeskus, 65–82.
- Murray, S. B. (1996). “We all love Charles”: Men in child care and the social construction of gender. *Gender & Society*, 10 (4), 368–385.
- Nentwich, J. C. & Kelan, E. K. (2014) Towards a topology of ‘doing gender’: An analysis of empirical research and its challenges. *Gender, Work and Organization*, 21 (2), 121–134.
- Oakley, J. G. 2000. Gender-based barriers to senior management positions: Understanding the scarcity of female CEOs. *Journal of Business Ethics*, 27 (4), 321–334.
- Paananen, S. (2008). Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala, & K. E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19–39.
- Pesonen, S., Tienari, J. & Vanhala, S. (2009). The boardroom gender paradox. *Gender in Management: An International Journal*, 24 (5), 327–345.
- Pietiläinen, M., Keski-Petäjä, M. & Katainen, A. (2015). *Naisten ja miesten edustus yritysten ylimmässä johdossa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany: State University of New York Press.
- Raevaara, E. (2005). *Tasa-arvo ja muutoksen rajat: Sukupuolten tasa-arvo poliittisena ongelmana Ranskan parité- ja Suomen kiintiökeskusteluissa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, tasa-arvoasiain neuvottelukunta.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Risman, B. J. (2009). From doing to undoing: Gender as we know it. *Gender & Society*, 23 (1), 81–84.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - menetelmäopetuksen tietovaranto* [pdf-verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. <<http://www.fsd.uta.fi/metodimaopetus/>>. (Viitattu 5.4.2016).

Talouselämä (2017). ”Hienosti huijasin”, ajatteli huippugradun kirjoittaja – Miten huijarisyndroomasta pääsee eroon? <<http://www.talouselama.fi/tyoelama/hienosti-huijasin-ajatteli-huippugradun-kirjoittaja-miten-huijarisyndroomasta-paasee-eroon-6639498>>. (Viitattu 27.4.2017).

Teräsaho, M. & Kupiainen, M. (2015). *Tasa-arvoa johtajien urakehitykseen – tuloksia TASURI-hankkeesta: Tiivistelmä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.

Tienari, J. & Nentwich, J. (2012). The ‘Doing’ Perspective on Gender and Diversity. Teoksessa E. Hanappi-Egger, M. A. Danowitz & H. Mensi-Klarbach (toim.) *Diversity in Organizations: Concepts and Practices*. NY: Palgrave Macmillan, 109–136.

Tienari, J., Quack, S. & Theobald, H. (2002). Organizational reforms, 'ideal workers' and gender orders: A cross-societal comparison. *Organization Studies*, 23 (2), 249–279.

Tilastokeskus (2016). *Naiset ja miehet Suomessa 2016*. Tilastokeskus, julkaisuja.

Topping, M.E. and Kimmel, E.B. (1985). The imposter phenomenon: Feeling phony. *Academic Psychology Bulletin*, 7 (2), 213–226.

Utrio, K. (2006) *Suomen naisen tie: pirtistä parlamenttiin*. Helsinki: Tammi.

WEF (2015). *Global Gender Gap Report 2015*. [pdf-verkkajulkaisu]. <<http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>>. (Viitattu 3.6.2016).

West, C. & Fenstermaker, S. (1995). Doing difference. *Gender and Society*, 9 (1), 8–37.

West, C. & Zimmerman, D. H. (1978). Doing Gender. *Gender and Society*, 1 (2), 125–151.

Yleisradio (2013). *Lahjakkaiden naisten huijarisyndrooma*. <<http://areena.yle.fi/1-1889019>>. (Viitattu 3.6.2016).

Yleisradio (2017). *Huijarisyndrooma piinaa korkeasti koulutettuja – ”On suunnaton häpeä, jos muut tajuavat, miten tyhmä olen”*. <<http://yle.fi/uutiset/3-9451811>>. (Viitattu 17.4.2017).